ISSN 2217-2017
UDK 82

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

Година VII Број 9

април – мај – јун 2016

Алма

ИЗДАВАЧ

Алма

Молерова 62-А, Београд
011/2437-204
www.alma.co.rs
www.alma.rs

УРЕДНИШТВО

Ђорђе Оташевић
(главни уредник)

Миљурко Вукадиновић

Милутин Ђуричковић

Вукосава Живковић

ПРЕЛОМ

Алма

КОРИЦЕ

Милан Бештић

ШТАМПА

„Скрипта интернационал“,
Београд

Рукописи се не враћају

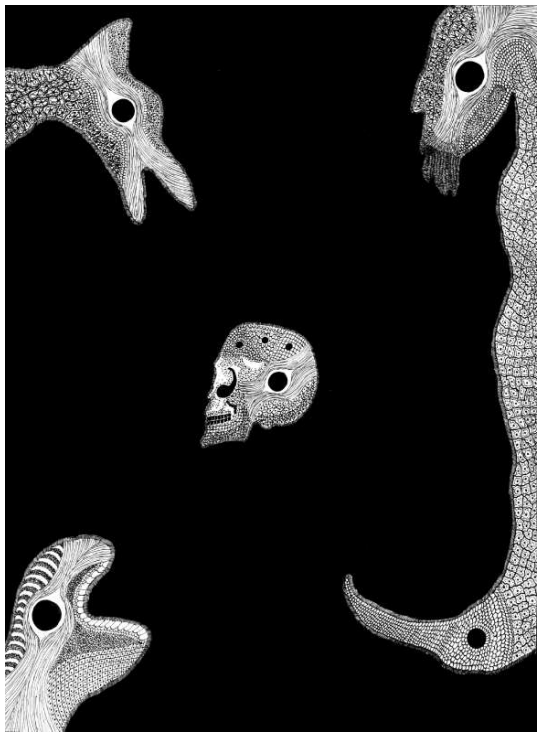

Мирољуб Тодоровић: „Лобања 1“

Књижевни преглед излази четири пута годишње, у два издања – штампаном и електронском.

Имејл адреса:
knjizevnipregled@yahoo.com

Претплата за 2016. годину (за штампано издање): 2.800 динара. Текући рачун: 205-39745-66 код Комерцијалне банке, Београд. Код претплате ставити назнаку „За Књижевни преглед“.

САДРЖАЈ

О КЊИГАМА

Немања Радуловић: ПЕРУНОСЛАВИЈА (*Перуновславија,* Дејан Ајдачић) 6
Јелена Мариђевић: НА ГЛИНЕНОЈ ТЕРАСИ (*Записи из студентског дома*, Милан Громовић) 9
Анђелко Ердељанин: МИСАОНА СПИРАЛА (*Биће : вјежбе из Мисли и Рјечи*, Горан Кљајић) 12
Мића М. Тумарић: МАЛА САТИРИЧНА ЧИТАНКА (*Гаће : причани игрокази*, Горан Кљајић) 14
Петар В. Арбутина: ИСПОВЕДАЊЕ СУМЊЕ И СКЛАДА (*Представа*, Татјана Дебељачки) 16
Милутин Ђуричковић: НОВО ПЕСНИЧКО ИМЕ (*Мирис дуња,* Жика Качаревић) 18
Добрашин Јелић: И ТРАДИЦИЈА И САВРЕМЕНОСТ (*Небоземни акорди*, Радомир Мићуновић) 21
Душан Стојковић: ТРЕЋИ ПЕСНИЧКИ ЗАВЕТ (*Србија у дубоким водама,* Зоран М. Мандић) 25
Аркадијуш Фрања: НАМИГИВАЊЕ ДОГАЂАЈА (*Na rozdrożach,* Dušan Vidaković) 31
Тодора Шкоро: ПЛАМЕНА ЉУБАВ У ОБИЉУ МЕДА (*Чарна шума,* Јасмина Малешевић) 35

ИЗ НОВИХ КЊИГА

Miroljub Todorović: *Nemo propheta in patria* 38
Aleksandra Sana Zubić: *Ljepota tame* 44
Ana Magda: *Utroba greha i jedna mačka* 46
Lorina Popi: *O budućim ljudima* 48
Микица Илић: *Лавиринт без излаза* 50
Горан Кљајић: *Гаће* 52
Драгутин Минић Карло: *Карлов угао 4* 56
Vladimir Radić: *Vrata ispred tebe i druge priče* 58
Daniel Radočaj: *Suprotno od nogometa* 62
Danko Stojnić: *Devet prozora* 64
Ivan Gaćina: *Tebe traži moja rima* 66
Раде Ђоковић: *Веома мало живота* 68
Јасмина Малешевић: *Чарна шума* 70
Станиша Нешић: *Мртви у љубави* 72
Живко Николић: *Обећање* 74
Мирољуб Тодоровић: *Пандорина кутија* 76

Zoran T. Popović: *Daće Bog, ako Bog da* 78
Zoran Raonić: *Niz jezik se oklizujući* 80
Верица Тадић: *Еонски графити* 82

ИЗ РУКОПИСА

Адам Пуслојић: *Криви торањ у Крајини* 85
Данко Стојнић: *Споредна размишљања о оцу* 86
Жељка Башановић Марковић: *Секвенце* 88
Милан Бештић: *Неангажоване приче* 90
Душан Ђорђевић: *Плачљиво зурле* 92
Снежана Марко-Мусинов: *Пут под ноге* 98
Зоран Раонић: *Причина прича* 100
Љиљана Рим-Живковић: *Ван Гог* 102
Иван Сокач: *У праскозорје* 104
Јадранка Чавић: *Пљусак* 106
Зоран Шкиљевић: *Подвиг* 108
Бранислав Вељковић: *Бели сан* 110
Срба Игњатовић: *Стара врећа* 112
Зоран М. Мандић: *Нерачунато време* 114
Саша Мићковић: *Сонетни песмокази* 116
Санда Ристић Стојановић: *Савременост* 118
Биљана Тасић: *Благо* 120
Миленко Д. Ћировић Љутички: *Хаику букет* 122
Александар Бањак: *Афоризми* 124
Бојан Богдановић: *Афоризми* 126
Ранко Гузина: *Афоризми* 128
Ненад Живковић: *Афоризми* 130
Момчило Михајловић: *Афоризми* 132
Нинус Несторовић: *Афоризми* 134

ПРЕВЕДЕНА КЊИЖЕВНОСТ

Алекс Сантош: *Добро време* (*Превела с енглеског: Милица Миљковић*) 136
Олех Коцарев: *Велика Јалта* (*Превео с украјинског: Јарослав Комбиљ*) 138
Милко Христов: *Летње измећучаша* (*Превео с бугарског: М. С. Димитријевић*) 140
Милко Христов: *Афоризми* (*Превео с бугарског: М. С. Димитријевић*) 142

АУТОРИ

О КЊИГАМА

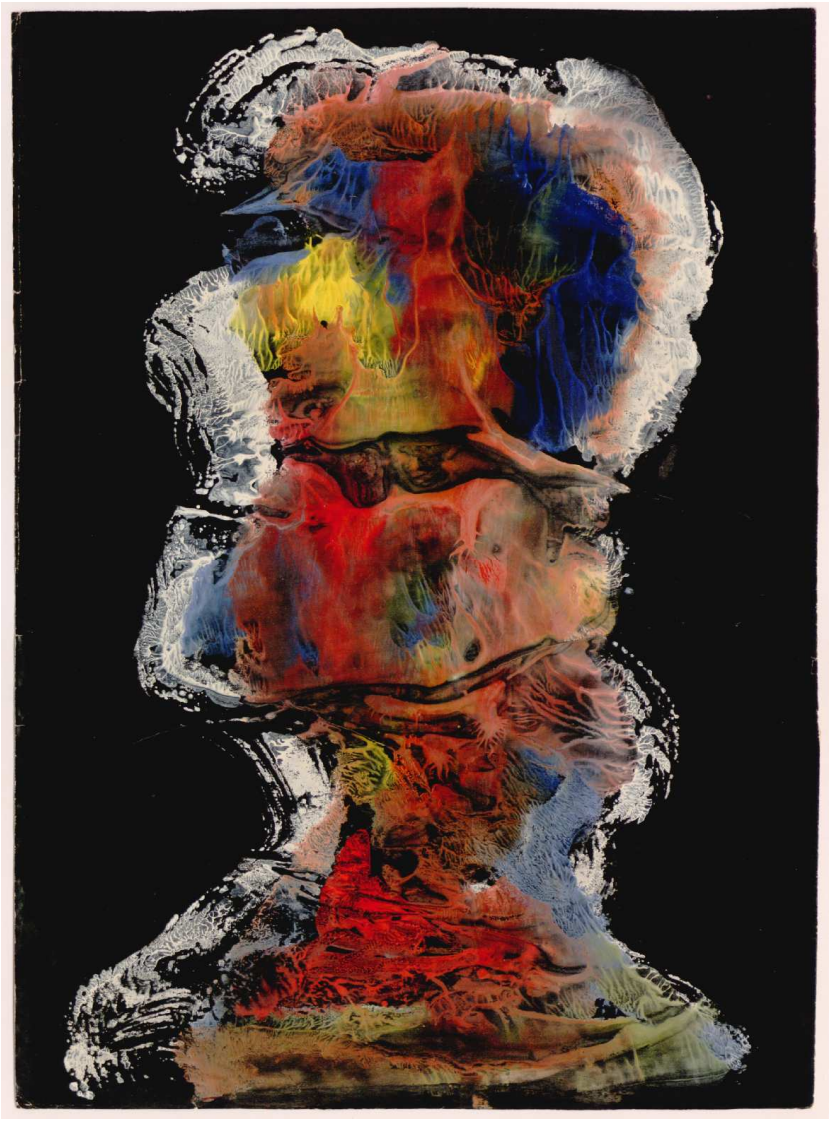

Мирољуб Тодоровић: „Глава “ (темпера на картону, 1969)

Немања Радуловић

ПЕРУНОСЛАВИЈА

(Дејан Ајдачић: *Перуносла̀вија : О паганским боговима у непаганско време*, Београд: Алма, 2016)

Већ наслов нове књиге Дејана Ајдачића показује да се она наставља на његова ранија истраживања словенских култура, односно неких заједничких им тема. После књига *Футуросла̀вија* и *Еротосла̀вија*, *Перуносла̀вија* је посвећена представама словенске митологије у културама словенских народа од 18. века до данас. Један текст говори о слици словенске паганске религије код Јована Рајића, дакле, о раној српској историографији када српска култура већ полако прелази ка новим обрасцима у 18. веку. Посебна је студија посвећена слависти Измаилу Срезњевском и његовој књизи о словенским светилиштима и обредима. Централни текст у књизи и по месту и по теми говори о мистификацијама народних песама код балканских Словена у 19. в. Тематски су обједињени они радови који говоре о сликама словенске митологије у књижевности: представа идола Перуна у роману пољског писца Стефана Жеромског, рад о паганским боговима љубави, тј. псеудобожанствима попут Ладе и Љеље у словенским литературама, као и текст о лику Перуна у књижевностима 20. века. Познатој мистификацији *Велесова књига* посвећена је посебна студија који говори о њеном утицају на источнословенску фантастику. А када је реч о савременим појавама немогуће је заобићи интернет, тако да се говори и о графичким симболима словенских неопаганских (или родноверних) организација на интернету, што је утолико занимљивије јер је рад настао пре скоро девет година, а у тако кратком времену су се ствари убрзано промениле – неке организације и сајтови су нестали, те овај текст има документацијску улогу, а неке нове су се појавиле, што је корисно због истраживања континуитета употребе симбола.

Три су главне теме које обједињују радове. Једна тема су мистификације фолклора и митологије које су настајале од 18. до 20. века. Друга је књижевност, нарочито фантастична. Трећа јесте настанак дисциплина које су испреплетене – фолклористика, етнологија, слависти-

ка, словенска филологија, или у неком најужем смислу, проучавање словенске митологије.

Оно што треба истаћи јесте пажња која је посвећена мистификованим изворима, какви су збирка Милоша Милојевића, *Веда Словена* Верковића, измишљени словенски идоли у 18. веку и *Велесова књига*. Истраживања у тој области су данас довољно постављена на неке основе тако да су Милојевић, веда Словена или *Велесова књига* прешли у recycle bin наше дисциплине. Зато би неко добронамеран могао питати чему уопште пажња посвећена тим мистификацијама – је ли бављење мистификацијама само једна врста академског хобија или огромне фусноте уз историју проучавања? Књига показује зашто је њихово проучавање и даље битно. Мистификације јесу изгубиле место у науци (или га никад нису ни стекле) и нико се озбиљан на њих неће позивати, али, оне и даље имају утицаја на популарне представе, па чак повремено продру и у науку. У представама о словенској митологији, од интернет форума до студентских радова, и даље опстају Ладе, Весне и Љељи, укратко све оно за шта се добро установило да припада или мистификацијама или пожртвованим али невештим почецима истраживања у 18. и раном 19. веку. Извори овог информисања су мешавина стручне литературе, популарне литературе, псеудонаучне литературе и мистификација, посредовано медијем какав је интернет. Постоји приличан раскорак између академског проучавања и оног што је популарна представа. У том смислу као квалитет Ајдачићеве књиге истиче се баш то што ту нису велемајстори митографије попут Афанасјева или Чајкановића већ управо мали, застарели или полузаборављени аутори, као и саме мистификације; велик број представа долази управо одатле. Колико год биле склоњене у страну, ове књиге настављају неки свој живот, неке су оживеле након дугог времена, као што рецимо показује скорашње обнављање интересовања за Милоша Милојевића или посебан живот *Велесове књиге* након пада комунизма. Ајдачићева књига тако показује тренутак рођења неких представа и допринос је историји дисциплине. Мистификације немају научну вредност, али су одиграле и играју и дан данас културолошку улогу. Савремено интересовање за њих говори нешто о питањима која су значајна конзументима такве литературе. Аутор тежи да објасни ову појаву и помиње више узрока. Један је исти онај који је мотивисао мистификаторе у 18. веку – незадовољство недостатком митологије, тј. интерних древних извора о словенској митологији. Као други узрок Ајдачић помиње кризу монотеи-

зма која траје од 19. века што доводи окретању политеистичким религијама, односно једном идеализованом паганству. Шири доживљај рашчаравања света и жеље за повратком магијског у њега осетила се нарочито након пада комунизма. Заједно са духовном потрагом, од традиционалних до „алтернативних" облика религије, обнавља се и питање националног идентитета. Ипак, посебна врлина Ајдачићеве књиге јесте што, упркос јасно изложеној генеалогији података о мистификацијама и тумачењу узрока, обнова интересовања за њих не узима просветитељско-дидактични став. Аутор у мистификацијама осећа не само важан културни индикатор него и њихову естетску, имагинативну снагу. Отуда ако оне и нису легитиман научни извор, јесу легитиман извор поетске имагинације, јер су и саме настале фантазијским радом. Како аутор каже, ако Ђеђо или Лада као словенски богови нису већ настају тек код митографа 18. века, у поезији се могу узети као део *поетског* пантеона модерног доба. Овде је посебна пажња посвећена разним облицима епске фантастике, који су се појавили у руској, украјинској, пољској књижевности, али и код нас. Толкиновски жанр је заживео и на Истоку Европе али премештен у један словенски или фантастично-словенски свет (Ајдачић ту пружа мнотво информација о ауторима недовољно познатим код нас). У формирању тог света управо мистификације имају важну улогу: „Проучаваоци књижевности треба да осветљавају и онај део чињенично непоуздане стварности, не само зато што је природа књижевности и заснована на фантазији, већ и стога што таква књижевност указује на фантазматске потребе творца књижевних дела и њихових читалаца, те чине део историје идеја и маштарија у култури". Оно што може деловати као маргина заправо открива важна, дубинска струјања у култури; популарност таквих дела, високи тиражи и поновљена издања, поновна откривања заборављених аутора и стварање нових књижевних дела која обитавају у једном таквом митолошком свету говоре нешто о духовној заокупљености и потребама не мале публике. Истовремено откривају моћ имагинације као крајњег извора, за писца и читаоца. Читалац ће тако у *Перуновлавији* наћи низ података о заборављеним митографима или о савременим ауторима епске фантастике, али и више занимљивих културолошких и поетолошких закључака.

Јелена Маријевић

НА ГЛИНЕНОЈ ТЕРАСИ

(Милан ГРОМовић, *Записи из студентског дома: Према есејима о књижевности*, Крагујевац: СКЦ, 2014)

У оквиру XIII кола Библиотеке „Првенац“ СКЦ Крагујевац објављена је књига Милана Громовића од осам научних есеја разноврсне тематике, али пажљиво конципираног распореда текстова. У прочељу *Записа из студентског дома* стоји својеврстан протоувод, пролегомена „Послеподневна тераса (ближе од увода)“, у којем нас аутор поетски надахнуто уводи у своја промишљања о књижевности из позиција соба 425 и 141 – поткровља без терасе и првог спрата са терасом – путева од субјективног до објективног сагледавања света, могућности да се доживи лет, иако с погледом у хангаром камуфлирани авион.

Није овај увод нефункционалан и не представља тек пуки декор произвољности. Сагледана у целости, књига есеја открива нам да је њен *главни јунак* песник Иван В. Лалић, са чијим је *Канонима* Милан Громовић отворио и затворио своје *Записе.* Једна од Лалићевих антологијских песама, управо је песма под насловом „Тераса II“, штампана под окриљем *Страсне мере,* тако да иако аутор не помиње ову песму у есејима, суптилно нам посредује „Послеподневном терасом“ да су параметри његовог промишљања лалићевски систем вредности и естетике, откривање невидљивог путем видљивог и сл.

„Византија као духовни завичај српског народа у поезији Ивана В. Лалића“ и „Библијски подтекст у књизи 'Четири канона' Ивана В. Лалића“ есеји су који уоквирују *Записе* и чине есејистички диптих ове књиге. Јасно се сагледава поетика песника кроз Византију као симбол континуитета и залог обнове класичних вредности у нашој култури, чији се корени гранају у „столетној медитеранској крошњи маслина“. Лалић пуноћу свог песништва утемељује у песницима који се такође могу назвати „чуварима Византије“ (Дучић, Ракић, Бојић), изговарајући велико песничко „ДА“ зарад сна о целини и зарад „бисерне мате-

рије“ која се таложи на „школькина зрна“ (према речима Никше Стипчевића).

Громовић је потцртавши запажање Јована Делића по којем су се „народи од глине“ попут српског народа, културноисторијски обликовали у контакту са Византијом, назначио да су и преостали есеји у извесном смислу „обликовани“ Лалићевом Византијом и питањем националних е(сте)тичких вредности. У песничким „визијама византијског духа“ могућно је, дакле, пронаћи макар ехо „матерње мелодије“, наводи се у есеју о Лалићу, а наставља у промишљањима у „Цез песми Војислава Деспотова“, јер је цез „музика непарног ритма и комуницира са прастарим звуцима, оним преношеним с колена на колено“. „Матерња мелодија, језик, звук“ наставља се у есејистички низ тако што се фокусира на Настасијевићеву распеваност у духу, тон који је у сенци мистичног, те преиспитивање мисли Петра Милосављевића о матерњој мелодији као Хумболтовој еманацији националног духа и Настасијевићеву о народним попевкама у којима је како моћ певања, тако и моћ да се разбуди матерња мелодија.

Византија и трагање за матерњом мелодијом утрли су пут даљим разматрањима Милана Громовића по питању континуитета у српској култури – косовском миту. Добро одабраном темом „Митске слике у Симовићевој историјској драми 'Бој на Косову' [1989/ 2003]“ аутор је скицирао књижевноисторијски лук косовског мита у историји српске историјске драме (Сарајлија, Стерија, Матија Бан, Јован Суботић, Милош Цветић, Иво Војновић, Миладин Шеварлић). Народ је добио титулу главног актера драме, а поједини ликови (Рибарица) подвргнути су демитологизацији и иронизацији, метафорика је унеколико преузета из Симовићеве поезије („рибе и крилате гује које гутају грешнике“), а кнез Лазар, Милош Обилић и Вук Бранковић карактерно се огледају у Исусу Христу, жртви и Јуди. Пишчева, пак, опредељеност да укине историчност уздигла се до митске свевремености.

С друге стране, када је реч о есеју „Кап традиције и кап модерног у делу Радоја Домановића“, треба рећи да је Домановићева сатира итекако актуелна у савременом историјском тренутку („жиг на челу – чип у телу“), посебно кроз сумирање научних доприноса о овој теми Синише Јелушића и Слободана Владушића – о нихилистичкој перспективи Домановићеве прозе, с тим да се нихилизам схвата као синоним за модерна времена. Домановићева *Размишљања једног обичног срп-*

ског вола контекстуализована су са Орвеловом *Животињском фармом*, а *1984.* и *Два минута мржње* са *Дангом*. Овим се идеја о континуитетима имплицира кроз актуелизацију традиције.

По питању есеја „Футуризам у делу Рада Драинца“ може се успоставити вертикала авангарда – неоавангарда у Громовићевој књизи, будући да се у *Записима* налази и есеј о неоавангардном стваоцу Војиславу Деспотову. Ипак, Деспотовљево дело акцентовано је цез мелодијом, док су се Драинчеве збирке *Улис, Човек пева* и *Воз долази* огледале са поезијом италијанског (Маринети) и руског (Мајаковски) футуристе уз промишљања о „драинизму“ и Драинчевој „егоцентричној разбарушености“.

Најпосле, у „Једном Павићевом осврту на дело Војислава Илића“, потврђено је још једном посредно византијско завештање континуитета – Павић се називао *ученим Византинцем*, а и кроз Лалићеве чланке о Павићу сазнајемо да је вредновао Павићеву целовитост визије и традиције предочене „у тачној перспективи“. Такође, једна од важнијих Лалићевих песама јесте управо „Војислављев врт“. Но, када је реч о Громовићевом прегледном чланку о Павићевој студији *Војислав Илић и европско песништво* (1971) можемо рећи да је можда требало далекосежније искористити потенцијале Павићевих научних доприноса када је реч о Илићу; евентуално укључити и Павићеве студије о Илићу из књига *Језичко памћење и песнички облик I-II* (1976, 1985) или сачинити критички осврт на проблематику у контексту есејистичке мисли о Војиславу Илићу Павићевих савременика (примера ради Драгише Живковића, Миодрага Павловића) или садашњих научника и актуелних тема о делу Војислава Илића.

Аутора на овај начин задужујемо да напише *запис* (са неке нове *терасе*) о двојици Византинаца – Лалићу и Павићу, што би представљало драгоцен допринос науци у књижевности. Овом књигом то је (не)свесно сугерисано, *глина* је „замешана“ и чини се да је неопходно уобличити је, особито ако се има у виду значај Громовићевих промишљања о традицији и модерности, о континуитетима националне културе и њеној будућности.

Анђелко Ердељанин

МИСАОНА СПИРАЛА

(Горан Кљајић, *Биће : вјежбе из Мисли и Рјечи*, Бања Лука: Тале, 2015)

Горан Кљајић је познати сатиричар, афористичар, који се повремено отисне (нећемо рећи – залута) у шира пространства рефлексивног (мисаоног) стваралаштва. Такав је случај његово ново дело *Биће* (са поднасловом *вјежбе из Мисли и Рјечи*).

Одмах треба нагласити *нагласак*: није у питању биће (као: људско биће, политичко биће), с дугоузлазним акцентом, него глаголски (футурски) облик (Биће), с краткоузлазним, у значењу: оно што ће бити. Али, тај облик из наслова (увек с великим почетним словом) толико је присутан у целом тексту да поприма нека посебна својства, која се на неким местима развијају у друге (именичке) облике с новим значењима и конотацијама: *Бићност, Бићевитост, Бићевство, Бићевност.*

Тешко је овај рад теоријски и жанровски одредити. Аутор можда и не жели прецизну одредницу (јер прецизност ограничава), па онда уместо ње можемо се задовољити поднасловом: *вјежбе из Мисли и Рјечи.* А на то можемо додати све што нам (док читамо) пада на памет. Рецимо: *мисаона спирала.* Ако се држимо те досетке, онда морамо рећи да је то спирала у више праваца, иако не знамо је ли то уопште могуће. На првим страницама аутор се труди да нам приближи своје схватање о *Биће*, истичући разлике између те речи, која понекад зазвучи као мисаоно чудовиште (и ова досетка је само оксиморон!), и других речи које, можда, имају везе са *Биће*: Бити, Бит, Битак и др. Чак тражи множину за *Биће*, па каже да би могла да буде „више од Биће, односно Биће-и-Биће-и-Биће".

Горан Кљајић заправо овде говори о животу, у свим његовим смисленим и бесмисленим видовима, могућностима, извитоперењима и човековим надама. Све је ту поменуто: прошлост, садашњост, будућност, смисао, душа, ум, разум, чула, осећања, снага воље, зло и добро,

заблуде, страх, обмана, љубав, лаж, ништавило, време, простор, рат, истина, новац, сила, моћ, радост, срећа, смрт. И свака од тих речи пише се великим почетним словом. И свака је осветљена чудесним сјајем речи *Биће.* Прва реченица *мисаоне спирале* је: „Оно није него ће тек да буде.“ Последње речи звуче као стихови: „Ко има Вољу, наћи ће Биће. / Биће буде тамо где га воља нађе. / Биће за Биће. / Воља за Биће. / Биће Боље.“

Има ту и реченица које се доимају као афоризми:

* Човјек уклања Зло, и већ му је Добро.
* Човјек убија да би живео.
* Слобода је Биће које проговара.
* Новац прави Робу од Човјека.
* Ум је Биће које себе види.
* Разум је мјера наше ограничености.
* Разум је закуцавање ексера у ваздуху.
* Разум је паукова мрежа, поред које већина мува пролази.

Дакле, видимо спојеве (а понегде и замршено клупко) мисли и поезије. И тако се (ипак) приближавамо некој прецизнијој одредници. Читамо, зар не, *мисаони спев,* сложено ауторско дело, које отвара многа космичка и земаљска питања, не даје одговоре, уноси немир у свест одговорних и моли људе слободнога ума да не губе наду: Биће Боље!

Мића М. Тумарић

МАЛА САТИРИЧНА ЧИТАНКА

(Горан Кљајић, *Гаће : причани игрокази*, Бања Лука: Тале, 2015)

На балканским просторима, у протеклих сто година, ратни вихори, више пута дизани, иза себе су оставили пустош. Разрушене градове, спаљена сеоска огњишта... Побијену децу, жене, старце и војнике. Прецизно и плански спровођени су ратни циљеви. Поклати и разорити. Опљачкати. Поделити и завадити. Преобратити.

Иза страшних ратова остали су туга и јад. И сећања. Црна, баш као душа поседника ратова. Изродили се бездушници. Скоројевићи. Истиноломци. Ратни профитери. И друге фукаре.

Свих тих историјских збивања дубоко је свестан (и разочаран) писац Горан Кљајић, аутор књиге под насловом „Гаће". Овај сатиричар од формата, са посебно израженим осећањем за историју, пре свега за прошлост српског народа, део књиге посветио је управо тој теми, историји.

Горанов рукопис је горак, понекад збуњући и изненађујући, али вазда оштар као ратнички мач. Са јасном намером. Да подсети на збивања у прошлости. Да разобличи глупости и укаже на сва зла и злодела. Жели да од заборава отргне многе грешке. И злокобне поделе. Да спомене препреке и опасности које вребају на ветрометини балканске каљуге.

Ова књига је својеврсана мешавина Кљајићевих одабраних текстова, који говоре о времену прошлом и садашњем. Има ту прича, есеја, једночинки, размишљања, огледа... О Србима, и другима, са свим њиховим добрим и лошим странама.

Кљајић је, нема дилеме, националиста, у најпозитивнијем смислу те речи. Човек који, за разлику од политичара и њихових скутоноша, искрено воли свој народ и домовину. Баш зато има право да буде тако оштар, пре свега према свом роду.

Разне теме су заступљене у овој књизи, мада историјске преовлађују. Његови описи историјских догађаја су, очекивано, провокативни, цинични, алегорични. Дакле, сатирични. У неким сегментима, свестан сам тога, могу да љутну историчаре од заната. Али, ово није уџбеник. Ово је, делимично, мала историјска читанка. Сатирична. И тако је треба читати и схватити.

Горанова књига обилује и одличним сатиричним причама, које нису историјски обојене. Оне завређују посебну пажњу и верујем да ће се временом наћи у антологијама.

Рукопис је пун изненађења. Почиње текстом о Карловачкој Митрополији. Наставља се провокативном монодрамом и историјским (п)огледом, страшном причом о донаторској вечери и својеврсним Харалампијевим путописом о Аустралији. Замислио је аутор сусрет Андрије Артуковића и Љубе Милоша у ратном Београду. Ту је и прича о тешком времену, ововременом, а завршава се причом изузетне књижевне снаге под насловом *Стрепња и зебња*.

Морам написати неколико речи о лику и делу Горана Кљајића. Реч је о скромном човеку посебне енергије, неуморном ентузијасти. Он је изузетна појава, готово месијанска, на сатиричном небу под балканском капом небеском. Вредан и успешан писац. Организатор заиста бројних манифестација у култури у Републици Српској. Покретач и уредник сатиричног часописа „Носорог“, издавачке делатности и многобројних изложби карикатура домаћих и страних аутора.

Ова ће књига послужити многима као наук. Као опомена. Као подсећање. Натерати их на размишљање. У томе је, поред несумњиве књижевне вредност, значај овог луцидног дела.

Петар В. Арбутина

ИСПОВЕДАЊЕ СУМЊЕ И СКЛАДА

(Татјана Дебељачки, *Представа*, Београд: Поета, 2015)

Када се један песник концизне версификацијске вештине, коју је Тања Дебељачки показала у хаику песмама познатим и признатим на светском нивоу, одлучи за кратке лирско-прозне целине, онда свакако и читалац и тумач у томе треба да траже прави разлог и повод. Читалачко задовољство и жеља за другачијом формом нису довољно убедљиви разлози. Одисеја читања и дешифровања песникове намере често иде кроз емотивни комплекс и другачији аспект и интензитет доживљаја света и песме, али и кроз смерани наратив, који кратким формама доноси другачији контекст унутар кога је могуће пронаћи праве тачке ослонца читања и тумачења. Иако је (пост)модерна лирску прозу издигла изнад бастардности жанровског експеримента, са друге стране је отворила простор фрагментарним делима, која су референцијалну тачку читања и тумачења измештала изван комплекса јасно дефинисане фактографије; у дубоко субјективизован индивидуални доживљај света и осећања која ближе одређују човека у посвећеној сумњи, „трагичном осећању живота“ (тер. М. Д. Унамуно) или егзалтираној љубави. Такав дискурс је неминовно дефинисао и свој драматуршки потенцијал, особен симболички низ, али, веома често, и своју синтаксу. Ово последње Тања Дебељачки поготово користи у именима или насловима песама, када раздваја речи на слогове, раслојавајући ономастику и стварајући тиме другачије груписање значења и систем знакова, као смерница читања и доживљаја фрагмената и песме у целини. Овај карактеристичан поступак у збирци *Представа* можемо да тумачимо као особену песникову игру али – ово друго тумачење ми је ближе – и као покушај да се прекомпонује смисао и пронађе прикладна форма у времену без јасних облика.

Уз извесна уопштавања *Представа* већ у експлицитности наслова носи јасну перспективу света као позорнице и живота као представе, у којој главне роле не играју индивидуе него околности које посредно

условљавају егзистенцијалне епизоде. Човек није глумац са јасним текстом, он у осећањима и међуодносима са другима проналази своју оствареност и потребу за целовитошћу. Зато Тања Дебељачки – и то је можда одговор на питање постављено у првом пасусу – гради однос колоквијалног говора и поетске форме; ауторефлексивне монологе исповедања осећања и ређе дијалоге као контапункте, унутар којих се поетски субјекти удаљавају и приближавају у страсном међуодносу, често заокруженом поетским коменатром.

Митолошки образац који отвара збирку, проширује се индивидуалним искуством које прелази у мит, али не у издвојени мит неког хомогеног митолошког пантеона већ у митопоетичку парадигму личног искуства. *Шумски дух* је дух шуме, али и дух из шуме, љубавник и страст, страх и тајна. Екстатично искуство дубоког емотивног доживљаја живљења („Секс је као снег не знаш колико ће га бити и колико ће трајати.“ – „Иронија“) постаје истовремено оквир дешавања, усмереност личног обрачуна у колективном удесу и суноврату вредности („Огромна унутрашња бол преточена у склад.“ – „Вулкан“).

Исповедајући сумњу у искреност осећања, песникиња истовремено гради склад поетске целине, питајући се и истовремено дајући одговоре у директном обраћању где потврђује да је језик поље стварања вредности а не објективна или субјективна стварност. Тако да повремено иронисање или сетни тонови само усложњавају семантички потенцијал самоће и жељеног склада у остварености осећања. Поготову у оним поглављима у којима се јасно види да песникиња, посебним осећањем за меру и укус, одлично зна да је за поезију погубан поступак који рационалније обликовање песме поистовећује са директним и претерано рационалним саопштавањем. Песникиња у синестезијским сударима појмова призива амбијенте, призоре и душевна стања којима бар на трен покушава да превазиђе студен и пустош егзистенције и самоће.

Архетипски облици комплексног искуства, симболи исконског и нагонског идентитета који се не остварују у личној срећи, постају моћне полуге поетских истина. Трагајући за дубинама сумње и могућностима склада, Тања Дебељачки досеже висине израза, довршености песме, интигантне емотивности, страсне фокусираности и поетске јасноће. Представа траје и онда када глумци напусте сцену

Милутин Ђуричковић

НОВО ПЕСНИЧКО ИМЕ

(Жика Качаревић, *Мирис дуња*, Београд: Алма, 2016)

„Поезија је затворен круг: полази од интуитивног,
пролази кроз интелектуално и поново се враћа
интуитивном преко осећања“
(Антонио ПОРПЕТА)

Појава сваке нове књиге, а нарочито новог имена, у савременој књижевности изазива знатижељу и потребу за провером и потврђивањем естетско-уметничких вредности и стваралачких достигнућа.

Жика Качаревић припада оном кругу песника који се не експонирају много, у јавном и културном животу, већ живе и стварају скромно и ненаметљиво, такорећи, из сенке или из другог плана. Већ приликом првог сусрета и читања његове поезије, одмах се може приметити да се ради о зрелом и одговорном стваралаштву, које је дуго и систематски таложено, а сада се после дужег времена и напорног рада обелодањује. Песник, дакле, није журио да што-пре објави своју прву књигу, већ се стрпљиво определио да тај тренутак дође сам по себи, односно да време и место учине своје.

Тако смо, коначно, добили озбиљну и слојевиту књигу поезије (намерно не кажем *збирку*), која је типолошки и жанровски врло комплексна, са мноштвом нових тема и идеја, слика и мелодија, порука и значења. Састављена од три различита, али идејно-тематски и поетичко-стилски врло сродна циклуса, књига Жике Качаревића делује веома уједначено и естетски профилисано, а у занатском и версификаторском смислу компатибилно и артистички заокружено.

Качаревић пише о свему што чини његов свакодневни живот, а од тема и мотива доминирају следећи:

- природа (циклус о птицама),
- љубав, носталгија (*Љубав, Меланхолија*),

- родољубље и духовни живот (*Бадње вече, Веруј*),
- деца и детињство (*Мој деда*),
- завичај и родни град (*Сећање, Села одлазе*).

Трудећи се, и успевајући да буде аутентичан и особен у обради теме, овај песник нуди обиље антологијских и вредних стихова, насталих као производ искрене и чисте инспирације, али и богате маштовитости. Образован и искусан, а са друге стране, упућен у поетику и токове модерне српске поезије, Качаревић пише надахнуто и лирски трепераво, са међусобним прожимањем традиционалног и модерног, односно романтичарског и урбаног, показујући при том да је на добром путу и да с правом од њега треба очекивати још зрелих и синтетизованих поетских остварења.

Из низа успелих песама својом сликовитошћу и мелодичношћу издвајају се следећи наслови: *Зраци меланхолије, Јесен, Кућа за птице, Мушмула, Чудновата кап воде, Мој деда* и многе друге.

Без обзира на то да ли су написане у слободном или у везаном стиху, поједине песме су својеврсне химне животу и љубави, односно рефлексије и манифестације које доследно маркирају поједине догађаје и доживљаје од значаја за песника и његов духовни живот. Отуда и местимични сентиментални тонови, који нису настали као плод резигнације или некаквог незадовољства, већ као сетна евокација на давно минуло време и сећање на тренутке који живот значе. Такве носталгично-меланхоличне слике представљају, заправо, универзално људско осећање, које је симболички и мисаоно сведено, односно јасно одређено и језгровито исказано (*Памтим, На очевом гробу*).

Одмереност и сугестивност израза присутна је безмало у свакој песми, што значи да песник није епски распеван већ својом намерном недореченошћу и елипсама оставља простора за накнадна промишљања и асоцијативну надоградњу. У сва три циклуса преплићу се различите импресије и искуства, погледи и схватања света, који су у средишту песникове пажње и његове филозофије живота (*Живот*). Чини се, бар на тренутак, да су поједине песме у кораку са песниковим животом, односно да у њима преовладавају аутобиографски детаљи, а то није тешко приметити. На тај начин се индивидуална психолошка драма изједначава са општом и историјском, односно судбина појединца постаје део колективне слике. Породична лирска повест добија шири контекст и значење, које је дескриптивно и рефлексивно приказано, са доста ретроспективних и симболичких детаља.

Интимно-исповедна лирика Жике Качаревића је наративног карактера, што значи да песник одређени догађај или доживљај претвара у лирско казивање, запис или дневник, чији је начин саопштавања поетизован и врло суптилан. Својеврсна интерпретација света представљена је као равнотежа између смисла постојања и смисла стварања, чиме се метафорично поистовећују живот и поезија, односно стварност и уметност. Мотиви човекове пролазности присутни су у уводном циклусу, а то се може тумачити као полазна основа за етичка и филозофична разматрања, посебно за идеје и поруке које нас не остављају равнодушним и пасивним.

Иако није експериментатор по сваку цену, Качаревић је препознатљив по свом језичком и стилском изразу, а графичка структура појединих песама указује на утицаје модернизма и савремених поетских токова. Трагање за личним идентитетом и судбином провлачи се као лајтмотив у многим песмама и та вечна мистериозност једна је од главних семантичких окосница читаве поезије. Слике и утисци из свакодневице илуструју положај и стање човека у ововременом тренутку (*Пријатељство, Песник и песма*), а пропламсаји прошлости додатно обогаћују целокупан стваралачки приступ и гледање на живот.

Како би то рекао проф. Михајло Пантић, ову поезију одликује такозвана „стабилност лирског субјекта“, која упркос свим разликама и дисонантним тоновима успева да обезбеди сопствену пројекцију и особену артикулацију света. Узев у целини, можемо бити врло задовољни првом књигом Жике Качаревића, који је самоуверено и храбро закорачио у бескрајни свет поезије за одрасле, али и за младе.

Добрашин Јелић

И ТРАДИЦИЈА И САВРЕМЕНОСТ

(Радомир Мићуновић, *Небоземни акорди*, Рашка: Центар за клутуру, образовање и информисање „Градац“, 2014)

Радомир Мићуновић, кад се сагледа његово књижевно дјело, стиче се утисак да је претежно модеран пјесник. Али ти крајњи напори клизали су према одгонетању загонетки и постављању загонетки, ходу кроз разна магична поља...

Појавом књиге *Небоземни акорди*, видимо једног пјесника другачије оријентације. Док сам читао ову његову књигу, чинило ми се, на махове, да видим како иде, ко зна покоји пут, истом стазом, али да сад пажљивије загледа, и да опажа што досад није. Он стреса са себе наносе наученога, излази из ускости клишеа и појављује се на ширину поља, које се простире унедоглед и својом ширином проширује тјескобе у њему.

Поглед уназад, овог пјесника освјежава његову поезију, јер га приближава суштини, искристалисаним вриједностима, које он вјешто користи као неимар цигле, које уграђује у своју, пјесничку, грађевину. Тиме што проналази „готов“ духовни производ и узима га као материјал за свој стваралачки поступак, показује да финални „производ“ зависи, не само од умијећа неимара, већ и од вриједности материјала. И нуди га, можда свјестан, да ће, некоме – некој карики – у књижевном „ланцу“ – бити материјал и основа, у ходу ка свом савршенству, али и напорима да се постигне савршенство израза неких од појавних облика постојања на овом свијету.

У ранијим књигама, гдје има „математике“ и мозгања, иако се том начину стваралачког поступка не може оспорити „легитимитет“, наилазимо на тврду линију, понекад, до пуцања, сапету, веома концентрисану мисао, умјесто да се мисао шири и све више иде ка апстракцији и тиме буде свеобухватљивија, сужава се и инклинира према једном

значењу пјесме, а тиме гуши остала значења, јер пјесма није једнозначна, па ни најкраћа линија између писца и читаоца.

То што је у његовој поезији чврстина, то је згуснута мисао, која се може дешифровати на један начин, ако не једини, а оно онај који се чини увјерљивијим. А тамо гдје има лепршавости, ту испливава поезија, ту се ломи строгост науке и магматска очврслост догматике.

У овој књизи све је сведено, колико је могло да се своди, а да се не стегне душа, да се душа не угуши, да се језик не осуши.

Ова књига дошла је из неког времена давног, када су духовне вриједности биле у траговима наративне културе ширили простор око човјека и човјека продубљивале. О томе, овај пјесник казује:

Могао би у чатрљи
да станује и да проси.
Нема чега да се стиди,
јер у себи цркву носи.

(„Признање“)

Ту је блато кроз које газимо, али су морални закони у нама и звјездано небо над нама, о чему је говорио Имануел Кант.

Од ове, пролошке пјесме, до „Посљедње кише“, која ће „са лица осмех да избрише“, којом се ова збирка завршава, сврстале су још двадесет двије пјесме, распоређене у пет циклуса.

Прва пјесма је извјесна констатација, која би могла да стоји сама, па да књига није танка, али није на одмет „изношење доказа“, које ту констатацију чине прихватљивом, онима који се двоуме, а ради њих понајвише ваља писати поезију, јер пјесници су мање у дилеми, јер мало више и мало дубље виде, који су антидогматски духови, који траже објашњења је ли оно што се показује суштински, и зашто је то тако, откуда нешто долази и куда иде, код кога се задржава, стално постављајући питање: зашто?

Не живи се само од успјеха, већ и од неуспјеха. Од љубави, „коју преболели нисмо“, од „успомене која срце грије“, а топлину тога „непреболнога“, и зато дуготрајног, ако не вјечност, чува „тајна која се не може рећи“. („Има нешто“)

Има много дефиниција среће. Човјек западне културе хоће све да дефинише, да уоквири. Пјесничку дефиницију даје Мићуновић – срећа је кад неко љубављу надвиси, прије свега себе, јер од свих других закона „закон срца јачи је“. („Новољувене“)

Кад год се догоди љубав, то је „песма над песмама“, јер апстракција прелази у лирику, у конкретизацију – лирика је конкретизација – а оно што се тиче нас, у нас се дубље засијеца, од најљепших апстракција интензивнија је она коју смо претопили у своју. („Песма над песмама“)

Наравно, да пјесник поезију доживљава као нешто изнад свега у појавности овога свијета и отуда глорификација мјеста гдје се сретају писци, гдје се рецитује поезија, која као врата која спржи рђу на веригама, уклања тешкоће на човјековој души:

Дом књижевника српских
нек поживи у сјају.
Реч беше на почетку,
а биће и на крају. („Богородица тројеручица“)

Послије излива лирских осјећања, долазе пјесме о Светом Сави:

Сад, на Врачару, крај Библиотеке,
купола храма блиста
као просветитеља, Светога Саве,
дела и душа пречиста.

И он, као и Милан Ракић, као Милутин Бојић, као и многи други пјесници, приноси цвијет Симониди, ископаних очију, јер њене зјенице су згасле, да би Средњи вијек могао да прогледа. („Омаж Симониди Милутиновој“)

Судбина се поиграла са сестром Радула и Павла Радича, и, на правди бога, дали су је коњима на репове. Историјски тренутак тако, а ново вријеме спира неправду – позлаћује поезијом њен људски лик.

Душанова престоница, дични Призрен, није нестао, ма каквим га ко зидовима опасивао и лажна имена власништва давао. Јер, не нестаје оно што уђе у свијест народа, у његову причу и пјесму.

На много мјеста је човјек челом о ледину пао, али има и оних, који су још више устали зато што су за слободу пали:

Кајмакчалан брдо славно
рекао је свету давно
да највећа чуда чини
љубав према домовини.
(„Зејтинлик“)

Пјесник не може да се задовољи концентрацијом добра у ово вријеме и враћа се времену прошлом, па и до оног далеког, оног класичног, кад је људски род избацио највише духовних цвјетова на једном мјесту. Тако, путујући пјесничким времепловом, стиже до Хеладе, Софокла, Хомера, а тамо: гозба за душу, топлина које не вјетри, ма какви хладни вјетрови дували.

У пјесми „Мементо мори“, пјесник је за то да човјек остане оно што јесте, да не смије бити „у свађи са собом“, па и кад је „у страшном ракораку с добом“.

Срећу, овај пјесник, види у томе „што има људи прометејског кова“, и да се хаос може побиједити „срцем хармоније“.

Пјесник има срећу, да, као Прометејева ватра, бљесне, а то је онај тренутак кад би „нови катрен могао да сине“.

Кише стално пролазе – почетак знамо, али не и крај. Оне не падају да нас потопе, већ да, опранога лица и ума, пишемо нове исповијести, и тако испуњавамо карике ланца времена. („Посљедње кише“).

Мићуновићево пјевање, ухватило је овом књигом средокрађу, можда и постигло равнотежу, између онога што ствара савременост и онога што јс створила прошлост, а што је одољело протеку времена. Он је онај који биљежи карактеристичне трептаје времена „намигивање звијезда“. Он гледа у земљу, да се не би одвојио од ње, али и у небо, да не би остао привезан за земљу. Захваљујући том ставу и пјесничком умијећу, он добро „хвата неухватљиво“ и приморава ништа да се отргне од празнине.

У ову књигу слиле су се, као ријеке у језеро, пјесме одсвуд и откуд, из разних књижевних ливада, шума и врлети, али ма с којег краја долазиле, скупиле су се по сродности и топлини, и све углас говоре о осјећању епског човјека или макар епског у човјеку, који је, иако је прошао кроз стазе и богазе, кроз кланце и ланце, и изранављен, изнио, не само живу главу, већ образ и част, који су путокази на путевима, који нас неће навести на странпутице. А стваралачки човјек није друг странпутица.

У основи ових пјесама пјесник само што не лебди изнад свог тијела, али је спојио много тога – и породицу, и вјеру, и однос према смрти – упјесмио је много тога из наше епске историје.

Душан Стојковић

ТРЕЋИ ПЕСНИЧКИ ЗАВЕТ

(Зоран М. Мандић, *Србија у дубоким водама*, Београд: Заветине: ми, 2015)

Библиотека у којој је штампана збирка о којој пишемо започела је своје трајање двема антологијским песничким књигама двојице српских антологијских песника. После *Псовке* Александра Лукића угледала је светло дана *Србија у дубоким водама* Зорана М. Мандића.

Ово је двадесет прва Мандићева поетска збирка. Претходиле су јој следеће: *Кораци сумње* (1971), *Путник и његова невоља* (1976), *Опекотина* (1980), *Упуство за опстанак* (1982), *Каринска тројства* (1987), *Читаоница* (1989), *Нишан* (1990), *Бизарна математика* (1991), *Цитати* (1992), *Наспрам чуда* (1994), *Крај сезоне и друге песме* (1995), *Цитати и друге песме* (1996), *Нисам никада написао песму коју сам могао да напишем* (1997), *Апатин и песме од пре* (1998), *Усеклине, прозор* (2000), *Нестварни штафелај* (2005), *Мали (п)огледи* (2006), *Бог у продавници огледала* (2010), *Оквир* (2011) и *Кафкина фонтана* (2012). Од самог почетка свог песниковања песник је писао битно другачије од свих осталих наших песника, сасвим самосвојно, и, једнако, добро. Био је глас који је требало да се надалеко чује. И чуо се. Био је читан и ишчитаван и антологизиран, али нипошто не довољно, јер био је, и остао, један од најбољих песника које савремена српска поезија има.

Све што је Мандић створио има заједничко језгро и представља целину која се мора пажљиво ишчитавати пошто је свако читање на прву лопту нужно сиромаши и, вероватно, погрешно разумева. Вредност певаног, међусобно „дозивање" самих песама, асоцијације које се гранају и лајтмотивски круже Мандићевим литерарним опусом, суштинска промишљеност (о)певаног, иронијски поетски дискурс, метафоричност која се не бори него симбиотички сраста са метафизичношћу, аутоцитатност, цитатност која није повлађивање и слеђење оствареног већ непрестани сукоб са наведеним које у новом контексту, не

ретко измењено, оно од чега се „пошло“, ставља на главу, јесу основне саставнице његових песама. И ових најновијих.

Сам наслов најновије Мандићеве збирке очигледно је искошен, онеобичен. Њиме се вели не да је Србија *на* великим водама, већ да она *у* њима бива. „Померањем“ предлога офантастичује се реално. Исто се збива и у песми по којој је читава збирка насловљена. Она се налази отприлике на самој средини збирке, у њеном срцу. (Збирка се састоји од тридесет шест песама нераздељених на циклусе, а ова песма је двадесет друга у њој.) Иницијална каписла за њено стварање могле су да буде поплаве које су задесиле нашу земљу, али песник у песми не пева о њима. Ова Мандићева песма својеврстан је, сасвим смирени и метафизиком натопљени, „ехо“ чувене – сада поприлично оспораване – „Србије“ Оскара Давича. Клицајући и уздигнути, набрајања и апострофа препун, тон Давичове песме, замењен је, пригушеним, метафизичком језом прожетим, болним дрхтајем песмотока Мандићеве. У њој се пева и: *Србија је краљица својих несрећа* / *Одзвон српске трубе је недостижна* / *Мелодија за којом је патио Вагнер*. У набрајању онога што Србија има пристиже се и до: *Србија има уплашене интелектуалце* / *Академике од папира* / *Траљаве политичаре и* / *Јадне неписмене песнике* / *Вашке и шуге*. Песма се окончава ванредним стихом, пуним зебње и страха да би сасвим обрнуто могло да буде: *Нема Србије без Србије*.

Симболички посматрано, вода је, као први облик материје, почетак и крај свега у свемиру. У непрекидном је боју с ватром с којом ће се на концу сјединити. Вода и ватра два су основна праелемента који непрекидно струје, жуборе и пламсају у стиховима ове Мандићеве збирке. Гастон Башлар нас, у својој фенеменолошкој студији *Вода и снови*, подсећа како је Уисманс за воду прибележио како је она *меланхолизујући елеменат*. Из читавог Мандићева песништва веје густа меланхолија. Вода – подсећа нас поново Башлар – је та која *укршта* слике, снабдева их метафоричком ауром. Као основни симбол последње засада Мандићеве збирке она управо то чини.

Песник се клони риме, али не и звучних стилских фигура којима се остварује особени, густи ритам. Ево примера за праву „експлозију“ сонанта „р“: *Све рано најраније је на длану као* / *Рана* („У колонији“). У песмама је присутно, готово каскадно, „слагање стихова“. Мандић прибегава честим анжамбманима, апострофирањима и особеном ломљењу стихова.

Неколике речи, нимало случајно, написане су с великим почетним словом. Оне песмама подарују особену динамику. Не отпочињу сви стихови великим почетним словом те и то доводи до особене игре која исходи унутрашњом динамизацијом самих песама. Налазимо у њима неколике (потенцијалне) неологизме: *завоћа, нађош, нећко, прођош, самомасажа, самообешен, танконожац*... Мандићево ломљење – овај пут „унутрашње" – речи, али такво које им приуштује амбиваленттност, илустроваћемо неколицином примера: *ген(и)ја, пре-рачун, про-ток*...

Стихови су дужи, само привидно наративни. Типична Мандићева песма познаје офантастичење које се своди на мали помак: опева оно што истовремено и јесте и није, као да је сневано, али се притом о сну не пева тек пошто се он одснивао, већ усред њега, из саме његове сновне магме; пред нама је покожица сна, њено дрхтање и таласање... Ностранo се преплиће с метафизичким. Нуди се необиблијска поетска „прича". Песнички склада *Трећи завет*. Користе, најчешће прикривене, асоцијације на библијску грађу. Веома често, и буквално, из Мандићевих стихова (п)осматра нас Бог. Његове песме покушај су успостављања дијалога са њиме.

У свакој Мандићевој песми се бар наслућује, ако није и стварно присутна, метафизичка аура. Готово да их одликује особена антисликовност. Мандићеве песничке слике су менталне, психолошке. Постоји „лепљење" слике испод слике, слика у слици, нешто колажно. Вишеслојност слика доводи до тога да у њима нема јасно одељених површине и дна: све је и дно и срце слике истовремено. Наводимо неколике онеобичене синтагме: *ушију умора* („Журба бегунаца"); *успаниченим водама* („Србија у дубоким водама"); „Очи кише" (наслов песме); *пену умних киселина* („Укус промене"). Потом и песничке слике: *У нередигованом речнику имена / Дунав је на платном списку одабраних / Фуснота / Старог и Новог завета* („Дунав"); *Посрћем у биљкама немоћан да истерам / Животиње из себе* („Заборављени пратекст"); *Сам се себи догађаш* (Исто); *Његов осмех завршио се у / Ваздуху / Међу стаблима орезаних слика* („Трен"); *Спуштени поглед даха / Незадовољног ритмом дисања* („Јесен"); *На самој ивици кретања је застао / покупивши сенку спалу са свог / Умора* („На ивици"); *Вожд је / У српском језику симбол / Лингвисти би рекли синоним фигуре за / Високу реч* („Вожд"); *Тело кише нестаје у пољупцу са земљом* / [...] / *Она је човек* („Очи кише"); *Свака пролазност је блиска* („Две хиљаде двадесета"). Типична Мандићева песма-слика спој је бошовске густине и пакленског визуелног пламтења и магритовске титрајуће те-

*л*есности, окамењености у *л*ебдењу. Оне су писане / сликане процедуром мишљења. Језик (писан великим почетним словом) ових песама суштински се разликује од уобичајеног. Изговорено садржи и неизговорено; и једно и друго у језгру су *л*ирског тока свести, контро*л*исаног бризгања поетских слика. Песник не означава и не тумачи, већ синтетички гради, али тако што показује и оно што *л*ебди у сну, не стиже до изговорености, објаве.

Постоји у овим песмама несумњиво и аутобиографски слој. Читава ова збирка делом је велика песма о Мајци и, посебно, Брату. О себи у њима, једнако као и о њима у песнику.

Песник открива Достојевског, Кафку, Фројда, Борхеса и ине као оне са којима је у непрекинутом песничком дијалогу.

Веома је присутан, максимално разигран, једнако тако и онеобичен, поетички слој унутар Мандићевих песама: *Романи пате од историја података од / превелике чежње за ситницама стајања / настајања и престајања света илузија / неверника / Песма се рађа у себи у срцу из кога је / Христос изашао на путу за Јерусалим / Тако је рођена логика говора* / [...] / *Нема логике у подизању зидова између / Старог и Новог завета / Савршенства немају граница* / [...] ... *срце је / једини узор / Узор Христосове логике говора и / Достојевскове поезије поезије* („Роман у настајању“); *Дух песме је најближи / Духу ватре* („Дух песме“); *Журба је судбина песме* („Журба бегунаца“; журба је – напоминьемо – уз Бога једна од најфреквентнијих речи ове збирке); *Песници се увлаче у тишину* (Исто); *Поезија није гарант постојања лирског / места у пратексту* („Заборављени пратекст“); *Поезија се свела на / Поезију / Бесконачног низа / Испричаних прича* („Предграђе“); *Један прави песник је као један живот* („У колонији“; овај стих је несумњиво гномски); *Миран песник не треба народу* („Миран песник“); *Порицање сопственог језика / Симетрично је порицању Бога* („Увек ћу волети свој матерњи језик“). Поетичка песма „Pereat“ врви поетичким идејама / сентенцама: *могу се писати песме са старим идејама; Поезија је спој пиргова / Срца и ума; ... прави песници / Читаоцима праштају а себи никада; Зато је најбоље истраживати дубоке поноре / Песника у његовом делу па и у избору / Смрти писања и читања / Песник треба да се руководи сопственим укусом*...

За Зорана М. Мандића, као што се вода огледа у ватри а ватра у води, и поезија се у музици огледа и vice versa. Поезије без музике нема. Међу њима све је размеђено. Савршенство је *л*ишено свих оквира и

граница, а да је тако сведочи нам надасве *новозаветно поље музике* („Роман у настајању“). Музика остварује савршенство тако што се дистанцира *од / Лингвистичког парадокса речи и њеног / умрежавања у сивило досаде реченице* („Заборављени пратекст“).

Цитирамо исцела песму, једну од најкраћих у збирци, „Миловање“, е да бисмо показали како изгледа типична Мандићева песма:

Само
Да се речи не распадну
Да се не повампире гласови
Који им савез чине
Где би се предњонепчаном и
Задњонепчаном тугом
Где са Језиком
О распаду се прича
О смаку света у којем
Незадовољствима смак призивамо
И сујеверјем ватру тумачимо
Не знајући како се ватра гаси
Ко ће ми помоћи да не говорим
Одзвања космогонијски крик
Један од нас двојице мора отићи
Узвраћа Господар распада
И у реч
Распалу ме претвара
Не бој се
Поручује Бог
Ја сам увек на правој страни
Запевај ако можеш још једанпут
И пусти Смрт
Да те милује

Морају се пажљиво прочитати, раније написане, Мандићеве песме „Гумиљов“ и „Носорог“. Антологијске су, ван сваке сумње: „Вожд“ (поднаслов јој је „Есеј о високим речима“), „Београд“, „Поглед са пања посечене празничне шуме“, (наведена) „Миловање“, (насловна) „Србија у дубоким водама“, „Преписивања биографије из заборава“, али и многе друге. Грађене су својеврсном *лирском математиком*.

Зоран М. Мандић још једном, и једнако успешно као и пре, показује како га никакве границе које постоје између књижевних родова и жанрова ни на шта не обавезују. Не допушта им да га робе. У његовим песмама много је, поред еминентно лирског, наративног, драмског, есејистичког... Промишљање које је у њиховом срцу могли бисмо условно одредити као мисао којим се опевано осећа. Једнако, и као осећања која су се у–мислила!

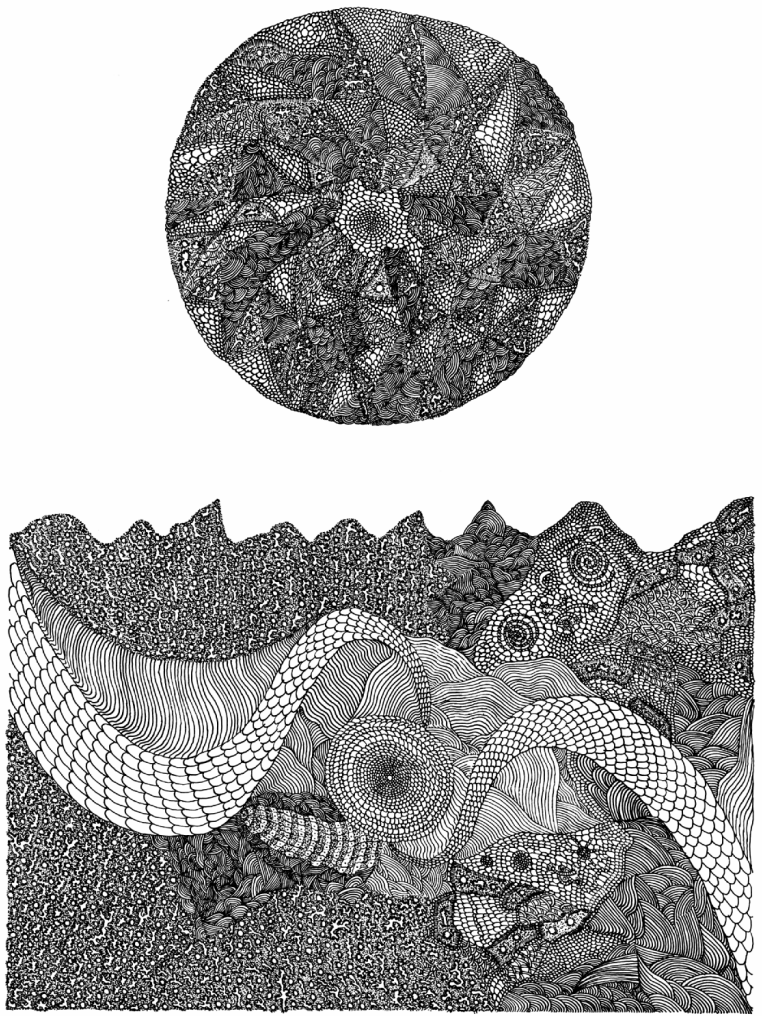

Мирољуб Тодоровић: „Судар светова“ (1968)

Аркадијуш Фрања
(Arkadiusz Frania, Poljska**)**

НАМИГИВАЊЕ ДОГАЂАЈА

(Dušan Vidaković, *Na rozdrożach*, przekład z języka serbskiego Olga Lalić-Krowicka, Biała Podlaska: Wydawnictwo Jednooki Kruk, 2014)

Преводилачка посвећеност Олге Лалић-Кровицке уродила је још једним новим насловом у неформалној едицији њених препева савремене српске књижевности на пољски језик. Издавачка кућа „Једнооки гавран" из Бјале Подласке објавила је колекцију песама Душана Видаковића „На раскршћима" коју одликују сведеност и формална чистина. Ова збирка невеликог обима, како и у поднаслову стоји, садржи – 60 хаикуа и пар хаибуна, па се ваља подсетити да је хаику кратак, тростиховни поетски облик старог Јапана. Лексикони књижевних термина доносе различите одреднице и дефиниције хаикуа којима је заједничко да се у средишту те мале песме сажима универзум (sic!) кроз врхунске описе детаља из природе. Шири контекст допушта да се говори о поентирању стварности посредством *намигивања* догађаја или њихових фрагмената.

Српски аутор исписује омаж, поклања се творцу хаикуа какав данас знамо:

Башов хаику
о костима у души –
сада и овде.

и упоређује хаику са *моресклоном:*

Доживљавам их –
хаику и моресклон –
као близанце.

Овим се, заправо, долази до ближег одређења предмета хаикуа из кога, полазећи од приказивања природе, опет проистиче природност. Колекција „На раскршћима" доноси и сусрет са мање распрострањеном формом хаибуна који представља дводелну уметничку целину где кратак прозни запис не само да егзистира у суседству „праве-

ћи друштво“ хаикуу, него га и употпуњава.

Намерен да читаоцу укаже на однос који би вредело успоставити са овом поезијом, критичар ризикује да западне у неугодну позицију када ни једна анализа, рефлексија или цитат не функционишу, штавише делују инфериорно наспрам хаикуа чијих неколико речи говоре више од књижевнотеоријских истраживања. Упркос таквим стрепњама, сматрам да вреди покушати, можда и зато што се српски аутор у пројектовању својих песничких бисера не ограничава само на сферу природе. Тако у пет песама циклуса „Линије живота“ *породична нит*, оличена присуством ликова баке, деде, мајке и детета, провлачи се кроз покушај успоравања трајања, односно сузбијања пролазности:

Бабин и дедин
венчани портрет бледи
на јулској жеги.

све до митологизације кухињског посла изнова откривеног у памћењу након много протеклих година:

Поносна на нас
мајка филује палачинке
џемом од шипка.

Сећања исисавају живот из лирског предмета не рачунајући ни на шта друго изузев погледа усмереног према мајци, пожртвованој кућаници, која своју децу награђује палачинкама са џемом поносна због нечега што су њени потомци постигли. Намеће се питање да ли је овде претежнији стални недостатак времена за однос родитеља са својом децом или, пак, латентна могућност преласка у ништавило непостојања у сваком моменту. Не, ипак, ту је реч о кретању у правцу вечитости. Ишчезавање које се не тиче само тренутног стања. Док збивања у којима суделујемо трају и пролазе, ми их прослеђујемо у бескрај меморије, где ће се заувек налазити без престанка се одвијајући.

Из циклуса „Вртоглавица“ издвајам тростих:

Отисак стопе
број тридесетседам ми
талас украде.

који се појављује у својству потврде онога што се догодило, међутим и као осећање дубоке сете над судбином. Отисак стопала из ове песме потиче можда баш од жене *портретисане* у другим околностима до крајње границе минималистичким средствима:

Нос, усне, чело.
Образи, очи, уши:
вољено лице.

Главна јунакиња стиха затим се претвара у објекат пожуде усамљеника кога еуфорија мушког фетишизма наводи да читавом свету на ухо повери:

Удишем чисто
рубље одсутне жене.
Вртоглавица.

Одевни предмети прожети мирисом тела љубавнице најјачи су афродизијак, извор феромона који управља расуђивањем разнеженог партнера.

Душан Видаковић идентификује човекову збиљу, практично, као једну варљиву, готово лажну, кривотворену моћ:

Стварност је замка
између гутљаја
винске слободе.

због чега лирски актер – да се послужимо насловом четврте целине – утврђује да је *„заслепљен престоницом“*, да би у завршној песми наведеног сегмента могао опазити:

Мада радостан,
заслепљен неонима,
обарам поглед.

Нарочито се издвајају два поглавља Видаковићеве збирке која заступају поимање света као театра – „Из 13. реда“ и „Годоов двојник“:

Не скида шминку
дуго после представе.
Нити би кући.

Њихов ослонац је урођена склоност хомо сапиенса ка имитацији, скривању иза маски и глуми којима се, истовремено, камуфлирају стрепња, несигурност и помањкање поузданости у врлине сопственог бивствовања, које се, такође, могу гасити и алкохолом:

Са позорнице
назире се бесмртност.
А, затим: водка.

„На раскршћима“ демонстрира и типичан хаику „обред“ *изговарања* сврхе људског постојања скицима позајмљеним из света који нас

окружује асоцирајући пољске читаоце на *лунине звончиће од драгог камења* у Избору кинеске лирике чији је приређивач Алексеј Дебицки (Варшава, 2003):

Сјај ноћи.
Несаницу свечаном
чини пун месец.

Настављајући да наноси надчулне примесе, српски песник достиже респектабилан ефекат персонификације када призору времешног и заборављеног железничког стајалишта додељује својства невесте под велом од воћних цветова:

Стара постаја
у руху цвета трешње.
Заборављена.

Коначно, као неку врсту врхунца чистог хаикуа наводимо песму из завршног циклуса „На блату шумске стазе“:

Бор против кише.
Расклапа крошњу, и сад:
пљуште иглице.

где писац, из угла луцидног посматрача, користећи се атмосферским феноменима и елементима природе, потврђује да у свету засвагда трају вечита надвладавања сила.

Због свега наведеног, позивам на дубока путовања и искрено упознавање са стиховима „На ракршћима“ јер како њихов аутор, Душан Видаковић, каже:

Правог путника
препознајем по књизи
у џепу душе.

(Објављено у часопису „Salon Literacki“,
Warszawa, 5/2015)

Превод с пољског језика: Олга Лалић-Кровицка

Тодора Шкоро

ПЛАМЕНА ЉУБАВ У ОБИЉУ МЕДА

(Јасмина Малешевић, *Чарна шума*, Београд: Принт 2 Принт, 2014)

Као и сваки досадашњи поетски искорак Јасмине Малешевић, и овај је од седам миља.

Њено ново стихотворење, формом лирска поема, или поетски роман, а садржином ода жудњи и страсти на један једини, чини се исправан, пантеистички начин, као и зналачким избором песничких средстава, спој је античке и модерне поетике какав се ретко среће.

„Чарна шума" у својим стиховима крије једног сетног и меланхоличног Тагору, одише пречистом сензуалношћу једне „Песме над песмама", али и маниром изабраних савремених, модерних песника.

Именовањем својих лирских „јунака" у Лепу Девојку и Лепог Песника, Јасмина Малешевић непогрешиво наглашава суштину певања (лепота, пре свега!), али и суштину живота, а жудњу, страст и љубав сасвим прецизно назива Чарном шумом. У тој шуми и славујии и мед, и лишће и Огњени змај, и Чарна птица, и плес, и Чаробњак и маховина, у тој вртоглавој страственој игри имају тачно одређено место, они су војници у овом рату за досезање жудње. Храбри, као и песникиња, да закораче у ту чарну (црну, мрачну, неиспитану, опасну, чак) шуму, да у њој пронађу светлост, да од ње (жудње) начине Светлост, јер она то свакако и јесте..

А кад се жудња досегне, остаје једно извађено срце на длану да куца, а друго, усплахирено, креће изнова да га тражи, као на почетку. Јер...

„Вода кружи
својим токовима.
Живот кружи
својим боловима."

Онда на ред долази исцељење, видање рана. Или неверица? Или нови сан? Или тај исти, један, једини, који се никада не завршава?

Аналогија љубавне жудње са потребом певања (песништвом) снажна је толико да у овој поеми они постају једно. Онако као што се цела Природа завери да се жељени љубавни занос оствари, исто тако се Душа Света заветује да ће и песма вечно тећи. Јер, зна добро песникиња, да је на почетку била Реч, и да ће је увек бити. И да је моћ Речи врховна.

„Један крик је довољан
да нестанем.
Једна реч је довољна
да полетим ка теби“, каже она.

У наизменичном нескривеном изливу осећања два лирска субјекта, ово дело, започето заиста као епистоларна форма, дозвољава могућност читања и потоњих стихова као својеврсног епистоларног поетског романа (или поеме), али сада на једном друкчијем, менталном, или пре емоционалом нивоу, што читању даје додатну драж и што песникињу-творца измешта на једну нову позицију, ни мушку, ни женску, него на позицију универзалне љубави.

„Чарном шумом“ је Јасмина Малешевић успела да интимни доживљај љубави и жудње исклеше свевременски осећај. Њен позив лепе Девојке Лепом Песнику да у шуму дође, уједно је и позив песничке чаробнице Малешевић својим читаоцима, које ће потом она вешто водити кроз сва беспућа, али и све лепоте и сласти, а онда их и ослободити страха од евентуалне боли. И све то обилно ће залити медом, да заувек остане сладак укус у устима, као онај са тела њених шумских љубавника, на које је тако обилато капао.

ИЗ НОВИХ КЊИГА

Мирољуб Тодоровић: „Глава 2“ (темпера на картону, 1969)

Miroljub Todorović

NEMO PROPHETA IN PATRIA

(„Everest Media“, Beograd, 2014)

ŠTA JE SIGNALIZAM DONEO SRPSKOJ POEZIJI?

Pre nego što nastavim svoju dalju konfrontaciju sa neotradicionalizmom i njegovim glavnim protagonistima i nosiocima, iznoseći još neke razloge njihovog prećutkivanja signalizma, pokušaću da u kraćim potezima izložim genezu i razvoj dvadesetšestogodišnjih signalističkih eksperimenata i istraživanja, kao i svega onoga što su ta istraživanja donela srpskoj poeziji, literaturi i kulturi.[47]

Ideja o signalizmu kao planetarnoj umetnosti javlja se, kao što je to više puta naglašavano, još 1959. godine kada u srpskoj poeziji vladaju tradicionalizam, loše shvaćeni i, sem par izuzetaka, još lošije praktikovani modernizam pedesetih godina, kao i neka vrsta neosimbolizma mladih pesnika ponetih idejama i izuzetnim pesničkim startom Branka Miljkovića.

Već u toj prvoj fazi nazvanoj scijentizam počinje se s razgrađivanjem tradicionalnih obrazaca pevanja. Osnovni udar upravljen je prema istrošenom jeziku tradicionalističke poezije koji više nije mogao da izrazi, niti nastupajuću planetarnu civilizaciju, sa svim njenim atributima elektronske i kosmičke ekspanzije, niti čoveka aktera, stvaraoca te civilizacije. Poznato je da je jezik nauke, koji se poslednjih nekoliko stotina godina formirao u svojevrsni sistem sa razuđenom mrežom novih pojmova, simbola itd., u najmanju ruku bio zapostavljen pri stvaranju poezije. Ciljevi scijentizma bili su prodiranje u egzaktne jezičke zabrane, preuzimanje lingvističkih amalgama nauka kao što su: fizika, astrofizika, biologija, hemija, matematika, i njihovo unošenje (uvođenje) u poeziju. Pri tome se, naravno, polazilo od činjenice da se naučni jezik, uglavnom, iscrpljuje u egzaktno-logičkim formulacijama, simbolima, hipotezama, teorijama, zakonima, dok je za pesnički jezik bitna njegova ambigvitetna ekspresivnost i značenjska disperzija.

Izvesnu shematičnost naučnih jezika, sa izraženom egzaktno-logičkom funkcijom, scijentistički pesnik je prevazilazio pomerajući preuzete elemente, ovih i ovakvih jezika, ka estetičko-iracionalnim zračenjima pri čemu mu je kao najpouzdaniji instrument u stvaranju nove poezije poslužila

imaginacija. Vidljivi su ti imaginativni slojevi u scijentističkoj poeziji, i oni predstavljaju neku vrstu ključeva za savladavanje logicizma egzaktnog diskursa, pomeranja pesnikovog duha ka regionima egzistencije i egzistencijalnog uz maksimalno širenje značenjskih prostora novih poetsko-jezičkih amalgama i polja njihovih asocijacija.

Kao što je zabeležno u prvom manifestu signalizma, izloživši naučne hipoteze i simbole tvoračkoj lavini jednog u osnovi igrivog i destabilizovanog jezika i nove forme, koje mu je diktirala upotreba tog istog jezika, scijentistički pesnik, svojom do maksimuma usijanom imaginativnom svešću, razbijao je najveći deo naučne, logičke i racionalističke osnove, stvarajući na taj način od jednodimenzionalnog modela, metodom mešanja, kondenzovanja i spajanja egzaktnih i lirskih činjenica, dakle intuitivnom sintezom, fantazmagoričnu pesničku sliku sa razuđenim estetskim dejstvom, ugrađujući tako preoblikovani govor, pismo, svest u novu viziju planetarnog sveta (bića).

Iz ovoga sasvim jasno proizilazi da ne mogu opstati tvrdnje pojedinih kritičara koji su u scijentističkoj poeziji pokušali videti nekakvu sluškinju nauke, odnosno poeziju u službi nauke. Nauka je u prvoj fazi signalizma (scijentizam) poslužila poeziji, pre svega, za revolucionisanje pesničkog govora, razbijanje i prevazilaženje retrogradnog tradicionalizma i njegovih varijanti modernizma pedesetih godina i neosimbolizma. To revolucionisanje srpskog pesništva izvršeno je na više planova. O prvom: prodiranje u jezičke sisteme egzaktnih nauka i korišćenje jezika nauka u poeziji, već je nešto rečeno. Drugi plan ticao se samog pesničkog jezika i poezije (teksta) kao jednog zatvorenog sistema koji funkcioniše po određenim lingvističkim i estetičkim zakonima. Preuzimanjem naučnih simbola, pojmova, jezika, motiva, nauka je uvučena u poeziju, biće poezije se promenilo, načinjen je ogroman korak ka novoj poeziji, ali zatvoreni pesnički sistemi posle recepcije novih poetskih amalgama (metafora, znakova, simbola) i iz njih proisteklih svežih još neistrošenih značenjskih energija sa egzaktnih jezičkih izvora, i dalje su funkcionisali po postojećim, (mada dosta izmenjenim), zakonima lingvistike i poetike.

Još radikalnija promena u ovoj fazi signalizma izvršena je upravo na planu drugačijeg poimanja poezije i jezika. Jezičke strukture okvalifikovane su kao molekularne, odnosno u rečima su viđeni molekuli jednog jezika, dok su slovni znaci i glasovi shvaćeni kao njegovi atomi. Po toj viziji jezik (govor) u celini, pa i pesnički jezik, složena su jedinjenja nastala mešanjem i spajanjem ovih elemenata.

Naučno mišljenje o relativnosti prostora i vremena izlučilo je poetsko viđenje o relativnosti jezika. Prividno čvrste logičke i sintaksičke poetsko-jezičke građevine pri delovanju imaginativnih pesničkih agenasa rušile su

se. Tako se ostvarivala sloboda pesme. Reči su oslobođene pesničkog sistema, pesma je oslobođena jezičkih zakona. Jezik pesme se prvo raspadao na svoje elementarne čestice reči i slova, da bi se zatim pod dejstvom novih gradilačkih energija stvarala drugačija slika sveta.

Na taj način može se slobodno reći da je osnova signalističke jezičke i pesničke revolucije bila već data u njegovoj prvobitnoj fazi scijentizmu. U drugom i trećem manifestu signalizma preciznije se određuju sve ove radikalne novine kojima se bitno menjaju tokovi srpske posleratne poezije. Tako se u drugom manifestu još detaljnije definiše način kako u signalističkoj poeziji dolazi do potpunog oslobađanja energije jezika.

Pošto je jezik u tradicionalnoj (tekućoj) poeziji zatvoren, uokviren određenim morfološko-sintaksičkim konvencijama, proces oslobađanja ove energije je spor (oksidativan). Razbijanjem osnove jezičke materije dolazi do veoma snažnih povratnih procesa fisije i fuzija raznorodnih elemenata jezičkog bića (zvukovnog, grafičkog i ostalog mnogostrukog zračenja reči), potpunog oslobađanja glotičke energije i ponovnog spajanja u neočekivane, iznenadne informativne, misaone, foničke i slikovne celine. Tako se jezik približava jednom entropičkom molekularnom haosu, kome je prethodila akcija razaranja, da bi se kroz negentropički pesnički duh i imaginaciju ponovo vratio u vidu nestandardnih slika obogaćenih značenjima i značenjskim nijansama visoke estetsko-informativne vrednosti.

U trećem manifestu i njegovim pratećim tekstovima, između ostalog daje se i precizna klasifikacija novih poezija, pesničkih oblika i pesničkih postupaka koje signalizam uvodi u srpsku literaturu. Ovde je važno napomenuti da sve ove definicije i manifesti slede nakon praktičnih poetskih eksperimenata i stvaranja signalističkih dela u jednom agoničkom permanentno istraživačkom radu. Taj rad je, naravno, ogroman i u svakom slučaju nije mogao biti obuhvaćen u celini, a još manje iscrpno u manifestnim materijalima.

Mada su signalistička istraživanja i eksperimenti vršeni ponajčešće u jeziku i sa jezikom, o čemu svedoči i daleko veći broj dela ostvarenih u jeziku, glavni napad naše kritike bio je usmeren ka signalističkoj vizuelnoj poeziji kao jednom od, možda, najisturenijih, najšokantnijih oblika signalizma. Signalizam je, tvrdoglavom isključivošću tradicionalista i neotradiconalista, kao pojava i kao pokret u celini izjednačavan sa nekim od svojih vidova, prvenstveno vizuelnom i kompjuterskom poezijom, i na taj način, iz ovih ili onih razloga, eliminisan iz literature.

U signalističkoj vizuelnoj poeziji teži se ka prevladavanju verbalnog pesničkog izraza, ka postepenoj deverbalizaciji pesme, ali se istovremeno ne ukida poetski diskurs kao komunikacijska mogućnost. Belina (praznina), dakle prostornost, pojavljuje se kao jedna od važnih čitalačko-perceptivnih

vrednosti. Za razliku od jednodimenzionalne tradicionalne pesme, egzistentni prostor signalističke vizuelne poezije je višedimenzionalan. Osim slova, ili celih reči kao superznakovnih struktura, ovde pesmu mogu ispunjavati i drugi znaci koji u određenom prostoru pesme egzistiraju stvarajući verbalno-vizuelne semiotičke konstelacije. Jedna od osnovnih odlika ove poezije je i njena nadnacionalna, metajezička struktura.

Specifično mesto u spektru signalističkih istraživanja zauzima i gestualna poezija. U ovoj vrsti poezije prvenstveno se stavlja naglasak na gest i akciju. Gestualni pesnik slobodno kreira u prostoru, prezentirajući principe više mogućih poetskih govora kako bi oblikovao svoje delo. To je poezija intuitivnog ludizma koja znatno širi granice postojećih jezika iznad i izvan utvrđenih i definisanih oblasti pesničkog govornog bića. Jezik pesme ovde čini skup jezičkih, foničkih i vizuelnih elemenata u procesu. Gestualnom poezijom ukidaju se sve granice između pesme, teatra, hepeninga i konkretne životne akcije.

Temelji signalističke pesničke revolucije u jeziku, kao što smo videli, udareni su još u fazi scijentizma. Već tada je shvaćeno da tradicionalan stih, strofičnost, linearnost, određene sintaksičke konvencije, sadržaji, ideje ne odgovaraju više duhu nove civilizacije, ograničavaju pesmu i pesnika i da moraju biti napadnuti, razoreni. Agonička lavina destruiranja tradicionalnog pesničkog idioma započinje još u predkompjuterskoj fazi sa fenomenološkom i stohastičkom poezijom.

Fenomenefoška poezija u scijentizmu ostvarivala se putem bašlarovske fenomenološko-imaginativne deskripcije stvari, bića i situacija na izmaštanoj planeti. Već tada dolazi do desubjektivizacije pesme i pesničke slike, što postaje jedna od osnovnih odlika fenomenološke poezije. Metafora se u potpunosti isključuje, a kasnije se ide ka još radikalnijoj desubjektivizaciji i depsihologizaciji estetskog predmeta. Fenomenološka poezija ne iskoračuje izvan jezika, ona je zapravo sva u jeziku, ali je potpuno okrenuta i suprotstavljena tradicionalnom lirskom subjektu, načelima simbolizacije, osobenom poetskom govoru i svemu onom što, inače, karakteriše tekuću poeziju.

Već u samom početku primetna je, dakle, njena antiliričnost koja će se zatim u jednoj od njenih varijanti ready made poeziji pretvoriti u otvorenu antipesničku pobunu u kojoj se i dalje operiše sa jezikom ali uz „isticanje nemoći jezika, uklopljenog u sheme i prividnu logičnost".

Dok se u vizuelnoj poeziji razbija i sama reč, a jezik razlaže na svoje atome slova kao vizuelne i glasovne odnosno foničke celine, dotle u stohastičkoj poeziji reči kao molekuli jezika ostaju nerazorivi, fundamentalni nosioci poetskog govora. U stohastičkoj poeziji se, međutim, razbija rečenica i to oštrim, kako jedan od proučavalaca signalizma naglašava, kubističkim rezovima, a tekstualne poetske celine često se oformljuju tehnikom verbal-

nog kolaža. Rečenični nizovi su nedorečeni, izglobljeni, prekinuti u svom jezičko-energetskom naponu i svaki „sledeći stih je nezavisna značenjska jedinica iskaza" (Kornhauzer).

Ovaj stvaralački postupak po prvi put je značajnije i obimnije demonstriran u ciklusu mojih pesama pod naslovom *Konjic-Ljeljen* štampanim u časopisu *Gradina* broj 8—9 iz 1969. godine. Ukupno su objavljene 23 pesme, dakle, čitava mala zbirka. Navodim dve pesme radi ilustracije:

OTROVNICA

čitajući talase na suncu otrovnico
smrti u kamenjaru ona jedva okreće
glavu povetarac u znak odricanja
drugi zvuk senovitog govora po
zategnutoj žici hoda krotko umire u
provaliji na stazama kroz drveće
glas zebnje čuo sam kod podignutih
očiju u modrini koraci mirne trave
visoko gore ponori izgovoreni ništa
više na steni nikada više kamenje
hladno pod mojim nogama

OVAJ KONJ ŠTO LEŽI U LUCI BAKROPISNOJ

kriju li se kao vetrovi jako ohlađeni
pod mišicama grobara sprovodnika vozova
udarila kap kišna u prozore u cvet
zimski odsanjala smrt svoju ovaj val i
ovaj konj što leži u luci bakropisnoj
dok ljubavnica iskače u zoru kroz prozor
kroz cvet otvoren tekućim vodama obliven
zrak i galija zarobljena svetlošću
neprozirnom natopljena vimenom maslačka
mlekom trna u lišću popac čuči pod
granama svoje meso kuša svoj hleb lomi

Još veće razaranje jezika i tradicionalnog pesničkog diskursa postiže se u kompjuterskoj poeziji. U signalizmu se kompjuter, kao stvaralački instrument, upotrebljava od 1969. godine. Prethodni rezovi iz stohastičke poezije ovde dobijaju još drastičnije i dramatičnije oblike, a rečenica (stih) u većem delu kompjuterske poezije, što se može uočiti jednostavnom analizom dobijenih pesama, postaje znatno redukovanija i jukstaponirani jezički

iskazi alogične slike jednog sasvim pomerenog sveta bića i stvari teku najčešće u monološkoj formi sa karakterističnim „mašinskim" ritmom.

U aleatornoj poeziji koristi se sličan stvaralački postupak kao u stohastičkoj, ali se upotrebljava svakodnevni, kolokvijalni jezik, jezik štampe, reklama, masmedija, tehnološke civilizacije.

SLAB JE ALIBI BEBE U BUNARU

uz povraćaj novca i bicikl ubija kao inženjer
sa tri ispita ili boemi u sledećoj podeli
ipak u zvečanu seo sam na košavu za dva dana
sa tročlanom porodicom privreda napreduje ali
slab je alibi bebe u bunaru odmah za socijalne
predstave vaš stručnjak za jake vetrove kakav
se ne pamti po engleskoj licenci kućna
pomoćnica član metropolitena na doživotnu
u borovoj šumi i u šupljim kostima bez advokata
ne bojte se smrti sve je više stanova sa
pravom na rad savest prodajem za proizvodnju
kišobrana trenutno tipa dalape šah u jedanaestom
potezu i biračko pravo

(Objavljeno u časopisu *Delo*, broj 3, mart 1970).

U šatrovačkoj poeziji upotrebljavaju se različiti stvaralački postupci otkriveni u signalizmu, ali se kao materijal za stvaranje poezije uzima jedan od ekscentričnih oblika našeg jezika — šatrovački govor. Kao što sam to već ranije naglasio, sva istraživanja šatrovačkog i stvaranje poezije na njemu vršena su u okvirima signalističkog programa o globalnom revolucionisanju poezije i poetskog jezika. Tragalačka delatnost signalizma od samih početaka usmerena na jezik, kao jedan od vidova međuljudske komunikacije, nije mogla da previdi i izostavi taj, ne tako beznačajan, oblik našeg govora. Istražujući šatrovački, i uvodeći ga u poeziju, signalizam proširuje polje dejstva literature, ispunivši istovremeno jednu od svojih osnovnih namera destruiranje tradicionalnog pesničkog idioma.

Ovim pregledom prikazan je, zapravo, samo jedan deo lepeze raznovrsnih signalističkih eksperimenata i otkrića, pesničkih oblika i stvaralačkih postupaka, ali upravo onaj deo koji će omogućiti da se u daljoj polemici sagledaju još neki, rekao bih, profaniji razlozi zbog kojih neotradicionalisti zaobilaze i prećutkuju signalizam.

Aleksandra Sana Zubić

LJEPOTA TAME

(„Alma“, Beograd, 2014)

Stajao je na ivici pločnika, pažljivo osluškujući zvukove koji su ga okruživali. Znao je da na prelazu nema zvučnog signala, jer godinama prolazi ovim putem. Poznaje zvukove proljeća, ljeta, jeseni i zime, raspoznaje da li auto koje prolazi pored njega ima dizel ili benzin motor, osjeća kada neko ide za njim i kada ga neko pretekne. Može da razazna glasove stanara, koji slobodno vrijeme provode u drvenim vikendicama pored pruge. Poznat mu je i zvuk transportnog voza, koji rijetko prolazi ovuda i par stotina koraka dalje prelazi stari željezni most, koji spaja obale Dunava.

Mislio je da po cvrkutu ptica i mirisu vazduha može predvidjeti kakve vremenske prilike ga očekuju. Danas ga je kiša ipak iznenadila. Uporna proljetna hladna kiša koja lupa po asfaltu i po njegovoj već proćelavoj glavi, slijevajući mu se po mokrim ramenima. Vjetar je nosi u svim pravcima, tačno tako da ne zna kako da se od nje zakloni. Iako još nije odmakao daleko od kuće, nema želju da se vrati nazad. Siguran je da će mu Greti u klubu naći suhu odjeću za preobuku.

Nekada je volio kišu. Ona je sa sobom nosila osjećaj slobode koji mu je bio prijeko potreban. U tim trenucima bi obično zastao na nekom mirnom mjestu, gdje je mislio da neće biti uznemiravan. Potom bi skidao kapuljaču i okretao glavu prema nebu, puštajući svježe kapi kiše da ga peckaju po licu i očima. Jedino su mu zimske pahulje na njegovom licu bile prijatnije od tog osjećaja. Dok bi mu tijelo lelujavo stajalo na tvrdom tlu zemlje, u mislima bi obuhvatao čitav svemir.

Sad je samo spustio glavu, sklanjajući se od kapi i čekajući da saobraćaj stane. Znao je da poslije ovog pješačkog prelaza dolazi još jedan, samo dva koraka udaljen od prvog, a potom pruga, i na kraju još jedan prelaz nedaleko od tramvajske stanice. Teško mu je uočiti razliku između zvukova na prvom i drugom prelazu, a nekada vozači nenadano prelaze iz jedne u drugu ulicu, ostavljajući ga u nedoumici da li da zastane ili da ide dalje. Za-

to će biti najbolje da sačeka na zvuk motora auta koja stoje, ili, još bolje, da ne čuje više zvukove auta u blizini.

Stiskao je štap u desnoj ruci, strpljivo čekajući tren u kojem će moći preći na drugu stranu. Možda zbog jake kiše, a možda i što se prvenstveno koncentrisao na zvukove auta, nije čuo kad mu se približila.

„Mogu li Vam pomoći?".

Čuo je pomalo nesiguran mladi ženski glas. Dok je razmišljao da li mu je glas poznat i da li je imao priliku ranije sklopiti poznanstvo s njom, ona ga je već držala pod rukom i nježno pokrenula. Po prestanku padavina zaključio je da je držala kišobran iznad njega.

„Hvala Vam. Da li je moguće da smo se već sreli?"

„Da, ja često prolazim ovim putem. Jednom sam Vam na istom mjestu htjela biti od pomoći, ali sam Vas nespretno uputila i Vi ste udarili glavom od saobraćajni znak. Još mi je neprijatno zbog toga".

On se nasmiješi. Naravno da se sjećao. Nije imao posljedica od tog udara, ali izgleda da ona jeste.

„Ah, sad se sjećam. Molim Vas, nemojte me i ovaj put poslati prema znaku. Samo da pređemo preko pruge, dalje mogu sam."

Ona ga je ipak pratila do tramvajske stanice, gdje su im se putevi razišli, mada je osjećao da ga i dalje prati, sve dok nije sjeo na mjesto rezervisano za invalide.

Tramvaj je mirisao na kišu. Šuštanje mokrih kišobrana se miješalo sa zvucima kiše, koja je dobovala po prozorskim staklima. Monotoni ženski glas je preko razglasa obavještavao putnike o sljedećoj stanici. Tehnika se uvukla u svaki kutak ljudskih života. U jednu ruku je to za njega bilo olakšanje, a u drugu su ga zvuci mobilnih telefona, muzike i videa sa *smartphon-a* i ostalih mobilnih aparata ometali u razabiru onih zvukova koji su bili od životne važnosti za njega.

Danas će se tramvajem voziti samo do željezničke stanice. Odatle će mu trebati duže do kluba slijepih, ali je bar prolaz natkriven, pa neće morati da kisne.

Ana Magda

UTROBA GREHA I JEDNA MAČKA

(„Čigoja štampa“, Beograd, 2015)

- Šta će se desiti sa ovim Petrom? – prošaputala je posmatrajući venama ocrtane šake – Šta će ona učiniti?

Đavo je ćutao. Njegovi prsti skliznuli su na njene butine, mileći preko onih crveno krvavih tragova pepela.

- To je na tebi da vidiš – spustio je usne na devojčina kolena – Ponekad je najveći greh, poderati tuđu gordost poput hartije.

- Zar sama gordost nije greh?

- Ne onaj namenjen čoveku.

Crno – krvave usne nastavile su da pužu po Ksenijinim nogama. Odmakla se, pometena, a Strahinjine oči zasijale su udaljeno unutar njene lobanje. Samara se i dalje nije videla. Hodala je slepa, po užarenom pustinjskom pesku.

- Nisi li ga ti počinio? – upitala je Đavola.

- O da, jesam. I mene je iz Božjeg srca, izbacio u crnu, beskonačnu noć.

Ućutala je. Bol je prosto mileo nadraženim venama, penjući se nagore. Ptice sa morskog grebena, svojim kricima su cepale njeno poimanje. Nagomilane misli pod bolnim slepoočnicama, prokuljale su iz njene rascepane lobanje, a ptice su ih dočepale oštrim, nemilosrdnim kljunovima. Zagrizla je crvene, odveć ispucale usne, osećajući slatkastu krv pod svojim jezikom. Ona joj je potekla pljuvačkom i apsorbovala se u prazan, morskim talasima ispran želudac. Pogledala je u Đavola.

- Božje srce, bilo je uvek otvoreno pokajnicima – ptice su razvlačile devojčine isprepletane misli, žderući ih gladnim, neživljenim grlima.

Slegnuo je ramenima. Njegove zakrvavljene zenice, stopile su svoj sjaj u senke i on je planuo u čauri poput šibice.

- Nije uvek pokajanje, ono šta nam se krije u duši – odgovorio je.

Ksenijine misli, nalik na dugačke istanjene crve, rvale su se sa ptičijim kljunovima.

- A šta jeste? – upitala ga je.

Ispružio je svoje ledene prste i dotakao devojčino oznojano čelo. Ptice su, krečeći poletele ka oblacima.

- Samo želja – prišapnuo je klizeći po gustim Ksenijinm trepavicama.

Povukla je glavu pod njegovim rukama, osećajući kako joj suze nanovo nadiru, vođene nekim čudnim, izdajničkim porivom. Strahinja je propadao u njoj, a ona se opet upinjala da ga zadrži.

Još malo pa će stići u Samaru, ostao je samo jedan dan.

Oslobođene ptičijih kljunova misli su joj protekle neometano, vođene njenom neraskidivom voljom.

- Zar je želja toliko bitna? – tihi glas je lagano nadjačao bol.

Suze su joj tekle po obrazima, utapajući se u bledoj koži. Neke ljubavi gore toliko jako, da se u njima proždire sve.

Prislonio je usne na njene suze.

- Ne bitnija od soli – njegov šapat rasuo se u čauri nalik na pustinjski pesak, a devojka se opet ubačena u telo mačke, stvorila na kišom obasjanoj kaldrmi.

Lorina Popi

O BUDUĆIM LJUDIMA

(„Alma“, Beograd, 2015)

NOVICA

Ovo je moja priča. Ja sam glavni lik u njoj! Ovo je priča o meni i mom razredu i mojim podvizima. O mojim, kako ono kažu, tinejdžerskim danima i o mojoj neograničenosti. Ispričaću sve kako je bilo, bez ukrašavanja, oduzimanja, dodavanja ili pravdanja, a vi sami izvucite zaključke za sebe o meni. Mene nije briga šta vi mislite. Ja sam znao šta radim i radio sam šta sam hteo.

OLJA

Pričaću o sebi i svom društvu. O tim ludim godinama. Kao ćerka direktora škole uvek sam imala poseban tretman: od privilegija do iskorišćavanja većeg nego što bi to inače bilo da nisam bila direktorova ćerka. Volela sam da učim, da se zabavljam i da se družim. A imala sam divne prijatelje! Bili su to pre svega dobri ljudi. Pričaću i o sebi, ali najviše ću da vam pričam o mom drugu iz osnove i srednje škole, dobrici i genijalcu, Đorđu.

ĐORĐE

Oduvek sam voleo nauku i želeo da istražujem. Voleo sam i svoje miševe, to jest ono što su oni predstavljali, ono što bi mogli da predstavljaju za ceo svet, ali sve to mi nije dozvoljavalo da živim, sve mi to nije donosilo divljenje i poštovanje od onih od kojih sam to priželjkivao. Ovo je priča o meni, mojim školskim danima, mojim eksperimentima i, naravno, o mojim snovima...

MILJAN

Zanimljivo je što nekoga zanima priča o mojim srednjoškolskim danima. Ne volim da se sećam toga doba, ali ako može iz te priče da se izvuče neka pouka, rado ću je ispričati.

Mučno mi je da pričam o ovima iz mog razreda: njihova glupoća je dostizala razmere univerzuma!, ali lepe su mi uspomene na prave prijatelje koje sam u srednjoj školi imao.

OLJA

Ponovo je počela škola! Sada smo trećaci. Bilo je lepo na raspustu, ali ipak mi je dosadilo. Jedva čekam da se okupi moje društvo: Juca Buca se juče vratila sa mora, Đorđe je ceo celcijat raspust bio u kampu, Miljan se sprema za neki konkurs i sav je zauzet. I svi ostali iz mog razreda imaju puno toga da pričaju, razne dogodovštine. Jedva čekam da se ponovo okupimo.

Sada imam novu obavezu: da uredim salu za Mirjanin rođendan. Mirjana je prijateljica moje komšinice Vanje. Idu u isti razred. Srela sam je pre neki dan kod komšinice i ne znam kako je došlo do toga da je Vanja spomenula da umem lepo da dekorišem sve što mi padne pod ruku i dogovorile smo se da joj uredim salu koju je unajmila za rođendan. Neće mi biti teško: škola tek počinje i sigurno ću imati vremena za to. A i volim to da radim!

Drugi zadatak koji sam sebi zadala jeste skupljanje dobrotvornih priloga za malu Zlatanu, slatku dvogodišnjakinju. Na samom rođenju doktori su joj rekli da neće doživeti treću godinu zbog neke mane na srcu, ali medicina je jako napredovala. Sigurno da ima neko rešenje, optimistična sam! Ima zakazan pregled u Berlinu za tri meseca, ali treba da se skupe pare za put i operaciju posle. Preuzela sam to na sebe. Imala sam u glavi razne ideje za sakupljanje priloga: prvo, treba da zamolim Isidoru da napravi plakate, možda da pozovem nekog poznatog pevača ili glumca pa da unajmim salu, da pravim razne akcije po gradu... I to jako volim da radim! Humanitarni radovi su mi pričinjavali posebno zadovoljstvo. I tata i mama su me podržavali i voleli su kada se bavim humanitarnim radom. Ali, za to ima još vremena.

Микица Илић

ЛАВИРИНТ БЕЗ ИЗЛАЗА

(„Биндер“, Београд, 2014)

ВЕЋ ВИЂЕНО

На столу лежи чинија млека. Око ње две кашике у рукама два брата.

– Поделимо млеко – рече искренији.

– У реду – рече мудрији. – Ти дели, а ја ћу да бирам.

– Ево, овде је половина – одмери поштенији.

– Одлично – обрадова се искуснији. – Држи кашику на средини, док не поједем моју половину. Онда ћеш ти. Да се не гурамо.

Лукавији се наднесе над чинију и, док је наивнији држао кашику на половини, посрка млеко.

Кад глупљи угледа на дну празне чиније одраз властитих слутњи, јекну, пророчански надахнуто:

– Знао сам! Исто као и прошли пут!

НАЈТУЖНИЈИ ДАН У МОМ ЖИВОТУ

Од самог почетка је било сумњиво. У целом крају ни једног детета да се игра на улици.

Шта се може. Узмем лопту и шутнем је у зид. Она се врати. Опет шутнем. Опет се врати.

Нигде никог. Шутнем неколико пута. Станем. Како то да баш никог нема? Чудно.

Поново погодим зид. Ударац одзвања, прелама се у мени.

Полако већ почињем са самосажаљевањем, кад, одједном, са трећег спрата, преко терасе, помаља се ћела комшије Вукмановића (пандур у пензији, доживотни председник кућног савета):

– Јеси ли ти нормалан!? Шта лупаш ту! Знаш ли ти да је умро друг Тито?! Марш кући да гледаш сахрану!!!

Трчим улицом, грцајући у сузама.

У стану ме, на каучу, испред телевизора, чекају мама и тата.

– Зашто се онај чика дере на мене?

Не чују моје уплакано питање од властитих јецаја.

МАТЕМАТИЧКИ КОМПРОМИС

Два крвно завађена балканска племена преговарају на својствен начин: једни траже све, други не дају ништа!

Нада, ипак, постоји: две паралелне полуправе секу се у бесконачности...

ДОГОВОР

Амерички Херој, Немачки Хуманиста и Српски Патриота цртали су летњи дан до подне нову мапу света. И, за дивно чудо, предвече паде договор.

Када сваки од њих узе оно што му не припада, око остатка није било спора.

Горан Кљајић

ГАЋЕ

(„Тале“, Бања Лука, 2015)

МИТРОПОЛИЈА КАРЛОВАЧКА

Била једном Митрополија Карловачка.

Удавача на гласу због своје лепоте и великог мираза.

Многи су се отимали за њу. Чак јој је и цар слао своје понуде. Зато су је и назвали Принцеза.

Лепа, висока и витка, од Темишвара до Госпића а богата да такве у крају није било.

И племенита, образована, на најбољим школама, са сјајним бисерима Новим Садом, Фрушком Гором, Даљом и пакрачким србуљама, Плитвичким језерима, богатим пољима и непрегледним стадима.

Многи су се отимали за њу.

Али се она загледала у једног преко Саве.

„Види како ми маше, како ми се смеје, како ме дозива а како је бео и висок. Сигурно ме веома воли. Он ће се најбоље старати за мене, он ће највише бринути о мени.“

Оно, није био баш најобразованији, ни најбољих манира, али мислила је, све ће то љубав надокнадити.

И даде му се она, сву своју лепоту и свЕ своје богатство поклони му на бригу и старање.

И мислећи да је она дошла у његову кућу (ма како да је та кућа била неугледна, јер она је свуда имала лепших цркава, и у Карловцима, и у Саду и Дању, и свуда, по читавој својој одори) она се сва посвети новој породици, славећи све његове претке, све устанке и све буне, кријући и сама од себе да су њени преци били официри и војници, оберлајтнанти и гренадири, генерали, капетани и припадници царских регименти, да су побеђивали турске хорде под Петроварадином које су имале и по двесто хиљада пробраних бораца а овде се слави и кад су хајдуци на превару, из заседе, убили неколицину.

Али као добро васпитана девојка она то ни себи није признавала.

Поштовала је свог мужа и његову породицу.

Испочетка није обраћала пажњу ни на то што је волео да пије и да се бахато понаша.

Све ће то љубав уредити.

Али са годинама његово понашање бивало је све горе.

„Нека, он ме воли, па могу нешто и да му опростим. А како је само леп."

А он више није био ни леп. Здебљао се, згузао се, сав простаклук сељачине избио је из њега, сви њени фини манири су га нервирали, избацио је одавно њен клавир из куће („Шта ће ми та швапска срања!"), довео цигане да му свирају, једе и пије поваздан, књиге се не дохвата.

Она сетна, повукла се у своју библиотеку (то јој није дирао, само рекао „Шта ће ти те папирчине!"), чита и хекла (не сме Вилерове гоблене – „То ми не радимо."), понекад обрише неку сузу и прозбори: Он ме ипак воли!

А он све гори.

Касно се ноћу враћа, карта и пије, курве доводи а кућу и имање не брине.

„Ја сам горски цар, ја сам ово на сабљи стекао", рикне кад уђе.

Она само спусти главу, обори очи и тихо плаче:

„Ех, мајка, моја мајка. Говорила је она мени: Не иди у Турску ћери, други су тамо људи, други обичаји, агинско је тамо још – усе, насе и подасе – од данас до сутра, не размишља се о будућности, тамо је 'земан зиђе, земан разиђује', не куће се они да би оставили генерацијама, него да би се науживали за живота, удај се ћери овде, наћи ћеш ти младожењу себи достојног."

Али он је био тако леп.

И тако је лепо причао, а она није била навикла на приче иза којих нема дела, јер све што је дотад чула – биле су речи које би онај ко их је изрекао и испунио.

А он је причао.

Како ће он њу пазити, мазити, чувати, неговати...

Како он без ње не може.

Тако је причао онда.

А једне ноћи кад се вратио пред зору, пијан и крвав од кафанске туче, само јој кратко рече:

„Дао сам Славонију и Војну Крајину хрватској бановини."

„Ако си, мужу мој“, тихо прозбори она. „Ако си“ а грло јој бол пресече.

Године су пролазиле, он се није мењао.

Одсуствовао је данима од куће, само кафане, друштво, коцка и жене, политика и странчарење.

Док једном не хрупише неки странци, и много локалног завидљивог света жељног да види патњу у њеним очима, ухватише је ту пред његовим двориштем, на Старом сајмишту, стргаше одећу са ње и редом је силоваше, а по Земуну су је водали по јавним кућама:

„Принцезо!“ урлала је руља, „где ти је принц?“

А он је стајао на брду и правио се да ништа не види, или није хтео ништа да види.

„Принцезо!“ урлала је руља, а он је само незаинтересовано рекао:

„Није време за рат. Чекаћемо искрцавање Енглеза.“

А она је чекала, под ледом у Дунаву, по славонским бунарима и личким јамама, на Пагу и у Јадовну, у Старој Градишци и у Јасеновцу, у мекој земљи сремској и тврдој кордунашкој, и у Цркви Глинској.

Чекала, и дочекала.

Сва у ранама и крастама, обешчашћена, изнурена, изнемогла, оронула.

Он кад је угледа, само пљуну:

„Што те такву узех!“

„Мужу мој“, покуша да га додирне.

„Курво!“ рикну. „Где си досад била? Јебавала се, а сад опет код мене!

Марш курветино, јебо те твој Јасеновац!

Нек’ те узме ко хоће!“

Она се само повуче.

Девојка из добре куће. Не супроставља се мужу ни кад није у праву.

Само настави да копни.

Док је готово не нестаде.

Јер они су узимали, узимали.

А они ретки који су се сећали њене лепоте и њеног мираза, само врте главама:

Била једном Митрополија Карловачка.

Лепотица на гласу по миразу и стасу.

Превари се, удаде се.
Даде се горему од себе.
Раскући је бекрија, обешчасти са својим картарошима.
Била једном, сад је више нема.
Митрополија Карловачка.

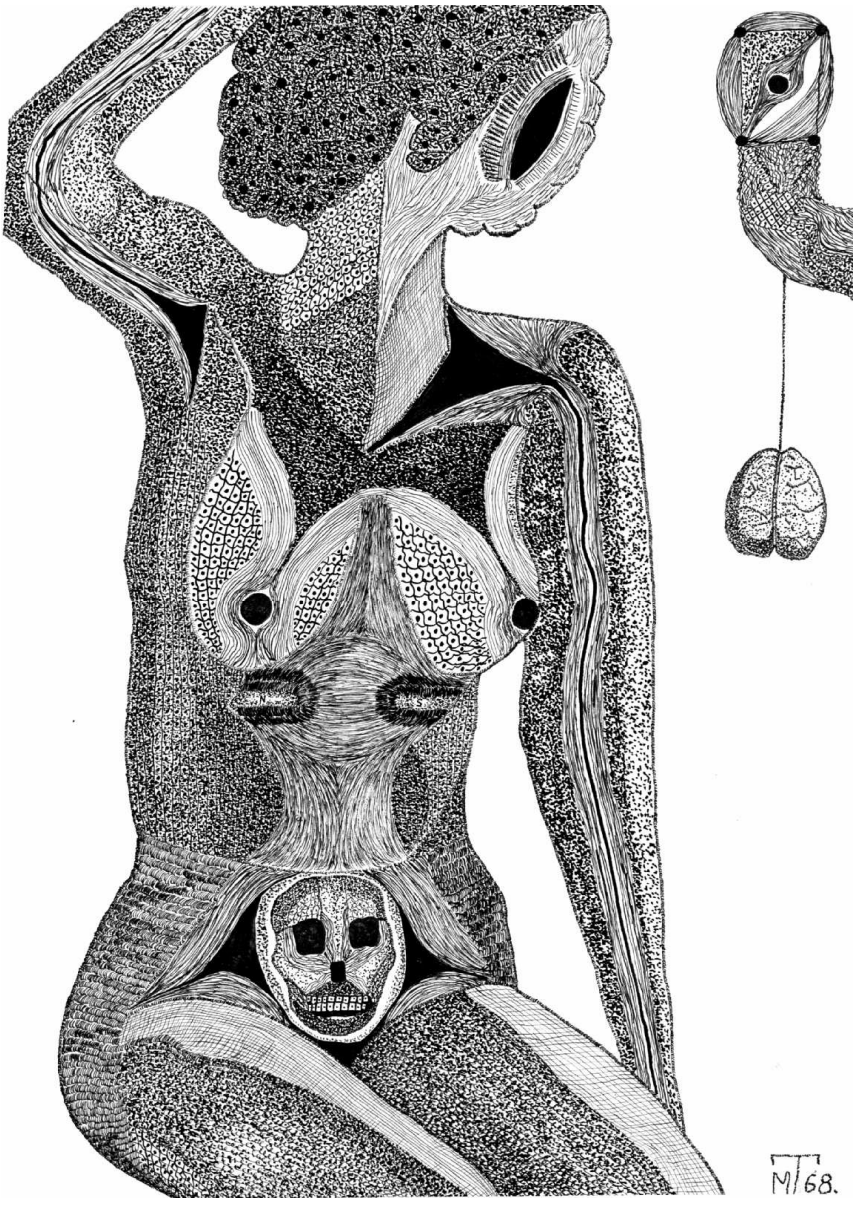

Мирољуб Тодоровић: „Космос 2“ (1968)

Драгутин Минић Карло

КАРЛОВ УГАО 4
ПОЛИТИЧКИ КАЛЕНДАР ЗА ПРОШЛУ ГОДИНУ

(„Просвета“, Београд, 2016)

ЈАНУАРСКА САТИРА

Први месец ове, како рекоше, пресудне године није био нимало оштар, као што је била сатира која је потресла и свет и свест. Париски карикатуристи, опијени апсолутном слободом изражавања, отишли су корак даље. Ако има даље од апсолутног. Јесу повредили осећања муслимана широм света, али су крваво и незаслужено кажњени због тога. Тако је настао верски, политички и културни хаос на планети. И на југу, и на северу, и на истоку, а поготово на западу. Само не горе, јер, да су у могућности, и Исус и Мухамед би стишали страсти, измењали дресове и загрљени још једном напустили свет.

Код нас су сатиричари у дефанзиви, јер су хумор и сатира, са нагласком на ово прво, преплавили наш живот – од скупштине, економије, културе па до спорта. Десила се и невероватна временска инверзија: Домановић и Нушић су постали савремени писци, а Душко Ковачевић класик. Професионалне сатире нема на телевизији, а у новинама је у траговима. Зато и професионални сатиричари животаре тако што их власт гледа мрко, рођаци и комшије сажаљиво, жена и деца прекорно, а колеге писци са висине.

Најбољи пример за то је управо преминули велики српски глумац Павле Минчић, који је имао сјајне улоге у класичном репертоару националног театра, али је био и заљубљеник у српску сатиру. Режирао је и играо сатиричне текстове, па и сам их писао. И то га је коштало националне пензије, пошто је неки главоња у комисији одбио да га подржи – „јер се у последње време бави сатиром, том неозбиљном дисциплином“. Тај није читао Јувенала, који је, пре много векова, рекао и

ово: „У данашње време немогуће је не писати сатиру.“ Сумњам да је читао и Домановића, Леца или једног мене, на пример.

Иако је лековита као акупунктура, сатира као да плаши неке људе. Не политичаре, него власнике телевизија, којима је сваки квалитетан програм у старту сумњив. А имамо сјајне сатиричаре, који већ три године чекају да се додели „традиционална“ награда „Радоје Домановић“, јер Министарство културе нема пара, а ни разумевања, за оно у чему смо међу најбољима на свету, што нам сви око нас признају.

Остаје нам само да цртамо опасне карикатуре и скренемо пажњу на себе, па макар сви изгинули. Или да се помиримо са чињеницом да живимо у Србији. Што рече један наш – Слободан Симић: „Рођен сам у Србији, од тога ћу и да умрем.“

Засад само болујемо од тога.

О ДИЈАСПОРИ

° Вредни Срби су се разлетели по целом свету. Зато што у њиховој кошници трутови воде главну реч.

° Неким Србима из Аустралије ближа је Србија него многима одавде.

° Живим у Русији, и тамо ми је океј.

° У Немачкој радим као црнац. Белац сам само на лето, у свом селу.

° Један обреновачки гастарбајтер: Овде у Африци јесте велика врућина, али бар нема поплава.

° У Швајцарској је толики ред и закон, да Срби једва преживљавају.

° Овде у Канади је толики снег нападао, да сам под сметовима изгубио ауто. Нажалост, ташта није излазила из куће.

° Србин се свуда сналази, јер је мултинационалан: пије ко Рус, пуши ко Турчин, буни се ко Грк у апсу и надрљава ко жути...

Vladimir Radić

VRATA ISPRED TEBE I DRUGE PRIČE

(„Alma“, Beograd, 2015)

S JASNOM NA PUSTOM OSTRVU

Idem alejom. Veče je, toplo je, kraj leta se bliži i bujne krošnje zaklanjaju nebo. Iz auta parkiranog sa strane – prozori otvoreni, naziru se dve pognute siluete – dopire čežnjiv, baršunast glas – *Are You Lonesome Tonight*?[1] Čuo sam negde tu pesmu, stara je. Da – tu moj matori ponekad sluša. Otvori svoje pivo, zapali svoju cigaretu i sluša.

Šetali smo alejom, Jasna i ja, sa obe strane bile su iste ove bujne krošnje, između krošnji provirivalo je tamnoplavo nebo posuto zvezdama, bilo je veče, bilo je kasno proleće – gotovo leto, bili smo sami i Jasna je rekla: „Sinoć, evo ovde, malo pre one raskrsnice tamo napred, ide neko dvoje nekoliko koraka ispred mene. Vidim – devojka i mladić, nešto su stariji. Verovatno studenti. Samo drugovi ili i nešto više? Ne znam, ne drže se za ruke ali blizu su jedno drugom, ramena im se dodiruju dok koračaju tako, jedno pored drugog. Kaže on njoj – staviš nogu na moje rame, i ona kaže njemu – savijem je u kolenu, i on kaže – onda staviš i drugu a ja ... Prođe neki auto, motor mu drnda, star je sigurno, nije se više razumelo šta oni tamo napred govore. Na raskrsnici su prešli na drugu stranu ulice a ja ostala ovde, na ovoj strani. Smeješ se?“

„Smejem“, kažem.

„Misliš da je smešno?“

„Pa … ne znam. Možda i nije. Tebi nije?“

„Kako dvoje mogu da govore tako … na ulici. Tu gde svako može da ih čuje. Takve stvari …“

[1] (engl.) Da li si usamljena ove noći? – pesma Elvisa Prislija.

„Možda su mislili da ih niko ne čuje."

„Bila sam samo koji korak iza njih … Nisam od stakla."

„Možda te nisu primetili. Kažeš – bilo je veče, gotovo noć. Skrovito je i tamno ispod ovih krošnji."

„Nije bila noć. Veče jeste, ali noć nije. Nisam rekla da je bila noć. A sve da je i bila noć – ulica je ovo. Na ulici ima prolaznika, to je javno mesto, može da bude prolaznika, može da se čuje. Neko može da čuje. Ja sam čula."

„Ne znam stvarno", rekoh tek tako ... da nešto kažem.

„Ili su bili zaneti svojim razgovorom, time što su nameravali da rade", doda. „Možda ih je to omamilo, učinilo da ne primete ništa oko sebe. Kao da su sami na ovom svetu. Kao neki par na pustom ostrvu."

„Misliš da su oni to …", rekoh nekako ... neodređeno. Neodlučno.

„Ne znam. Šta ti misliš?"

„Šalu na stranu, razgovor se možda vodio o … nekom sportu."

„Sportu? Kojem sportu?" upita Jasna.

„Možda se radilo o nekoj pozi za balet", rekoh. Zvučalo je glupo … kakav balet. U našem gradu nije bilo baleta.

„O nekoj pozi se u svakom slučaju radilo", reče ona … dvosmisleno.

U meni nešto zatitra, zateže se i onda olabavi, i ja rekoh: „Misliš na … poze."

Jasna zasta, pogleda me ozbiljno, gotovo … mrko, nekako drugačije gleda i onda kaže: „Ti misliš na ... Ne, to nije lepo od tebe."

„Ne, ne mislim ja ..."

„Ne?"

„Ne, zaista ne", uzvratih. „Mogli su oni da pripremaju i neku pozu … za ples. Nešto uz … neki rokenrol."

Stajali smo, gledam je – moja drugarica iz razreda, stanujemo u istom delu grada, posle škole često jednim delom zajedno idemo kući, znamo se od malena. Promenila se. Porasla je i … zaoblila se, proširila gore, ali struk ostao uzan. Šminka se, nosi kratke suknje i tamne, prozirne čarape. Gleda i ona mene. Miriše lepo. Gleda … i šta vidi? Seća li se ona kako sam je, dok smo bili još u osnovnoj – i tada u istom razredu, kako sam je zvao u bioskop a ona nije htela, ili nije mogla od svojih. Ili misli na ples subotom u našoj školi. Kako me je jednom, dok sam se neodlučan, na kraju plesne večeri premeštao s noge na nogu, upitala hoću li večeras pratiti nekoga kući i onda, i ne čekajući odgovor otišla s jednim drugim, starijim, iz višeg razre-

da. Misli li na našu ekskurziju, misli li na ono putovanje vozom, misli li na moju glavu naslonjenu na njeno rame, te noći, u našem kupeu, misli li na ono kad sam joj čestitao rođendan, kad sam je poljubio u obraz a ona se zacrvenela. Misli li?

„Zar ne?" upitah.

„Rokenrol?" upita ona začuđeno i ja je zagrlih, privukoh je sebi i poljubih pravo u ona njena poluotvorena, crvena, sočna usta. I još jednom, i još.

Stajali smo tako pripijeni jedno uz drugo, odjednom drhteći, ja sam drhtao, i njena glava počivala je na mom ramenu. I ja prošaptah, ne znam šta mi bi, bio sam prestao da drhtim, šapnem na njeno uvo: „Da li i ti nekad poželiš da tvoja noga bude na mom ramenu? Na nekom pustom ostrvu. Na nekom Gogenovom[2]. Samo ti i ja, okean i nebo – i niko više."

Ona se trže, odmaknu se, odvoji se od mene, pogleda me mrko, srdito. Dođavola – šta mi bi? „I druga noga", izlete mi iz usta. Zaista ne znam šta mi bi. Možda zato što noge idu u paru. Možda zato što je ona imala lepe, devojačke noge. Možda zato što je bilo proleće. Možda zato što je ostrvo bilo pusto.

„Svi ste vi momci isti … u glavi vam uvek jedno te isto", reče Jasna nekako promuklo, nekako polako i rastegnuto, dubokim glasom – kao da nije njen. I okrete se i ode na suprotnu stranu ulice. Ode ona žurno – oštrih, pomalo ukočenih pokreta. Zaista ode. Ni da se osvrne. Kao da me nema.

I više nije htela da govori sa mnom, ni u razredu, ni na školskom dvorištu, ni na plesu, nigde. Nikako nije htela. A o tome da zajedno idemo kući da i ne govorim.

Zaista, ni dan-danas ne znam šta mi bi da je ono pitam. Kao da to nisam bio ja. Kao da nisam bio pri sebi. Kao na pustom ostrvu. A opet – zašto da je ne pitam? Bar to jedno veče nisam bio neodlučan. Jedino možda prebrz. Jasna – preplanuli akt okružen jarkim bojama, i ja joj dolazim. Zar to nije lepa slika? More … palme … sunce …

A da je Jasna pristala? Šta bi bilo sa nama? Šta bi bilo od mene? Udala se brzo iza mature za nekog matorca, i čujem – imaju troje dece. Tek

[2] (franc.) Eugène Henri Paul Gauguin – francuski slikar postimpresionizma s kraja 19./ početka 20.veka koji je jedno vreme živeo i stvarao na Martiniku, na Tahitiju i na Markiskim ostrvima.

da je prešla dvadesetu a već troje uz njenu suknju. Od fakulteta ništa, matorac je neki šef, zarađuje.

Ja sa troje dece? Ja? Dobro je što je Jasna otišla na drugu stranu, a ja ostao na ovoj, svojoj. Makar i sam … na pustom ostrvu.

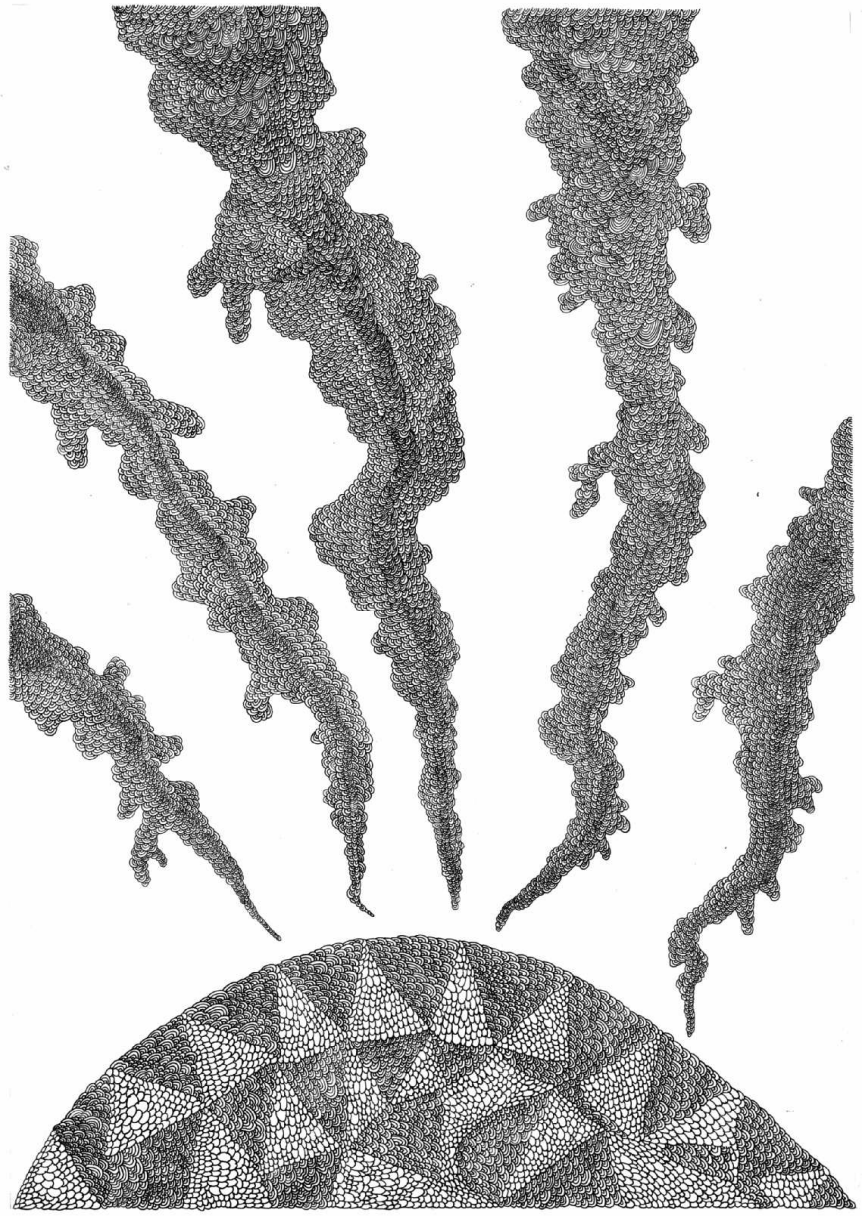

Мирољуб Тодоровић: „Космос 1“ (1968)

Daniel Radočaj

SUPROTNO OD NOGOMETA ILI ŠTO ZA VRIJEME UTAKMICE RADE TVOJI PRIJATELJI KOJI NE VOLE NOGOMET

(„Studio TiM“, Rijeka, 2014)

KRONOLOGIJA JEDNE BOCE

Nakon prve čaše malvazije rekla mi je da je slobodna. Nakon druge da ima dvoje djece s mužem od kojega se razvodi, ali su večeras klinci kod njega pa ima *slobodan stan*. Nakon treće, da voli podjednako i muškarce i žene. Nakon četvrte rekla je da je probala seks utroje. Nakon pete, da ga je praktcirala nekoliko puta. Onda, također na petoj čaši, kako baš ne voli čitati knjige. E, tu sam se već malo zapitao trebam li išta započinjati s njom.

FUREŠT

Mogli smo biti dio statistike i potiho prolaziti kroz život, pognutih glava. Voziti skupe automobile, ubirati menadžerske naknade uvježbano preskačući odgovore na učestala pitanja o ugovorenom postotku. Prisustvovati otvorenjima inozemnih skijališta. Plaćati alimentaciju. Odgajati tuđu djecu. Jebati netemperamentne žene. Svršavati na rast bilance. Koristiti kondome. Vezivati neukusne kravate oko znojavog vrata. Jesti *McDonald'sove* hamburgere. Piti flaširanu vodu. Razmišljati na engleskom. Kititi posječenu jelku. Šetati rasne pse podrezanih ušiju. Posjedovati brodicu, a ne znati svezati udicu. Obročno podmirivati surogat-prijateljstva.

Mogli smo, umjesto rimama stihova, receptore nadraživati mirisom neoporezivog novca. Poeziju zamijeniti financijskim izvještajima, knjige vrijednosnim papirima.

Mogli smo pisati o svojim životima živeći tuđe.

IAKO SAM EKONOMIST

Ne volim poslovne ljude. Oni ljeti nose duge hlače do gležnjeva i žive u sterilnim stanovima s premalenim prozorima koji ne mogu primati dovoljno dnevnog svjetla. Imaju skupe mobitele. Njima uspješno vode svoje poslovne svjetove, ali nemaju vremena pročitati nekoliko dobrih knjiga.

Volim soboslikare. Oni znaju hodati na ljestvama ili napraviti kapu od jučerašnjih novina. Dok rade, mogu istovremeno fućkati. Ja znam fućkati, ali se bojim visine, no usudio bih se biti, recimo, slastičar.

MODA

Otići ću jednom (opet) na utakmicu. Kada nogomet konačno prestane *biti moderan*, a momci iz reprezentacije po prvi se put oznoje iz ljubavi spram sportu, a ne zbog megalomanskih deviznih uplata. Otići ću jednom, kada umjesto menadžera, direktora, saveza i ostalih kvaritelja rekreacijskog duha, klubovima budu upravljali pravi sportaši. Moguće je da tada književnost zasjeni nogomet, u ekonomskom smislu. Jer sve je moguće. A ja bih u tom slučaju, vjerojatno, umjesto u knjižnice vikendima odlazio na stadion, omotan zastavom svog voljenog kluba (za sada još nemam ideju koji bi to mogao biti). Putem, revoltirano pljunuvši na jedan od blještavih izloga usputne knjižare, možda bih zamijetio svoju knjigu s druge strane stakla.

Danko Stojnić

DEVET PROZORA

(„Alma“, Beograd, 2015)

Dodatak uz deveti prozor – fantastična priča koju je napisao čovek koji je poznavao naratora sa V, VI i VII prozora.

Pismo iz budućnosti

Dragi preci,

Kada biste vi, ljudi iz daleke prošlosti, mogli samo da zavirite u današnji svet; kada biste mogli da vidite samo neka tričava tehnička pomagala i luksuznu svakodnevicu koju ta pomagala omogućavaju; kada biste mogli da čujete kako misle današnji filozofi; kada biste mogli da vidite koliko smo se fizički izmenili (na bolje); kada biste mogli... i tako dalje

ali, eto, još uvek ne možete, i to zbog nekoliko prirodnih paradoksa koji i dalje pružaju otpor našoj sasvim ljudskoj težnji da budemo potpuno slobodni...

I tako dalje

Sedim tu, pored prozora, i piljim u zalazak sunca, ovde u dalekoj budućnosti. Piljim u zalazak sunca i u nekoliko sočivastih oblaka, uvek naoko čudno raspoređenih u njegovoj okolini. Možda čak i uživam u tom prizoru koji remeti jato rečnih galebova, tiho bežeći od gladi leteći u „V“ formaciji, i ne prestajem da mislim o vama, precima koji i sada obitavate u mojoj dalekoj prošlosti. Prijatan miris kafe se prosipa iz usta moje životne saputnice.

Ona mi pripoveda ep o svakodnevici (uvek isti, ili sličan, iako se odnosi na konkretnu ovodnevicu koja tek što nije istekla). I slušam, i ne slušam. Prija mi njen glas pored kojeg se probija još jedan, sličan po boji i melodiji, ali dolazi iz daleke prošlosti (fantaziram). I, taj duet me je otpratio u dremež, odnosno, u ono stanje svesti koje odoleva luksuzu što nam ga pružaju savremeni gedžeti.

I tako dalje

Ovde, u budućnosti, vazduh je zagađen, hrana je, reklo bi se, neukusna, smeštaj neudoban... Šalim se, ali, dragi moji preci, niste mnogo propustili. Ono čime može da se pohvali jedan daleki ascendent, to su lepe žene, mada, iz sačuvanih ostataka iz naše daleke prošlosti, vidi se da ih je i onda bilo. Šta više, nije bilo zabrane ljubljenja. Ako ni zbog čega drugog, zbog toga bih voleo da sam mogao da živim u vašem dobu. Čujem već kako nam se rugate: „I to vam je neka sloboda, ne smete ni da se ljubite!“ U stvari, vi ne biste mogli da razumete naše poimanje slobode. Naša objašnjenja bi vam bila apsurdna. Mnogo toga se dogodilo tokom proteklih milenijuma, mada su neki principi opstali, ali u izmenjenim formama. Možda bih mogao da vam odgovorim sa objašnjenjem da su važeća ograničenja posledica novonastalih okolnosti, te da se uklapaju u naše viđenje lične i kolektivne slobode, pa, ako hoćete, verujte mi na reč da je najveći napredak postignut uvođenjem realnog zakonodavstva. Zato se hvalimo slobodom, makar se i ne ljubili sa ženama.

Eno, opet galebovi. Danas ih je baš mnogo, ovde, u budućnosti...

Ivan Gaćina

TEBE TRAŽI MOJA RIMA

(„Kulturni centar Kalliopa“, Našice, 2014)

MOJA ZADNJA MISAO

Moja ljubav prema tebi nema granica,
Obasipam te porukama koje su tajne,
Javljam se poezijom izgubljenih stranica
Autorizirajući pjesme snažne, osjećajne.

Za tobom sada žudi svaka moja stanica,
A moje misli su posudile tvoje oči sjajne
Da mi svijetle u noći kao zvijezda Danica
Njegujući dušu koja traži putove beskrajne.

Azija i Europa nisu dovoljno velike, daleke
Moju vjernu ljubav da beskraj sakriti može,
Iako se s nama poigravaju zabranjene rijeke.

Svakoga trenutka moji se osjećaji množe
Asocirajući ovim sonetom na tajne neke,
Odnose ih vjetrovi k tebi mozaik da slože.

ZAIGRANA DUGA

Na šarenome nebu zaigrala duga,
Krajolik plamti od mističnih pruga.
Oko mene svijet bojama vijuga
Opijajući me nijansama polukruga.

Ta prekrasna ljepota odmara mi oči
Dok pogled moj zadivljen svjedoči
Kako se taj dio neba s ljubavlju toči
I Božji savez s Noom svjedoči.

Moju dušu mami miris voćke sočne,
Na nebu srce traži odgovore točne.
Dugin plam odmara kapke mi očne,
Naš razgovor nikako da počne.

Znam da ljubim i da ljubav želim,
Žarko gorim bićem svojim cijelim.
Moja draga dugo od srca se veselim
Što osjećaje svoje ja s tobom dijelim.

LJUBAV NA MOJIM VRATIMA

Dana kada si došla do rječice
Utihnule su na granama ptice.
Srce mi je tuklo jače od bata,
Ljubav je pronašla moja vrata.

Nisam se još bio niti snašao,
A vječnu sam ljubav našao.
Više ništa nije kao prije,
Moje srce ljubav snažno grije.

Tvoje lice rajska je ljepota,
Izvor sreće, vječnoga života.
S tobom vrijeme tako brzo teče,
Prođe cio dan i opet dođe veče.

U rijeci se mjesec kupa,
Moje srce još i dalje lupa.
Tvojim očima pliva radost,
Preko rijeke se širi stari most.

Zrakom ljubav sad miriše,
Blagi vjetar našu priču piše.
Nešto mi kuca u kasnim satima,
To je ljubav na mojim vratima.

Раде Ђокановић

ВЕОМА МАЛО ЖИВОТА : ПЕСМЕ ЗА КИШНО ПОПОДНЕ

(Центар за културу, образовање и информисање „Градац“, Рашка, 2015)

СЕВЕР – ЈУГ

Мала северна земља има свој југ
наслоњен на север суседне земље.
И суседна земља има свој југ
уз север јужне земље.
И све тако, преко сурих планина
са накривљеном снежном капом,
до завејаног мора
на северу мале земље.
Ту нимфе шапућу музама.
Ту суша покорава југ.
Ту север леденим поплавама стење.
А граничне линије,
вешти цртачи извукоше на мапи
и замрсише све, одвојише од севера југ.
Нови југ, сада својим севером,
додирује нови југ
мале северне земље.

ОБУЋАРСКИ РАЗГОВОРИ

Свратих после посла
код мајстора у кожној кецељи.
Тупим шилом по замишљеној црти
пробада сару од вражије коже
и некако се пасји кези.

Пребројах му крње зубе
и дуге нокте црне од подлива.

Старе ципеле са полица
шире воњ неопраних ногу.
Музика звона и промукли глас појца
допиру из прегратка.
У кавезу за птице потрбушке лежи мачка.

Среди ове ципеле, удобне су за путовање,
постави пенџета, удари блокеје
и на ранцу упрте ојачај.
Сачувај ми смирну, врање канџе и отровне гљиве.
Долазим из несанице хиљаду и једне ноћи.

Најзад и он проговори,
гласом из туђег трбуха.
Накостреши се црна мачка и кришом ми намигну.
Паде звезда са дугмета
баш кад грло хтедох закопчати.

Јасмина Малешевић

ЧАРНА ШУМА

(„Принт 2 Принт“, Београд,, 2014)

МЕСЕЧЕВ ПУТ

За само једну ноћ, Лепи Песник је прешао пут који Месец пређе за годину дана.
Кренуо је ка Лепој Девојци, која је постала слаба и није више могла да бере пољско цвеће.
Лепи Песник је лутао тешким корацима.
Његов живот је одјекивао, као камена зора.
Журио је, јер на путевима који су се укрштали, никога није било.
Лепа Девојка је живела у листопадној шуми.
У стаблима великог дрвећа, дивље пчеле су остављале мед.

Зато је Лепа Девојка имала усне од дивљег меда.
Зато је Лепа Девојка мирисала на шумско воће.

Снови Лепе Девојке, били су видљиви само птицама.

Птице су певале, о лудој љубавној чежњи, Лепе Девојке.

МИРИС ЛЕПЕ ДЕВОЈКЕ

За само једну ноћ, Лепи Песник је дошао до ивице шуме.
Шума је била непрегледна, кроз многе делове непроходна.
Ипак, беше то светла шума, са крошњама од светлости.
На сву срећу, Лепи Песник је био ловац, препреден и лукав, без пушке, торбе и ловачких паса.
Његова једина замка, била је песма о Лепој Девојци.
Пре него што је почео да припрема ловачке речи, славуји су слетели.

Мелодија песме је била тајанствена!
Романтична!
Као шумски пожар, ширила се ка небу.
Лепи Песник се окренуо!
Непогрешиво је осетио мирис, који води до девојачког срца.
Дубоко у лишћу, Лепа Девојка је сањала пламенове ватре, како јој шапућу у тами.

Сањала је да се пламенови шире и претварају у најватренију шуму.

Лепа Девојка је сањала.

Лепи Песник се приближавао.

КАПЉИЦЕ МЕДА

Лепи Песник се приближавао, заједно са славујима у распеваној коси.
Од шумске свежине, руке су му постајале благе.
Глад за медом, била је незадржива.
Лепи Песник се приближавао.
Лепа Девојка је спавала.
Лепи Песник, скоро да је поверовао у њено постојање.
Славуји су заносно певали, као што је певао и Лепи Песник.
Лепа Девојка је сањала.
Капљице меда су падале са крила дивљих пчела, прекривајући недра
Лепе Девојке.
Неколико капи је капнуло на усне, припремајући их за пољупце.

Сусрети који мењају дубину живота, увек почињу на зачараним местима.

Зачарано место проналазе љубавници, којима Бог открива путеве.

Да ли ће Лепа Девојка и Лепи Песник пронаћи своје место, за сада знају само славуји.

Станиша Нешић

МРТВИ У ЉУБАВИ

(Књижевно друштво „Свети Сава“, Београд, 2014)

ПЕСМА САМОУБИЦЕ

Последњи сунчеви зраци одлазећег лета
падају кроз отворен прозор од борових дасака.
Стакло их ломи на безброј дуга, као у капи росе.
На столу мирује чаша са леденом бунарском водом,
зраци преламају кристале у мале искре дугиних боја.

С муком устајем испод ћебета са знаком крста
хуманитарне помоћи. Долази дан у коме не знам
шта ћу да радим, са гвозденим креветом и пар књига
које деценијама као лешинар вучем са собом.

Ово је предео где ствари још немају имена,
на ивици живота која се неповратно круни
у паклене кругове изнад којих распет висим.
Попут обешене птице мртвосклопљених крила,
занемео чекам свој час радости и васкрсења.

„Породица је само маска незајажљиве сујете“,
Прозбори монахиња која је волела да се потписује: Нун.
Та реч Брита на мандаринском иста је реч,
са другим значењем, без другог н: породица, дом.

28. август 2007. на дан Успења Пресвете Богородице.

ЖИВОТ МОЈ ШТА ЈЕ

Живот мој шта је па да траје
у неколико болних трептаја и трена,
бистра ледена понорница што нестаје
кроз олујна срца неколико жена.

На брегу бело лишће јасена у јесен
трепери, ношено леденим ветровима пада
у понор прохујалог времена где је однесен
задњи откуцај дамара лета, задња нада.

У страшној злоби ко коме да пружи руку сада,
руку спасења у којој дамар љубави бије.
Већ су пале бронзане резе,
сва врата су затворена незнано када,
промењене су браве,
кроз кључаонице ледена Тама бије.

Лишћем јесени опустошен безбрижан, лак је ход мој,
јер више ни срце, ни Ум, ни ход нема шта да да,
све што сам имао: осмех, радост, крв и зној
сливено је у реч, страшну пресуду, у једно „никада“,
које као излудели Поов гавран Тмине непрестано,
док живот нестаје, исти рефрен, из часа у час збори:
„Никад више“, иако нам је све то до зла Бога знано,
иако се душа узалуд са сенкама непрестано бори.

Живот шта је? Ко је знао јуче зна и сада,
олујно срце и леден разум не иду истим путевима,
кад тло клизи под ногама тешко је наћи да равнотежа влада,
да будемо ледено разумни и дивље заљубљени овде и сада.

4. октобар 2007.

Живко Николић

ОБЕЋАЊЕ

(Књижевно друштво „Свети Сава“, Београд, 2014)

ПОЉЕ МРТВИХ ЛАВОВА

за Домнула Вукадинескуа

Дуж путева које смо за собом давно оставили,
када поново њима прођем, мртве лавове виђам.
То си их Ти својим врелим дахом наслагао,
Ти, устрепталом песмом, ломном,
која као тешки шкргут непрестано одјекује.
Није ти нико од њих уз бок пристао,
високе су литице до Твојих вртова,
опаки ветрови у амбис нејаке бацају.
Још трагови стоје и давнашњи одјеци допиру,
хијене залутале и успутна дивљач,
преплашене птице и сад се оглашавају
не докучивши да су Тебе они одозго
овамо доле послали да пољске радове посвршаваш.
Доле, где огњена река не престаје
о хридине да распаљује жар
и да удара водом чији си Ти господар.
Твој ломни пев и сада стене и амбис
у љуску кестена затвара
а гробови негдашњих лавова
заувек крај путева неми сведоци остају.

20.4.2012–25.9.2014. Београд – Копривница – Београд

ДРАГИ ТРЕНУЦИ

Сад сам се сетио, и одмах ме је заболело:
како се грамофонска игла на плочу спуштала
и како је дуго на њој шетала и цијукала
када се руба докопала. Тај кућерак је давно
претворен у прах, није ни једна цигла остала,
али како су се врата отварала, како је данима
на њу соба мирисала и како је музика као зрак сунца
на наше дисање падала, заборавити не умем
и нећу, никада! Где је стајао сто, како се искривила
столица, како је завеса подрхтавала,
како се њен длан у моје раме утапао
и како је буђење било траума. Јер сан је био
наша домовина. То је и сада живо,
то и сада постоји: бели, ољуштени зидови,
цигарете пале на под и црвена блуза на гомили књига,
њен повик, њен заразни смех на крају,
од кога су прскала огледала.
И та игла која по плочи до лудила крстари,
и ти давно расклимани и разбијени прозори,
све ме то сад, после много година, походи.
Како да заборавим како њени прсти
испод јоргана вире и дозивају? Давно је то било
а још увек није престало. У мом сећању пулсира.

22.9.2007-28.6.2009. Београд

Мирољуб Тодоровић

ПАНДОРИНА КУТИЈА

(„Everest Media“, Београд, 2015)

*

картагина и пуж
ослушни бунован
кишу по кожи
зрачење говора

да ли сам победник
земљу орем
сребрне сенке
на дому процвалом

*

кост у грлу
зелени кристали
из твојих
снохватица
утвара на прозору

сањаш море
гладне аргонауте
грумен земље
неродне
небеску ковачницу

*

махнит мађионик
трнокоп у оку
стручак тратинчице
огњиште угашено

уморни коњи
звездана провалија
волшебна земља
у нашим сновима

*

тамно огледало
знак на лицу
платон узлетео
изнад акропоља

пламени језик
предели сеновити
из књига предачких
зналац староставник

*

слава и изгон
боравак у паклу
на рубу речи
катедрала суморна

помамни језик
реч успаничена
светионик угашен
земља ничија

*

шта су снови
зев понорнице
из неме песме
паклен молитвеник

глува је тама
празно срце
магична мистрија
рађа нови свет
рађа нови свет

НАПОМЕНА

„Пандорина кутија“ настала је из хаотичног радног материјала, започетих, недовршених, одбачених и необјављених песама с краја шездесетих и почетка седамдесетих година. Тај материјал (текстови и песме) добијен је експериментима помоћу математичких табела случајних бројева. Математичке табеле од стотину пермутираних бројева (од 0 до 99) добијене су на компјутерима Економског института, 1969. и Математичког института, 1970. године у Београду. Комбинације су извођене са седам табела речи. Прве три табеле садржале су по броју пет до шест речи, једна табела имала је преко 500 речи, а остале четири имале су три речи по броју, дакле по табели 300 речи. У игри је укупно било преко 2.700 речи, али добар део њих није искоришћен. Накнадним интервенцијама, приликом стварања песама, додаване су нове речи.

Нешто материјала преузето је из „Текстума“ (1981), а највећи број је, уз огроман напор да се вратим (уђем) у креативне токове, стил, начин стварања и поетско надахнуће од пре више деценија, из поменутог извора, обрађен, довршен, упесмљен, конкретизован, визуелизован и доведен до коначног облика у годинама 2013. и 2014.

М. Т.

Zoran T. Popović

DAĆE BOG, AKO BOG DA

(„Grafos Internacional“, Pančevo, 2015)

❋

Dante je bio vizionar. Pisao je o paklu
kad današnja Srbija nije ni postojala.

❋

Ispovedite se u našoj crkvi. I nećete se pokajati.

❋

Rat u Bosni izazvali u ekstremisti i mi se odlučno ograđujemo
od tih nekoliko miliona ljudi.

❋

Optuženi ima neoboriv alibi, i na taj način grubo ometa
izvršenje pravde.

❋

Mi imamo dvostruke standardne u našoj spoljnoj politici.
Perd jednima klečimo, a pred drugima puzimo.

❋

Ne znam kako ćemo preživeti narednu godinu, jer naša vlada ima
ambiciozne planove.

❋

Uzalud su rezultati pojedinih ministara stavljeni pod lupu.
Opet se ne vide.

❋

Veza između tajkuna i političara je emotivne prirode.
Spaja ih ljubav prema novcu.

❋

Ako je i aktuelna vlast od Boga data, on se baš nije pretrgao.

❋

Naši političari nam i dalje obećavaju bolje sutra.
Ne napušta ih smisao za humor.

❋

Prethodna vlast je gotovo sve upropastila,
tako da novoj ostaje jako malo prostora za dokazivanje.

❋

Otvaram demokratsku raspravu.
Sve što budete izjavili može biti upotrebljeno protiv vas.

❋

Država je jača od kriminalaca. Preuzela im je sve poslove.

❋

Biračko telo mu se osipa. Alergični su na njega.

❋

Dobili su mandat na četiri godine. Kod nas je svaka vlast ograničena.

❋

Trst je naš. A izgleda da i Kosovo ima isti status.

❋

Od dedine penzije ne možemo da živimo.
Moraćemo da ga zaposlimo.

Zoran Raonić

NIZ JEZIK SE OKLIZUJUĆI

(Pljevlja, 2016)

❋

Biću i ja demokrata – čim se kakve vlasti dočepam!

❋

Čovjek uporno tvrdi da je postao od majmuna!
Majmun se za sada brani ćutanjem!

❋

Dobro je što se nekad nije znalo za kloniranje ljudi.
Kod nas bi svi bili kao jedan – Tito!

❋

Kad te država uzme na zub, znaj da si u vlasti vampira!

❋

Ko je u našem društvu ostao siromašan, taj zaista ne zna šta je demokratija!

❋

Preci su nam otišli željni demokratije. Zato sad sa glasaju sa Onoga svijeta!

❋

Teško mi je, ali ne toliko da biste vi bili srećni.

❋

Uspješan je to čovjek! Na izborima bio je nosilac liste – od kuće do kuće!

EPI - EPIGRAMI

NAŠE DOBA

Spomenik po spomenik,
Do dike – dika, pa dika,
Spomenik po spomenik –
Groblje spomenika.

OVO – ONO VRIJEME

Ovo vrijeme nije za
Naše sadašnje stanje –
Mi smo navikli na
Partizansko ratovanje!

NAŠEVIĆ

Naše gore list!
Naše dolje list!
Naše bolje list!
Nije čist! Nije čist!

ZAB-ZAB-ZAB-UNA

Naši dragi policajci,
U zabuni ste bili!
Mi smo ustali na noge –
A vi nas po glavi bili!

HAIKU AFORIZMI

Slike djetinjstva.
Goluždrav Vođa štapom
Cvijeću skida glave.

Što cvijeća
Za noć poraste – to Vođa
Za dan omiriše.

Jedna te ista
Lala na čizmi i na
Zlatnome zubu.

Sumnjivo virka
Hajdučica iza grma –
Ježi se pratnja.

Iz prikrajka
Bezbjednjak kroz petrovce
Nišani niz put.

Niz cijev topa
Namrgođen pogled
Do u hajdučice.

Ritmom garde
Maršira i petrovac
Na rubu piste.

Prije glavara
Policija detaljno
Miriše bukete.

Верица Тадић

ЕОНСКИ ГРАФИТИ

(„Библиотека општине Лучани“, Гуча, 2015)

❋

У књигама се људски животи обесмрћују.
Зато књиге и јесу место за стално дописивање
нових људских судбина, архива за писма душе.

❋

Отаџбина људскости је најважнији завичај;
ко га не препознаје, узалуд живи.

❋

Пружена шанса другом да се, кроз нас, уздигне, у ствари је камен
темељац за успон до заједничке победе.
Ко уме да слави и туђе победе, живи више живота.

❋

Љубав лебди изнад свих светова. Мења све поретке.
Већа је и од јаве и од снова.
Надземаљска је и надбожанска, јер је створила и богове и људе.

❋

Неки ће људи бити мањи од себе и живота,
други већи од себе и живота.
То зависи од тога колико се човек у човеку уздиже или смањује,
то јест, колико пута у другоме умире или васкрсава.

❋

Уметничка дела су нити између неба и земље, живота и смрти,
тренутка и вечности, љубави и мудрости.

❋

Само оно што ЈЕСМО, наш је живот. Све што поседујемо треба разменити, јер срећни смо и велики само ако смо, и колико смо, у другима светли и лепи.

❋

Наши биолошки животи нису довољно дуги за сазревање у безгрешно искуство.
Зато учење и јесте вечна младост наших бића.
Да ли ће нам живот бити светла нит за дуговечно трајање, или привремени сјај, то бирамо ми сами.

❋

Природа и знање, као и наши снови, бесконачни су, могу се, стално, ширити и увећавати. То нам даје могућност да кроз њих надрастамо себе.

❋

На зидовима еона, мудрости су светлосни графити, који сведоче о величанственим узлетима људског духа. Упућују нас у ризнице великих уметника, научника, хуманиста...

❋

Равнодушност је наш унутрашњи, непробојни зид пред којим се руше сви наши идеали. Падају круне свих наших победа.

❋

Пред зидом равнодушности историја посрће – зауставља се сваки поход у срећнију будућност.
Тамни достојанство појединца и нације.

❋

Није леп само онај који зрачи племенитошћу, него и онај који туђу племенитост увећава и шири, преносећи је у друге људе.
Тај однос, највише, личи на везу између земље и семена. Семе без земље не би проклијало. Земља би без семена била пуста.

ИЗ РУКОПИСА

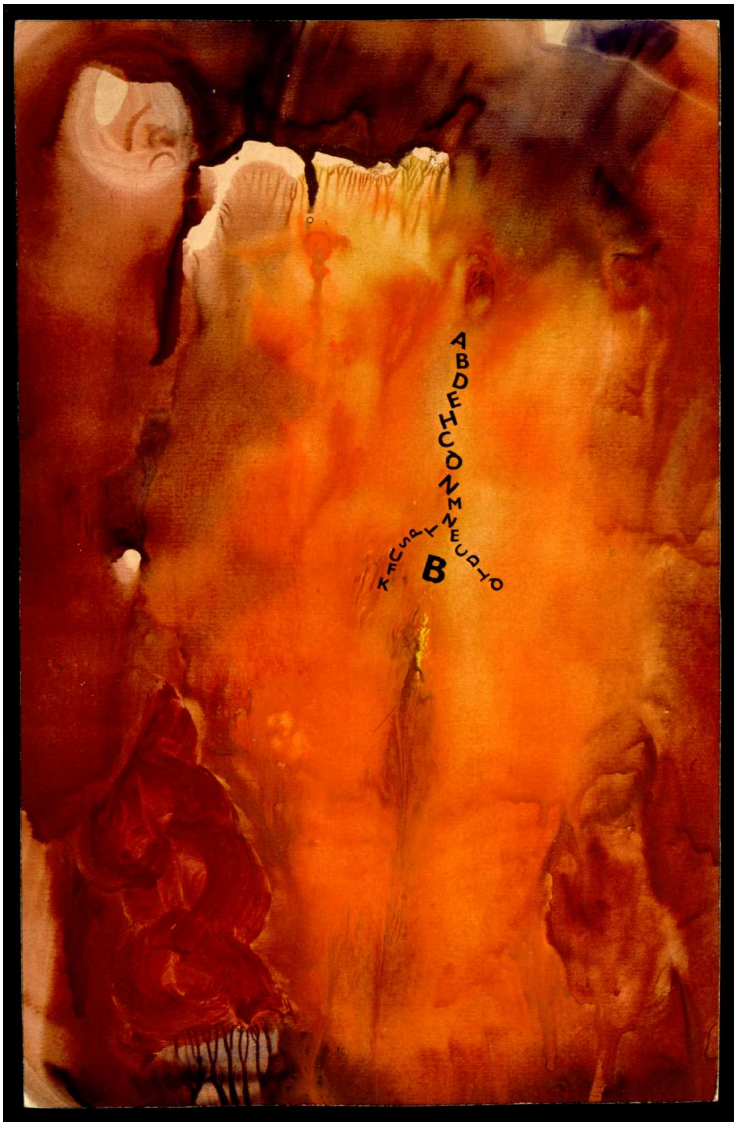

Мирољуб Тодоровић: „Ожилиште 6“ (темпера на картону, 1969)

Криви торањ у Крајини

Јесте, запизио сам
и ја. Зима је!

А то су
и други видели.

У ствари, сви
остали
укућани сунчевог система.

Мени су дали у задатак
онај Криви торањ
у Крајини!

Кобишница,
13. 2. 2016.

Адам Пуслојић

Данко Стојнић

СПОРЕДНА РАЗМИШЉАЊА О ОЦУ

(Одломак)

Како сам се сетио старог шлагера, изреке „Мошин ћале“ и још неких споредности.

[Уводна напомена. Пред почетак неке школске године, купио сам на уличној пијаци књига латинско-српски речник по не баш најповољнијој цени. Међутим, тај примерак је био изузетно очуван, и то из два разлога: прво, било је очигледно да је мало коришћен, и друго, корице су му биле умотане у бели, али већ мало пожутели папир. Ту књижицу сам често користио, и кад ми није требала за школу, а како сам с њом доживео неколико пријатних ствари, приписао сам јој функцију амајлије, па сам је вукао буквално свуда. Од такве употребе, онај заштитни папир је почео да се крза и цепа, те сам решио да га скинем. Тада сам запазио да се ради о полеђини писма, које је је извесни Бата упутио некој Мири, у коме се, између осталог, жали на несаницу која га је снашла „неку ноћ“. Из обраћања се види да су Бата и Мира веома блиски, можда супружници, и то времешни, али се не зна зашто комуницирају преко писма, односно, зашто су физички раздвојени. Ова прича је, у ствари, средишњи део тог писма, које сам сачувао као део амајлије, то јест, да не покварим магију.]

...

Чинило ми се као да збрда-здола сакупљена дружина пева неку веселу песму. Вероватно пијанци. Били су прилично удаљени. И то је све што се о томе могло рећи јер, звук је био слабашан, од оних што их носи ноћни ветар, који се час мало појача, час уопште не чује; помислиш да је песма готова, кад, са новим налетом ветра, ето је опет! Та песма, боље рећи звук који је наговештава, била је реална колико и несаница смештена у ову, иначе тиху, пријатно ветровиту ноћ. Да не беше несанице и песме, имао бих уобичајене снове. То значи да би ту било доста оничких знакова који се односе на смрт, као и оних других, ко-

ји се често везују за базобразлуке. Не бих се сетио оца, коме сам сличан, али, и нисам. На пример, никада се не бих нашао у овако сакупљеном хору пијанаца. А, чинило ми се, као да у том слабашном звуку, међу веселим драњем што низ ветар једва допире до мојих ушију, чујем и очев глас. Као да је отац међу тим пијанцима; као да га видим како заплиће речи песме у којој се помиње млада келнерица која треба да донесе још вина. То друштво упорно понавља рефрен којим је дозива, мада све теже изговара реч „келнерице!“ због чега се „хористи“ међусобно исмевају.

Реших да сретнем то друштво весељака у којем је, чињаше ми се, био и мој почивши отац. Али, док се извукох из кревета и изађох на улицу, приметих да се песма више не чује. Не знајући куда да кренем, не бих ли срео било какво друштво коме бих приписао оно певање (или очево присуство?), почео сам да лутам улицама око центра града...

Биће да ме је ту негде сачекао сан, јер нити сам се осећао старим, нити сам стар био, већ сам био чио, бодар и пун жеље, као пре око пола века док сам ноћу лутао истим овим улицама.

Сан или јава, било је пријатно поново сусрести давно угашене жеље, и наду везану за њих. Као и онда, улице око центра града су, у ово доба ноћи, биле пусте, па сам се упутио главном, према луци, звиждећи један стари шлагер, који сам у старости потпуно заборавио, а, ево сада, вратио ми се као да сам га јуче први пут чуо: „Твоје нежне, грубе руке смазали су алеутски антропофаги“.

У лучким кафанама је владала „уморна“ живахност, то јест, свакојаки пробисвети који су походили ова места, већ су почели да се разилазе или да дремају за столовима. Још увек је било бучно, али нико није певао. У овом сну подмлађен, у једној изразито никаквој крчметини, за иначе напуштеним столом, угледао сам другог старца како дрема. „Исти ја!“ помислих док сам му прилазио. „'Ајде, 'леба ти, кући! Кева ће да свисне...“ рекох му, носом скоро додирујући његово уво. Овај лењо устаде и, гегајући се, нестаде у правцу главне улице, ка центру града. Седох на његово место и загледах се у мрачну пучину. Пријатна близина мора, пријатан мирис, пријатна промаја... Поново сам се осетио старим, што сам и био. Као да сам се пренуо из сна. „Затворено је! Ајмо дома!“ добацио ми је крчмар. „Не можеш се наживети па то ти је!“ одговорих му напуштајући крчму.

Жељка Башановић Марковић

СЕКВЕНЦЕ

СКОРО ИСТОВЕТНО

Расклиматано уже њихало се на тераси.

Уже за простирање веша.

О исто такво уже био је обешен човек прекопута, на суседној згради.

Њихао се као перо, лак.

Није имао штипаљке.

ЛАЖ

Звоно на вратима огласило се два пута.

Парало је уши након заглушујуће тишине, и појачавало осећај кривице због сазнања да неког има код куће, а не отвара.

ЛЕТ

Док прстом шара по замагљеном стаклу прозора аутобуса, прави гримасе.

Гледам је нетремице док криви главу на једну страну и језиком по ваздуху црта замишљену линију.

Покрети су јој одмерени али брзи.

Подсећа ме на неку птицу.

Када аутобус стане на станицу, прићи ће вратима или чак прозору и излетети напоље.

Сви ће бити згранути.

Сви сем мене. Ја верујем у чуда.

ПОНУДА

Купио јој је књигу чије су корице биле шарене и сјајне.

Дошла је у свој стан, подерала танку папирну кесу са ње и оставила је на полицу, ону десну која служи за поклоњене књиге.

Никада није сазнала каква је посвета чекала на првој страни.

ЧЕКАЊЕ

Лагано се осврће да покупи још веша са конопца.

Сакривен иза дебелих врата посматрам је кроз рупу на кључаоници.

Лепа је и кад се не смеје.

Отићи ће сад унутра и нећу је видети до следећег прања, седећи непомично иза дебелих врата.

ПУТОВАЊЕ У БЕСКРАЈ

Крајичком ока посматрам несклад између образа, носа и чела како се ломи на стаклу задње платформе аутобуса. Светло је слабо а мрак прави јесењи. Таман добар да игра потраје.

Очи ми се склапају на трен… И нема га више, само мрак.

Мрак и шум кукуруза, напољу.

Стигли смо.

СЛИКА

Купила сам слику у индијској радњи.

Лепа је.

Односно, мени је лепа.

Ништа посебно, лик жене из племена са великим ушима.

Племена нема на слици, само жена.

Жена гледа жену, али то није на слици. Стварно је.

Лепе смо обе и љубим је у чело.

Срећне одлазимо да спавамо свака у свом племену.

Милан Бештић

НЕАНГАЖОВАНЕ ПРИЧЕ

ЧУЛО СТИСКА

Док смо се руковали, изговарао је срдачне речи које су до мене допирале захваљујући чулу слуха. Случај који увек нешто хоће, овај пут је хтео да ми у близини ушију буду и очи. У њих ме је гледао док ми је пријатељски стискао шаку. У очи ме је гледао, али, будући да ми је и врат недалеко од очију, видео је и мој врат. Тако му је осећај пријатељског стиска руке био потпун.

НА ВРХ БРДА

Исус Христос је брзо стигао до врха брда на којем се показала сврха направе коју је носио на леђима. Велика је то узбрдица, али, кад се нешто хоће, има се снаге да се у томе и успе. Додуше, постојала је једна околност која му је ишла наруку. Успут га нису спопадали продавци сувенира – крстића са разапетим Исусом Христом. Тако је то кад неко има среће са тајмингом.

БЛИЗАНЦИ

Овде нећемо да прочитамо како су близанци као ђаци... па како су оно онда... па преварили... О томе, у редовима који следе, неће бити речи. Чак ни оно кад су постали посланици у Скупштини, иако би то била прилика да се окушам у сатири. Не, ни о томе неће бити говора. Ја о близанцима нећу ништа да пишем. Невешто сам их одабрао за ликове из приче. Марија се удала за Славишу. То су ти моји, невешто одабрани близанци. Марија има брата близанца, а он сестру близнакињу. Ето!

БАЛЕТ

Нећу у позориште! Нећу ни оно кад певају! Да, на оперу мислим. Балет? Е, то! Умем да вршим визуелни увид у балерине (такозвано гледање). Ту већ има естетског доживљаја. Зато и верујем критичарима кад кажу да је нова поставка била... Нисам их ништа разумео, али им верујем, јер верујем у снагу уметничког дела. Дела да, али не и целине. То дело, ту целину, својим присуством, нарушавају умногоме балетани. Без обзира на то да ли се пише *умногоме* или *у многоме*, ја бих им дао слободне дане кад ја одлазим да их гледам. Нека се момци мало одморе од посла. Нек им буде лепо. У многоме.

БУБРЕГ

Бубрег неки од милоште зову бупке. Тако мора, јер је Б подвргнуто једначењу сугласника по звучности. Остаци бубрега, они који се опиру горе поменутој врсти обезвучавања, захтевају други поступак. Онај код којег се, поред обезвучавања интегралног бубрега (а не само Б), обезглашава и његов ималац, и то барем док не постане бивши власник ове, ипак покретне имовине. Поступак се назива екстракција. У наставку неће бити речи о томе, него о једној другој врсти одвајања бубрега и других органа од тела, где је оглашавање криком чак и неопходно. Знак да је орган свеж и здрав. Ту се анестезија не примењује. Зашто трошити скупе анестетике!? Не примењује се ни метак, иако га у тим условима има на све стране.

ПАЛИНДРОМ

Кренули Роберт и Гавра Ладом 2107 на Скуп енигмата на Копаонику. Од Чачка до Јошаничке бање стигоше у рекордно кратком времену. И ону деоницу пута до горе прошли су без неких проблема. У ноћи између суботе и недеље пао је нови снег. Пут до Бруса некако прочистили. Ништа од палиндрома.

Душан Ђорђевић

ПЛАЧЉИВО ЗУРЛЕ

Растанак са некрштеним данима био је узбудљив. Почело би у подне, са прављењем пихтија. Нана је, у сутурену, палила кандило и молила да шпорет не угасне. Износила је из подрума по четири пара свињских и телећих ногу, неколико прасећих репова и уши, које су изнова осетиле очев бријач на себи, јер су у међувремену проникли ситним оштрим длачицама.

„Биће, као и прошле године, а верујем и следеће, довољно за тридесет дубоких порцуланских тањира“, задовољно је рећала и засипала бунарском водом садржину великог поцинкованог лонца који је отац стављао на ужарену плотну шпорета. Ноге, репови и уши кували су се у девет вода, након чега су се кожа, месо, хрскавица и срж са лакоћом одвајали од ситних кошчица. Мајка је пре тога у дрвеној тави стуцала шездесет средњих ченова лука, по два за сваки тањир. Нана је најбољу тузланску со од ока распоређивала по тањирима из стаклене кутије са дрвеним поклопцем. Кашиком од трешњиног дрвета пунила је тањире житком смесом. Пси су режали а мачке мјаукале тихо, са мером. Пихтије су биле готове.

„Морају да се стегну пре дванаест сати увече“, говорила је једно, а мислила друго: морају да се стегну за непун сат.

Док се сутурен закључавао од дрчних мачака, отац се искрено исповедао:

„Не једем их из идеолошких разлога, једем их што их волим.“

„Када се вратимо са састанка комитета, два ћу тањира да слистим“, уздисала је мајка.

Поноћ се ишчекивала уз врућу ракију. Спремала се од танке прасковаче неколико година старе, точене из дудовог бурета, и грејала без додатка воде. Светло се те вечери није палило, чкиљила је само лампа на гас, окачена у углу о греду. Шпорет је, напуњен храстовим младицама, стењао од топлоте и пунио собу равномерним тихим пуцкетањем.

Фамилија је била на окупу. Спавали смо са браћом и сестрама у једном кревету, полунасмејани.

Кучићи би престали да лају на месец. Будили смо се, омамљени прасећим реповима који су вирили из тањира са стакластим пихтијама. Напољу је мраз окивао земљу и китио кућне стрехе сулундарима метрашима. Дебела ледена покорица на прозорима на Богојављање сакривала је провиђења од деце. Најстарији су се повремено пели на таван и гледали кроз разређене ћерамиде у врх неба не би ли на црне дане намамили беле ноћи. Најстарији из фамилије започињао би са причом, коју смо морали, буновни, да слушамо:

„Прапрат је овчарио испод самог врха Црне горе. Преко тристо оваца запишавало је ретко растиње, глођући са све четири стране, и лизало вечити снег по увалама, сито и задовољно. Прапрат је устајао чим би се разданило, пуштајући ветрове који су будили овце терајући их да блејањем разгоне смрад, доле у низину, према скопском пољу. Спавао је и зими и лети на искованим чамовим даскама, високо подигнутим од земље, како се вукови и његови пси, ретке врсте црногоранаца, не би случајно уплашили. Пси су били променљивог карактера, што се Прапрату није свиђало. Најстаријим псима није дозвољавао да липшу – имао је меко срце – већ их је убијао у месецу дерикоже ударцем песнице у потиљак и себи од њихове коже правио шарене опанке.

Често су знали да залају кад не треба. Увек гладни, лизали су газди умашћено дугачко вучје крзно. Одлучио се за неверне псе, јер је сматрао да се верни увуку под кожу и изазивају осећања самилости која су на ивици љубави и мржње. Ко се одједном силно заволи, тај се са лакоћом убија, сматрао је.

Дашчани кревет био је наткривен дебелим слојем овчје балеге, која је, прилепљена љутом Прапратовом мокраћом, пријањала уз мрежу од врбовог прућа. Таква покривка била је натакнута на зашиљене и криве, кргаве, високе габрове мотке, одапнуте и спремне да распоре и отворе небо.

„Орао не може да види моје очи. Спасен сам!“, покривао се гуњем направљеним од кожа најјачих и најбешњих бивола, одгајаних у блату на киселкастим лековитим појилима. Није жалио ни десет оваца, само да му гуњ буде непробојан. Гуњ је облагао врућом вуном од оваца миљеница, од којих је и капу правио. Користио је свеже месо које, када би се осушило и залепило за чело, не би дозвољавало да скине

капу. Ионако је не би скидао, јер би тада морао да се почеше. Тако му је све било потаман, ништа га није га сврбело.

Највернији црногоранац је, од страха за сопствени живот, негде између Прапратових ногу, залајао у правцу буради. Док је брковима, дугачким два његова хвата, чистио уши које су се непрестано љуштиле, ракија од оскоруша жуборила је у дрвеној багремовој чаши налик на омањи грнчарски лонац. Чаше је правио свакодневно, у паузама, када је сатима пишао низ планину и олакшавао бол сишлу са месечевих мена. Из њих се цедио багремов сок који је ракију претварао у крв дивљих пастува настањених на оближњим планинама.

Прапрат би ракијом опрао зубе и десни, омекшао желудац и жуч, расквасио црни и бели цигер и растерао прдеже и пувеже из малог и дебелог црева.

Имао је више од сто педесет кила на висину која је у оно време била немерљива и недостижна код Јелина и осталих цивилизованих народа. Јео би једанпут дневно, ујутро. Преко дана би заједао себе. Обед је био обилан и обичан. Псовао је уста и пљувао у њих, сматрајући их пожудним и клетим. Погледом је, упереним навише, облизивао бутове и плећке који су се високо изнад његове главе сушили на промаји, под наткривком. Штапом криваком, који је био дужи од њега за две нормалне главе, откачио би месо животиња прираслих уз његов бодеж – кратак дарданski мач. Мач је пронашао вршећи ископавања за нужник. Ископао га је дубоко испод гранитне стене, слепљеног од крви дарданских издајника. Прапрат је олизао крв, осетио горак укус у устима и зарекао се да се неће светити. Убијаће само уколико мора и уколико богови муња и громова то буду захтевали – али из досаде или ради разоноде – никад!

Крупним костима би чешао табане, а ситним чачкао очњаке за које се није сећао да их је мењао у детињству. Домалим прстом би трљао умњаке, а онда сакупио оглодане и исисане кости и бацао их црногорцима, играјући се и псујући их. Они су се од среће вртели у круг, не би ли дохватили свој реп и појели га.

„Котле!“, земљотрес слабе јачине уздрмао би утробу Црне горе кад би се раздрао планином.

Узео би земљани котао од десетак литара и одлазио по црно вино направљено од ситног, плеснивог и сасушеног грожђа које је узгајао на источној падини планине. Усред лета пуштао је овна предводника

на овце, молећи се боговима да грмљавином растерају кишу, како би спечено и суво грожђе у облику мајушних бобица убрао крајем гроздобера и држао у глињеним бачвама да ври до следеће зиме. Богови би му громовима узимали петину стада, али се није жалио, на малој сечки јагањци би надокнађивали дату жртву. Црногорци би, пошто би појели побијене овце, ноћима завијали као да читају молитве.

Попио би пар котлова, подригнуо, и узнемирио овце. Пси су, по природи плашљиви, запишивали његово легало.

Прапрат је чувао овце стојећи на највишем врху Црне горе. Волео је да у периоду цветања дивљих трешања усред дана сатима посматра пун месец. Са првим мраком настајало је његово мучење у заврнутом пупку налик на питу увијачу. Био је сигуран да у пуном месецу види разјареног овна предводника са отеклим тестисима, због којих је болно вречао. Оно што га је излуђивало била је овнова глава. Заправо – његова глава.

„Пуста планина, не могу без ње! Црна да црња не може бити! Ако останем још само један дан, подавићу све овце јаловице!“, густи праменови косе, као жито, који су вирили испод капе, отпадали су му од врелог уздаха.

Прапрат је имао осећај да се пупак полако разврће у правцу супротном од сенке на пешчаном сату. Није могао да докучи ко му учвори у кости и месо мочваре и трске, блато и камен, пчеле и комарце, влагу и сушу, тестије и вино, бесна опијања и луда блудничења, осеменьавање женки и умножавање без реда и мере, трежњење и псовање, убијање и праштање. Ударао се песницама у главу, муњкао паганским тужбалицама, хукао као сова плашећи се да не закука додељена кукавица и подсети га на повратак у глину и прах.

„Бадава!.. Све што изађе, уђе у главу и обратно. Уби ме сазнање да познајем самог себе!“, грозничаво је јео нокте на рукама.

Није могао да издржи. Размишљао је да скочи са врха Црне горе у скопско поље.

„Све пробати, па умрети као човек! Грозота!“, дигао је руке од себе.

Сав у грозници, купао се у расолу од зноја. Копао је до пола изједеним ноктима по камењу не би ли оставио траг иза себе. Тек кад би пљуснула крв испод ноктију, вратиле би се очи звездама падалицама

да трагом обришу сузе. Подигао би се на прсте, испружио руке и пао у слатке муке на врху планине.

За најмањи дохват, исклизнуло је неухвативо. Решење је нашао спустивши поглед да врцари по скопском пољу. Због сталне магле није видео сопствену памет, али је зато веровао инстинктима оваца и црногоранцима.

„Поље није за мене, а што није, мора да се види и осети!“, синуло је Праправату када се оклизнуо на дебелом смуку и ударио главом у његова неизлегла јаја. Смуку је кажипрстом откинуо главу, испекао га и оставио птицама грабљивицама да га поједу.

По повратку у легало, пре него је мрак секао паром из устију, одлучио је да сутрадан сиђе у скопско поље, изврши на сред поља велику нужду и врати се. Овце су почеле да блеје, као плачљиво зурле кад изводи невесту у сну. Пси су завијали у црно, опонашајући вукове како се облизују око свежих локви сопствене крви.

Праправат је био изненађен јер није свањивало. Каснио је дан, а њему се журило. Пошао је док се мрак крунио и као плева распршивао према низини, утапајући се у земљу и реку, на чијим су обалама Јелини вежбали освајачке ратове.

Јахао је на овну предводнику. Испод врата му је закачио округлу дрвену плочу о коју је ударао ниском осушених вучјих зуба. Шиштав звук чистио је небо и земљу. Држећи овна за рогове, да не залута, ударајући га по тестисима да пожури, стигао је у скопско поље тачно у подне, са закашњењем од једне сенке танког врбовог прута. За казну је овну сломио рогове и ојаловио га. Сунце је, насађено изнад његове залутале главе, пржило – ударало га је равномерно у теме. Капа му је помагала. Скинути капу било је исто што и скинути главу, мислио је Праправат.

„Не видим бело пред очима“, рекао је видевши црну мачку, која је зубима придржавала стомак који јој се вукао до земље. Замјаукала је. Отпали су му бркови. Почела је да се маци. Праправату је пала капа са главе. Излазили су једно по једно, петоро кусих. Одузела му се десна страна. Лизала је постељицу. Одузела му се лева страна. Завукла је језик у утробу. Чистила се за следећу сечку. Пао је, не подигнувши се. Одузет у телу, осетио је, последњи пут, слатку језу у рашчепрканом пепелу преврнутог дроба. Затињало је у дану помрачења сунца. Када се сунце изнова појавило, од Праправата је остала само претећа сенка.

Стигле су неострижене овце и бесни пси. Овце начичкане сопственим ситним брабоњцима вукле су змијски свлак – сенку Прапратову. Гладне, разносиле су је по јаругама и увалама и закопавале. Расејавале су змијски свлак натапајући га крвавим слузним секретом из жалних очију. Црногоранци су растргли мачку и мачиће, грлено режали и побегли натраг у планину да се невољно овуче.

Од тада па до данас од Прапрата ни трага ни гласа. Прича долази из утробе земље, а на земљи – ми".

Прича се, најзад, завршавала на задовољство деце и старијих, којима су се у глуво доба отварала небеса.

„Тада осветли и пукне као гром на Огњену Марију. Само се не види и не чује", објашњавали су нам. Да није било сумње због испражњеног котла са грејаном ракијом, све би било потаман.

Свануло је – на мах. Пуче сулундар пред улазним вратима. Неко рече:

„Бог се јави!"

„И јесте и није. Тако нека буде!", изљубише се.

Трљали су руке, пљували једно другом под пазух и чекали да звона на Шапраначкој цркви означе ломљење леда и купање у води коју ће поп да окади за балон вина и пар осушених леђних свињских каишева. Нана нам је мењала упишане гаће, прскала нас босиљком са освећеном водицом иза ушију и испод мошница и узела машом жар из огњишта који се гасио шапутањем кратке бајалице.

Смештајући нас у кревет, миловала нас је крезубим осмехом:

„Хајде, спавајте, само што се нису вратили отац и мајка из комитета. Сву ноћ су гледали у звезду петокраку; данас ће да обнародују како су се они јавили. Пу-пу-пу…", шмугнула је из собе као кућни миш коме се спремала клопка.

Успављивали смо се под теретом страха и стреса – срећни и безбрижни. Знали смо да ће нана на прстима да нам окрпи вунене чарапе и тиме нас заштити од урока.

Снежана Марко-Мусинов

ПУТ ПОД НОГЕ

ОБИЧАН ДАН

Започех писмо. Електронско. Баш овако:

„Одавно будна, али се осећам као да сам у дубоком сну, да ми све измиче и поред за кратко време већ две испијене кафе и једног чаја од бруснице."

Наставих у истом стилу:

„Млађа ћерка је синоћ довела неку нову другарицу на спавање, па иако је подне, тек сад сиђоше доле на доручак те седох за сто да куцкам. Спремила сам им слане кифлице и слатке колаче са пекмезом, а има и проје од јуче...

Сина није било преко ноћи. Нешто ми не мирише ни да ће се Хелена, старија ћерка, појавити јер је снег до колена. Она већ има свој дом. Требало би да мења два аутобуса. Хладноћа. Бело свуда. Немам где да прострем веш.

Направила сам, привремено, од Маријине собе неуредну библиотеку. Гомила књига око мене, каталога, новина, што на словачком, што на српском језику, овај други боље разумем. Прелиставам, одабирам, учим, сад и стално.

У спаваћој соби веш у шкафовима вапи за пеглањем. Увек нова гомила. Не одустајем.

Један обичан дан, а сутра опет посао. Мука.

Здрави били!"

Потпис.

Клик, и моја лакоћа постојања је већ „преко баре" где можда лично никада нећу отићи, бар не у скорије време. Док сва моја деца не нађу своју кору хлеба, док се не удоме. Пут дуг и амбициозан, и њихов и мој! Двоје маше папирима, али посла нема. Чекам трећу срећу. Ко зна, можда највећу!

Завршава се недељни дан. Треба издржати ноћ. Другу.

ПУТ ПОД НОГЕ

Први радни дан после законског одмора. Заслуженог. Назови одмора. Пожелиш моментално да идеш у рикверц или бар повучеш ручну, да се на тренутак укопаш. У месту. Сам. Самцат. Пардон, са својим скривеним мислима. Вероватно то осећање немају само они који вративши се са Сејшела или тамо неке сличне дестинације имају о чему да живописно, при том живо гестикулирајући рукама, причају и показују слике и „крпице" наредних недељу дана. Да се и други одморе. И напаре очи.

Е, па тако сам се изодмарала више пута годишње. Понавља се годинама. А могу и увек кад се на ТВ екрану раздрагано покаже из нових светских предела, како оно моје дете док је било мало рече, „ружни чика", не мислећи да вређа већ да идентификује.

Тако ја путујем кад год ми у госте дођу гости из далека, било стварно – па се уселе на извесно време, а зује около, било виртуелно преко свемогуће интернет мреже. Науживах се за сопствене потребе, а да тога до краја нисам свесна.

Уморих се чак од путовања што ми као стрелцу у хороскопу није својствено. Док сам била дете, било је ефикасније то моје путешествије. Прво кроз шаролике сликовнице, озбиљније књиге, а потом и уживо – без проблема, често без пратње родитеља, свуда ...

Могућности све веће, а путовања испадају нерепроцитетно компликованија. Компликованија за остваривање, сем ако не желиш да до пензије отплаћујеш краткотрајни ужитак гледења звезда са туђег неба, или не дај боже, оставиш потомцима своје дугове у аманет.

Тема се наметнула. Сасвим логично. Лето је. Деца ван школе. Студенти ван факултета. Пензионери ван свега. Још мало па ван пензија.

Судбина. Шта ли је?

Правило сигурно није.

Ајд' уздравље, до следећег путовања. Само да није оно последње. Свако друго ће се издржати.

Зоран Раонић

ПРИЧИНА ПРИЧА

МАШТА И МОЋ

Било их је да могу и појести и попити више него он, али се није родио тај који ће лагати колико он што лаже.

МЛАТИМИРОВА ЖЕНА

Млатимир. Тако су га прозвали, још у младости, и тако му остало. Њему се никада не нада, али било ко и било од куда да дође, његова жена прво ће га питати: Је ли било какве туче тамо.

СТАРИ ВРАГОЛАН

Закуцао је на њено срце – штапом!

ВРИЈЕМЕ ЛИЈЕЧИ

Муж јој је одувијек пијан, сада толико да је више не може ни тући.

СУДБИНА, БРАЛЕ

Од некада газдинске куће, најбоље, највеће, најпуније у селу, остао је још само по неки нахерени лучеви колац, у туђој огради од бодљикаве жице.

ХВАЛЏИЈА

Имам ја ђевојку, већ двадесет и осам година. И одлично се слажемо. Идем код ње само кад њој одговара. „Само све ређе. Само, није ти то више дјевојка, но баба“, помислише многи, али му не рекоше, да га не повриједе, или из страха.

ПОСТАРИО ЗНАНАЦ

Да, могуће је да ме знате, господине. Упознали смо се бар десет пута, можда и петнаест, двадесет, али ви ме опет не познајете. Изгубио сам вољу за даљим упознавањима, а ту руку оставите за себе.

ПОРОДИЧНА АНАМНЕЗА

Ти живе округле цифре. Један дио их умре млад, ту око педесете срце их стрефи – и готово. Који то предурају, ријетко који неће нанизати стотку.

ПРОФЕСОРОВ КУЋНИ ПАС

„Опасан пас! Не улази без позива!“ – записао је стари професор на откаченој и трулој капији свог пространог дворишта у коме дотрајава напола урушена прастара кућа. И још написао број телефона. Све с три знака узвика, приде. А ту још одавно није ни пса ни мачке, осим ријетких луталица, ту мишеви велико коло воде. И телефон је искључен давно, ако још постоји и сам апарат, као и много тога што нема. А била је, некада, препуњена кућа, и чељади и стварима, и радошћу. Сада више нема мјеста ни за жалост.

Љиљана Рим-Живковић

ВАН ГОГ

ВАН ГОГ

Сањао сам свог деду Петра, Пешу, Перчу и тако су га звали, како стоји насред дворишта, украј чесме испод кајсије и тимари коње иако су упрегнути.

Питам – „Дедо, шта мислиш да радиш?“ „Мислим синко“ , каже он, „Да одем с овије коњи – гле их какви су, ко за младенце нагиздани, до бабу Стојанку да одем... Ej, тамо у виник, у градину под онај орај“.

„Па, кад ћеш дедо да се врнеш“ – питам га, а кајсија у руци ми као сунцокрет… велика, жуто-црвена, к'о Ван Гог. Знам де, сликар је био, али због нечег само једно уво је имао. Деда Пеша ме гледа. Нити зна за Ван Гога, ни за кајсију као сунцокрет, какву никада више нисам видео. Погледа ме право у очи па рече – „Све овој добро да пазиш да буде к'о ово лишће на кајсији под којим прежем коње, нећу да се врћем“., „Него ти ово да пазиш и кад дође време да дођеш код мене и бабе па ћемо да причамо. Идем ја. А ти, кад будеш полазио нека ти они твоји, други, пошаљу с ове кајсије коју, требаће ти за у лад. А мени и баби Стојанки од исту кајсију добро препечену, нама за у лад.“

Ту трепнем, сан се преломи, деда Пеша нестаде. Само ја стојим уз ону чесму крај коња под кајсијом загледан у сопственог сина који се тек пробуђен машио за једну грану са кајсијиног дрвета кидајући жуто-црвени плод. Питам ту под истом шефтелијом где деда Пеша нестаде, а ја стојим и чујем себе где изнова питам гледајући у сопственог сина – шта ће да ради. А син одговори како ће да слика иза куће. Видиш, рече – ова кајсија је као сунцокрет Ван Гога. За овакву знам само из твојих прича док сам био мали…“

„Сећаш ли се тога?“ Мени се само у глави замути. Само стигох да ставим коју кајсију и нешто препечене кајсијеваче, пре него што кренух коњима гиздавим као за младенце…

КОЊ МОЈЕ МИРОСЛАВЕ

Беше недеља свилена и шарена као приспела шатра циркуса стиглог из белог света у Чаир. Мај у пупољку чека Ђурђевдан и венац шарен од биља и цвећа браног у зору.

И баш те недеље, сви се дигоше лојзе да праше у Виник благо љубичаст и недалеко од Чегра. Кола препуна, деца весела мада порано, јетрве вреве међу себе, ван обичаја. Кренусмо повише касарне уз Панталеј па преко пруге у врх Виника. А Виник плав, па затим љубичаст, ко млада грлица. Гиже му се раширише ко крила у коке носиље. Зелене бобице будућих гроздова ко брадавице на дечијим рукама и ситније. Уврх Виника коњ одједном ниоткуд дојури бео, масиван, гипак у сапима, витак у ногама, гриве по мери вилинској… високог репа и умног лика – слика Сократа. Утом Мирослава устаде и крену пут њега обла к'о дудиња. Жене вриснуше, а дете благо и коњ тих... „Шта викате ко са ломаче недужни Цигани“ – подвикну чича Сурови, мој стриц, те узе дете к'о малог лептира те га спусти коњу на леђа без седла. Мир божји лепотом завлада и та се слика до данас одржа у мом сећању. Сестра ми Мирослава на коњу белцу, Зеленку, уврх ораја, оберучке му грли врат, а коњ као да зна да носи дете место човека…мирује и само ноздрвом ваздух помера.

Лепота би, лепота остала уврх Виника у лаком паду косином до Чегра.

Иван Сокач

У ПРАСКОЗОРЈЕ

Чудна је и сама помисао како је то заправо могуће да град којим ходам лагано нестаје. Окренем се иза себе, а оно ништа. Погледам затим испред, а оно као да и ту слика лагано нестаје. Онда, изненађен, можда помало уплашен, одлучим да се за тренутак не осврћем и не скрећем поглед већ да само посматрам оно што је још увек видљиво не би ли икако зауставио све то аветињско праскозорје.

Виле опет играју… У магновењу крију се под крошњама иглицастих борова па сасвим неприметно залепршају на таласима ветрова тако да их нико не примети. Ако бих коракнуо даље, засигурно бих се изгубио међу сенкама. А онда, лагано губим нит и лутам даље и даље… Једном ћу отићи до краја, помислим тако, али ипак не овог пута…

Причало се, како рекох, да виле играју на реци. Баш на Сави. Тако ми је то и деда давно, давно казивао. А ја онако сасвим блентаво слушао као да то може бити каква истина а заправо и сам сам је доживљавао као лагарију. Кад оно, права правцата истина…

Додуше, није их свако могао видети, само неки… Неки којима је Бог ваљда подарио ту моћ… Звучи нестварно, али како ми је причано, виле су знале играти на Сави баш пред само свитање. Магла се скоро сасвим спусти и прекрије површину воде. Онда креће лагано њихов плес. Расплетене, у недоглед дуге косе, ветар расипа на све стране сасвим тихо и мелодично звиждући нешто непознато и очаравајуће. Можеш их видети само ако те тај коме је та магична моћ дата ухвати за руку. Оног тренутка када те пусти, слике нестају као да никада пре тога нису ни постојале. Опасно је превише се заносити јер им је поглед такав да те могу сасвим примамити и отети душу. Онда је све готово… Игра престаје а ти нестајеш заједно са маглом док бљескаве прашњасте тачкице остају да светле на самој површини воде гасећи се лагано са свитањем. Ваљда падну са њихових хаљина када их занете игром њишу на све стране. А ми наивни колико само пута помислимо како су то за-

право неки одсјаји сунца, шта ли, па ето тако светлуцају на води попут прскалица на божићној јелки.

Не знам само да ли је неко покушао да дотакне или ухвати ту бљескавицу!? Шта би се онда само десило, ђаво би га знао… Можда би сама вила дошла по њу и испунила ти неку жељу. Па да! Како ће тако на бал, хаљина онда не би била права па ни плес не би био исти. Можда би се јадна и утопила и потонула сасвим дубоко одакле би само посматрала своје пријатељице, заувек заточена и сама.

Тако ако се икада нађеш у прилици да те неко ухвати за руку док стојиш крај Саве, буди сасвим опрезан, не знаш какве моћи има...

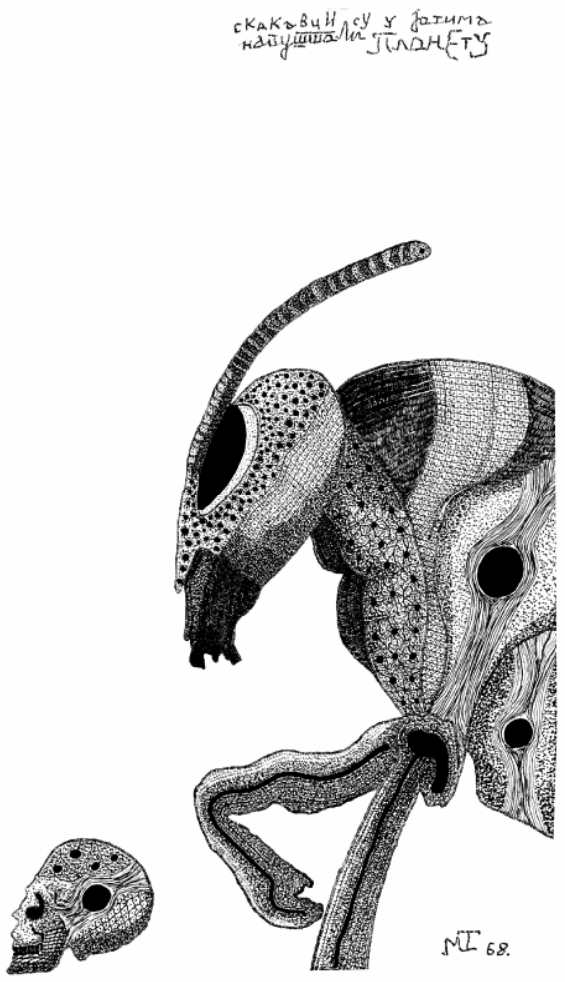

М. Тодоровић: „Скакавци су у јатима напуштали Планету“ (1968)

Јадранка Чавић

ПЉУСАК

„Волим твоја писма! Тако су брза!", рече он и залупи јој врата пред носом. Она се претвори у купу пепела поред кофера пуног шарених разгледница који је донела.

Убрзо након тога он ће је одувати отварајући врата, или чак угазити у видљиви остатак ње поред кофера, а да то и не опази. Случајно ће, помислиће он након неких десетак кукавичких минута, шутнути нечији заборављени кофер испред његових врата. „И?!", рећи ће при том, пркосно истурајући браду... Али пре тога, са унутрашње стране врата, из сигурности своје невидљивости, ослушкивао је да ли ће она можда да јаукне, или ће само да склизне низ зид на бодљикави отирач са исписаном добродошлицом на енглеском.

Погледао је кроз шпијунку. Око шпијунке је немо зурило у издужени празан ходник и део степеништа поред лифта. Тишина. Направи се луд, одзвиждука нешто неодређено у ваздух и одлучи да се тога дана опроба у улози мушкарчине по сопственом укусу – у панталонама што нехајно ландарају око ногу и демоде ципелама за број и по већим. Својски лежерно и без очигледних компромиса с околином... Раније му није пало на памет да су врата тако моћно средство за задавање удараца. И не само то, већ и за подизање самопоштовања. Зато сад без напора намести на лице гримасу која је подсећала на смешак, прескочи отирач и оно „И?!" и нађе се на улици.

Биће то посебан дан!? Мало до умерено облачан са могућим падавинама... Укратко – напољу је блистало сунце! Он кисело зажмирка и осврне се око себе, по сећању, онако како је то радио Белмондо у неком црно-белом кримићу, са уздигнутом крагном светлог балон-мантила. Подигне крагну јакне и набора чело, истовремено искоса меркајући погледом безбрижног градског голуба поред ивичњака који га очито још није познавао. „Хмммм... Новајлија у крају!", исцери се он у правцу птице. Змијски пљуцну кроз зубе на голуба, али ветар промени

правац. Он се направи да не види своју упљувану ретку браду и још се направи, на квадрат, као да је све у најбољем реду, за случај да га неко гледа. Голуб се заустави и одмери га једним оком од главе до пете, а онда уради најприродniју голубију ствар на његовом путу.

Он, у два кратка и нервозна трзаја истегне врат и прогута преосталу пљувачку, што му мало комично избаци очи из дупљи, и настави да бацака ноге у ходу. Небо изненада обасја муња и затресе гром. Брзо се склони у улаз зграде. Силан пљусак се стушти на град, умивајући улицу... Па ипак, није могао да се одбрани од утиска због кога ће морати да порумени и под капима кише на лицу – да је пљусак тог дана необично личио на пљесак.

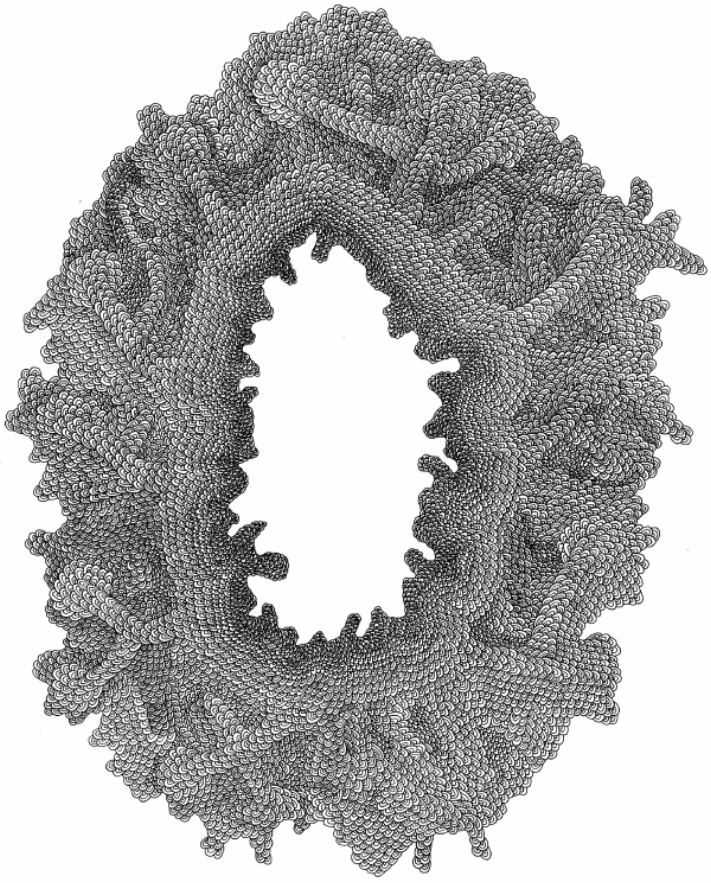

Мирољуб Тодоровић: „Ствар 1“

Зоран Шкиљевић

ПОДВИГ

Када је изашла из купатилца са осмехом краљице, гола голцата као да ће тек да буде оно што је било малочас, најпре је своју дугу кестењасту косу још помало мокру по крајевима везала гумицом, опасала је онда танушну, а драгу јој, таман колико и мени, кецељицу боје летњег сутона, и упутила се ка кухињи.

Волела је да ходa боса, као Индијанка, као ишта на свету, ни најмање не марећи што су плочице обично хладне као лед, а паркет тек за нијансу мање.

Прошла је покрај мене на прстићима, грациозно као вила, претпостављам мислећи да сам увелико већ у царству снова, међутим, преварила се, кауч преко којег сам се био пружио, служио ми је као осматрачница. Упркос полумраку који је владао свуда около, на њеној кожи још су се могле назрети несташне капљице воде и сваким треном постајале су све ситније и ситније. *А на радију је ишла нека љубавна пјесма...* – рекао бих да је певао Јура Стублић.

Упалила је онда светло у кухињи – као да (ни)је знала да је гледам и да ћу тек да уживам у призору – и на радну плочу, која беше стајала сучелице мени, брзо је развашарила све што је потребно, јаја, уље, брашно, минералну, и њен касни вечерњи кулинарски шоу могао је да почне. Заправо, већ је био почео. Зналачки, одока одмеривши од свега колико је потребно, испунила је безмало до врха своју омиљену чинију, ону повећу наранџасту, од најквалитеније италијанске пластике – није да се хвалим али тако ми је било речено у продавници, ономад када сам био решио да своју драгу обрадујем пригодним поклончићем за Дан заљубљених. Онда је дохватила жицу мутилицу и почела да мути, мути... као права Надалина. Она из песме, што мути, мути, па замути памет свима...

Призор, дакле, на каквом би ми сваки мушки прасац позавидео. Просто да се запиташ да ли тако нешто уопште заслужујеш!

Осетих убрзо да је нешто јако лепо замирисало а није, напросто још није могло да замирише, тек ће да ме омами, као и увек, када прва мерица теста буде прекрила дно тигања. Пошто њен шоу има две тачке, а још је била на оној првој, мом оку дражој, морам признати. Јер, гледајући је тако, рекао бих да је још није прошло оно надахнуће од малочас, када нас је могло чути пола комшилука.

Елем, гледао сам је тако, како мути, мути... а сва трепери, трепери и оно парче крпе боје летњег сутона што држи њене груди и бедра на окупу – и питао се ко би јој, таквој, одолео? И шта, ког врага, тражим још у кревету? Осмелих се ја онда – и стварно, шта више да чекам када видим да сам спреман за нови подвиг?

На један, два, прићох јој онда са леђа, прикрах се, заправо, бешумно као утвара, и уштинух је за њено слатко голишаво дупенце. Не знам ни сам зашто, ако ме питате, штипкање, па још за гузу, због ниje мој обичај – напросто, тако ми је наједном дошло. А она, за невољу, била је само телом овде, баш у том тренутку некако чудно, рекао бих, сетно замишљена – то сам тек касније схватио, из реакције која је уследила, али тада већ беше узалуд.

– Јој! – вриснула је и поскочила у исти мах, и отишла је маст у пропаст. Чинија, она лепа наранџаста, најлепша, у којој се мрешкало наше будуће задовољство, измигољила се из њезиних руку, и сав њен труд, та житка, тек напола замућена маса, која је свашта обећавала, завршила је у судопери. Тачније, расула се по њеном дну и на наше очи нестајала кап по кап, кап по кап...

И ето, због тог мог подвига два дана нисмо говорили. Читава два дана ћутали смо моја драга и ја као рибе; можете ли то да замислите?

Ипак, није се на томе завршило. Она ми је некако, на моје јадвите јаде, додуше, после неколико букета цвећа, два бесконачна разгледање излога с краја на крај града, и више од неколико проливених суза – и опростила. И хвала јој на томе, баш је срце. Али како ја себи да опростим? Те луде незаборавне вечери тако су ми се јеле палачинке, не могу вам то описати! Верујте ми на реч: као никад.

Бранислав Вељковић

БЕЛИ САН

УЗВОДНО ОД АНЂЕЛА

Узводно од Анђела, река је
анђела.
Река има игралиште, има
ћуталиште
од крила анђеоских.
Ћутање је старо као оцаци,
као дим старији од оцака,
као играчка од мене старија.
Узводно је данас Анђео од реке.
Узводно је данас играчка од
реке.
Данас играчка, у њеним рукама,
плива узводно од Анђела.
Моја играчка плива на састанак
са њеном играчком.
Узводно од Анђела, данас,
старији сам од играчке
мојих родитеља.
Узводно од Анђела, ћутим,
у крилима анђеоским.

ПОТРЕБНО ЈЕ ДА УМЕМ ТЕБЕ ДА САЊАМ

Не знам јесам ли тебе сањао.
Потребно је да умем, тебе да
сањам.

Мами са друге обале као ловина.
Вреба зрацима сунца, севом
месеца,
ветровитим порукама.
Шаље жубор потока, враћам
његову пену; шаље корито реке,
враћам њене обале; шаље
благост водених кривина,
враћам смртност њихову.
Сакрио сам раст брзих трава,
она крошње дрвећа, ја обале,
она воду, ја кишу, она облаке,
ја велики месец, она мало сунце.

Онда, сакрила си мене,
сакрио сам тебе
– у тамним дубинама лица
смрт је сакрила нас.

БЕЛИ САН

Малим лицима посејана у велико лице равнице.
Не мирује. У дојкама, крилати додири
почивају у узбуђеној несмирености.
Упућује несмиреност према птицама.
Птице окрећу земљу око њеног страха.
Окрећу земљу око себе.
Окрећу небо у себи.
Себе окрећу око себе.
Не видим птице њених дојки.
Подељени смо плодном веридбом са земљом,
која ничију сенку не чека.
У неиспуњеним белинама брадавица: ћути,
оставља, замишља, зри, свлачи,
верује, вујуга, мирише, умива, налази,
чека, зелени, држи, отиче, шаље, вреба,
отвара, трепери, расте, препознаје,
распаљује – покренута прима
вреле млазеве.
Одвезује крај будућег,
мог – белог сна.

Срба Игњатовић

СТАРА ВРЕЋА

УЗАЛУД

Изненада јави се дајмонион
или завапи песникова муза:
цаба си згомилао силне стихове,
лауде самоме себи,
вести о танкоћудном сопству.
Колико јаловог труда
да словца без корена и сока
наметриш у правилне леје!
Узалуд јер у твоме врту
царује велико ништа.

Породио си пустош
шкртареħи и на сунцу, и на
води.
Свом слабачком расаду
одузео сав ваздух.
Занемарио најјачи еликсир –
ђубриво, жестоки воњ живота.

ТАКВО ДОБА

Невољник поштар без роптања,
оран да надницу заради,
отреса на мој праг
товар дебељушних часописа.
Колико су такве цигле, ах,
љутиле песника Васка.
Говорио је да су најбољи
одувек танки као жута јуфка,
јетки и горки, со соли.
Преварни бисери општих места
расту из посних беседа.
Таложе у мрсној читуљи.

Песник никада неће сазнати
колико су се ствари измениле.
Сада у зиму пристиже прегршт
ошамућених летњих бројева
задриглих од очаја,
прекуваних у умној реторти.
Јер ово је такво доба.
Уредник је општи пијаниста,
уметник већи и од Кафке.
Он једини зна
нечујно да музицира:
бело – облачак наде,
црно – чађави графит.

СТАРА ВРЕЋА

Подерала нам се ова стара врећа.
Што обноћ, што обдан,
што јавно, што тајно –
цури из ње на све стране.
Џаба народна мудрост
ако маст оде у пропаст
и иметак у сурдук!

Цури озго, цури оздо, са бока,
попуцали сви шавови, све ивице.
Кућа без застоја и предаха,
нештедимице лије у празно.

Поцепала се наша стара врећа,
једино добро које имамо.
Долази час просветљења,
време за крпеж и трпеж,
пенцетирање на суво.
Закрпа је изум и потоњи спас
почем и главу, и врећу чува!

2012.

Зоран М. Мандић

НЕРАЧУНАТО ВРЕМЕ

НЕРАЧУНАТО ВРЕМЕ

Шта се збивало у времену
Не прикачено на ход овоземаљског сата
На рачунање доказа о сликама
Гласовима и речима
Како је живела разлика рачуна
Између два времена између два пролазна
Времена
Питање је о тајни постављања питања о
Онима који су после Творца на
Зидовима алтамирске пећине
Поставили цртеже гребући
Окрвављеним ексерима по
Зидовима без светла
Откуд толико трагова нерачунатог времена
Откуд ликови речи пре речи
Зашто само цртежи из лова
Смешне су муке са сведоцима
Логосног интервала пре Творчевог
Аутопортрета
Покушао је
Посегнуо за гралом у кутији времена
Које је одбило да се окачи на сказаљке сата за
Мерење откуцаја срца

НАСПРАМ ЧУДА

Чуда не бирају време
Места
Она у интелектуалној драми
Налазе лица
На која ће пренети светлост и њом
Обасјати машту
Стидљивог цртача кругова на води
У њој
стидљивог песника који сриче стихове о
одговорности светлости
који пуном реченицом обједињује причу
о случају и
не жали се непокорним речима и
не посеже за предметима
Један од њих увек ће на крају остати да
Преслика предмете
За друге
Који неће стићи
У чијем ће будућем искуству у
Облику праха личити на мрљу
Личити на прашину
Бити непокретан део зида
Чуда не бирају преграде
Она их дарују еху молитви
Које развезују језик и наде везују за тег
Који ће их одвући на дно дубина
На дно мрака
Где чуда тајно силазе по своју
одговорност

Саша Мићковић

СОНЕТНИ ПЕСМОКАЗИ

ЈУТАРЊЕ СЛИКЕ

(*Сонет у сонету***)**

Зорење обасипа *сиве мрке видике,*
ваздух носнице штипа, *вију светлосне слике.*
А ноћ при издисају *мазе звездане птице,*
мислима снови трају, *као цветне крунице.*

Одсјај речних брзака, *Месец водом удави,*
првим преломом зрака *јутро барјаком слави.*
А тамо где гук птица *живот се убокори,*
још жари жижак свица, *касније зри и мори.*

Рујна крвца јуриша, *свет се уснама воли,*
обзорје свежи киша, *а ми под небом голи.*
Љубав нас закапала, *сваким треном то јаче,*

А очима грех спрала, *осмехом мре и плаче.*
Космос у нама шапће, *Божијих руку дело,*
уморни сневач дахће, *целива анђо чело!*

СТИГМА

Прво залипте сузе, уз крви грумуљице,
тело у трансу, лебдећ, оштрим болом протресе!
Потом старословенски симбол зареже лице,
те крик језика давног с модрих усана стресе!

Невидљива јој сила већ разви руке у крст,
заличила је посве на распетога Христа!
Закуцана на зиду, упери к` мени свој прст,
и у очињој дупљи семе рајско заблиста!

Длановима се језне уклесаше јад – ране,
из сваке капка крви по поду треском кане!
Словима јеванђеља петог поче да пише,

док јој се образима смењују грч – гримасе,
и од копља се рана отвори свет да спасе,
обузета, у страху, свој језик вриштећ сише!

Париз, 02.09.2014.

ЖЕНА И НОЋ

Ноћ засипа земљу финим звездопрашћем,
Тек тишина осу собу мироткањем,
А ти обливена топлим љубодашћем,
Узви се крај мене брезовитим грањем!

У омамној ноти лавандом одишеш,
Игром завиљениш у првоме санку.
Низ глаткасту кожу чулима миришеш,
Подсећаш на тајну, музу – плетисанку!

Потом снови узму да ти душу вију,
И лепост наджене бескрај – небом скрију!
А ја, ћутим згрчен крај твога окриља,

Не мичем, ал` дах те мој ветром пробуди,
Док обзорје ведри, данце неба руди,
И дан се распламти од твог нежномиља!

Санда Ристић Стојановић

САВРЕМЕНОСТ

ТЕЛЕВИЗИЈА

Снимак неба гурну
земљу у све што се догађа.

Вест ноћни упорно
неку вест дана гађа.

Интервју ноћни се вере
уз пуно тамних слика.

Водитељка ноћ се нађе
тик до ноћни критика.

На портрету неба чело земље
своју емисију води.

На телевизији неба, земља
себе на птицу наводи.

Сумрак капну у
последње ноћни вести.

Небо води емисију
о својој плавој свести.

ПОЛИТИКА

Смрт паде са конопца живота
у свој политички наступ.

Земља стисну у шаци илузија,
свој ка небу приступ.

Између речи неба и речи
земље,
провуче се песме дебата.

Новац илузија поста прва
живота и смрти, рата.

Говорнику-небу недостаје
плава птице, политика.

Између неба и земље се шета
њихова политичка критика.

НОВАЦ

На лицу илузија,
око машти све плаћа.
Презадужено небо све камате
земље, илузијама враћа.

Луксузну изградњу ноћи, више
аристократа дана доплати.
Месец, сопствени силазак у
месечину света, скупо плати.

На врху новчанице дана,
свађају се ноћи рачуни.
Новчић дана се исто као
скупа новчаница ноћи, буни.

АУТОБУС

Један гест Сунца чека аутобус.
Одвешће га до гестова дана.
Један гест дана посвађаће се
са једним нашим гестом.
Сунце ће оба посвађана геста
претворити у свој зрак.
И тај зрак ће чекати свој
аутобус.
Одвешће га до зрака ноћи.
Одвешће га до препирке зрака
ноћи и зрака дана.
Аутобус ће стрпљиво чекати
да посвађане зраке одвезе даље.
У једном тренутку кад му се
покваре кочнице, прегазиће
илузију ове песме.

ДИЗАЈН

Смрт дизајнира собу у
којој живи.
Под те собе су илузије, о које се
саплићу наше речи.
На столу собе илузија живота
посматра зидове.
На зидовима те собе клизе
слике
цртајући живот и смрт преко
себе.
Један такав цртеж претвори се
у ковитлац ствари у тој соби.
Дизајнира живот за то време
свој намештај у тој соби.
Смрт на крају признаје да
је најмање дизајнирала собу
у којој живи.
Разлика између живота и смрти
окречи зидове те собе.
Сличност између живота и
смрти
распореди намештај у тој соби.
Затим, живот упери револвер
речи
у смрт....

Биљана Тасић

БЛАГО

НОЋ ЗВЕЗДУ МЕЂУ ОЧИ СПУШТА

У овом житном пољу глава ми
са класјем лелуја
(да *онај* ме не распозна)
у овој ноћи несна бездан
где други *(- преблизу!)*
расекоше јастук
мога круга

* * *

Тамо сам
– ту сам
под покривачем
некраја
речи и тајни

вергл мозак окреће

бесмисао
јежи и кострешИ

одбијам! да уђем под жрвањ
одакле се не коти
ништа ново
и бело

БЛАГО

Птица сам тркачица
кроз време
сабијам време к'о перје
у тесне јастуке

Јурим кроз прелепе
јесење шуме
очи ми пуне лишћа
што веје кроз
Михољ-дан благодан.

Благо птици.

* * *

Трчим
да сачекам себе (спремна)
у прексутра.

ХОЋУ КУЋИ

... у срж упамћен запис
стрпљиво тихује –
чека да дозри проживљај жив

да пребојим раслој и разлив
свој
о чел*ични* стуб
искуства о/косна
и
у/тиска
увек изнова свежег
стиска

... у грлу ми укус
кугласт и ***земља***ст
што прогутати га не могу
– одвећ *саможив* и *опор*тун

... само занемим реч –
омиришем крошњасти ветар
високо
и дубоко знам
хоћу кући

Миленко Д. Ћировић Љутички

ХАИКУ БУКЕТ

бјесни олуја.
Из напуштене куће
зове самоћа

поред зидине
у бокору љубичица
зарђали раоник

јагорчевина –
на сунцу и у хладу
једнако жута

ћукају тице
остатке љетне ноћи
између жбуња

вјетар тамбура
на пауковој нити
акорде дана

мјесец сија.
Са гране на грану
капље сребро

плете бака
чарапе. У крилу јој
клупко мјесеца

упртила мајка
пуно наручје сунца
у зрелом класју

врх стијене.
На њему сури орао
кљује самоћу

сустигоше се
орао и сјенка му
на врх стијене

сури орао
јури своју сјенку
преко поља

љетна олуја –
муње небо крсте,
очи пуне страха

зрикавци плету
од нити мјесечине
поноћне снове

тишина ноћи –
мјесечина уходи
уснуле сјенке

бљесак муње
освијетли старицу
која се крсти

читам поезију
одједном пој славуја –
из пјесме, или...

јулско пополдне –
тишину пуну
тишине
разби крик орла

око воденице
док клопара коло –
мјесечина шушти

опијен мирисом
расцвјетале ливаде
одлажем нотес

паук у мрежу
уловио зрак сунца
и капи росе

плићак ријеке.
На бијелом облутку
жута линија

први цик зоре –
измаглицом свитања
застрт предио

огледало –
накостријешен мачак
режи на себе

узалуд широм
отворена капија –
нико не долази

царство тишине.
Запожариле булке
међама њива

унука Мица
пластичном лопатицом
пресипа море

љетно свитање –
из румени ријеке
шикнула свјетлост

несаница.
Између дозива ћука
одзиви сјећања

небо у језеру
ил' језеро у небу –
ватромет звијезда

љетна шетња –
деда не гази ми сенку
каже Милица

орлови крсташи
под крилима разносе
свјетлост поднева

ноћна тишина
у моме небогледу
свјетлуца свитац

двапут залаје
па ослушкује одјек
И, онда, опет

небо у језеру
ил' језеро у небу –
ватромет звијезда

стубови дима
изнад кућа у селу
подупиру небо

јутарња свјетлост.
Свјежином
мјесечине миришу шљиве

јесење вече –
са високог дрвећа
дозиви врана

разголићене
тикве сунчају у врту
своје облине

на голој грани
неопала дивља крушка.
А, већ снијежи

из шоље чаја
допире мирис љета
и мајчин осмјех

док шетам
међава затрпава
моју сјенку

међава брише
јутарње записе
тица на снијегу

Александар Бањак

АФОРИЗМИ

❋

Играмо се главом. Као мачка с мишем.

❋

И пацијент се сигурно радује што је операција успела,
а за то што је умро баш нешто и не хаје.

❋

Ја вас поштујем као рођеног оца, кога ћу, ако бог да,
за коју годину да одробијам.

❋

Жар на цоинту је сјај у трави.

❋

Стање у култури је алармантно.
Све је мање гаражних бендова.

❋

Постмодерниста не пише ни о чему,
али увек на нов начин.

❋

Уживам у постмодернистичкој прози,
а волим и да се самобичујем.

❋

Реч је о изузетно узбудљивом штиву. Читалац све до последње
странице не зна да ли чита добру или лошу књигу.

❋

Његова књига има срећан крај.
Срећни су сви који више не морају да је читају.

❋

Вашу књигу не само да бих понео на пусто острво,
него бих је тамо и оставио.

❋

Ја сам изузетно елоквентан.
Оно баш баш.

❋

За мене нико у свету није чуо.
Ја сам светски непризнат писац.

❋

Моја мисао је била полазна тачка за Хегела, али тај се,
колико видим, није ни померио с ње.

❋

Данас ми је вођни дан. Јешћу само свињску главу
с јабуком у зубима.

❋

Оно си што једеш.
Нарочито ако једеш оно што се не једе.

❋

Моја жена не кува. Она кремира.

❋

Кап океана није већа од капи мора.

❋

Џаба ти све кад се све плаћа.

Бојан Богдановић

АФОРИЗМИ

❋

Пензионери памте и боље дане.
Прекјучерашњу пензију, на примјер.

❋

Лако им је да у Скупштини спавају са новинама преко лица.
Они су медијски покривени.

❋

Због снијега, мој пас више не иде по новине.
Сада ми чита вијести са интернета.

❋

Ко нема дара за адвоката, тај нема шта да тражи у судници.

❋

У Босни је све теже продавати маглу, пошто је ионако сви хватају.

❋

Нема тих пара за које бих се ја продао.
Неко ме је предухитрио!

❋

Судску фарсу нисмо коментарисали
јер је у Позоришту некултурно причати.

❋

Било је и оних који нису били за дијалог,
него из чистог задовољства.

❋

У Босни није свануло још од 92. године, што је знак озбиљних климатских промјена.

❋

Треба редовно вјежбати, јер не смијемо заборавити ратне злочине.

❋

Полиција је одвела свједока на купање,
а чињенице које су испливале предате су његовој породици.

❋

Пошто је његово хапшење било ван памети, и суђење ће бити одговарајуће.

❋

Заробљеници су толико чешали ране, да смо морали
да им скратимо руке!

❋

Некада је Бог ходао земљом Србијом.
Ускоро ће моћи само да тапка у мјесту.

❋

Пребили су ме као вола у купусу а ја натекао од алергије
на метафоре.

❋

Не видим смисао у нападању Скупштине. Нема ту разума!

❋

И из олтара би украли само да црква буде готова!

❋

Ја сам њемачки пензионер. Сваког првог славим курсну славу.

Ранко Гузина

АФОРИЗМИ

❋

Док ја дремам на пропланку, поветарац окреће странице књиге,
коју сам намеравао да прочитам.

❋

Дивим се Црногорцу који није писац!

❋

Писци пишу из главе, а пискарала из лакта.

❋

Написаћу бестселер, макар се не продао ниједан примерак.

❋

Ја лично не читам књиге,
али издржавам троје који читају.

❋

Читам и пишем, али у сталном страху да неко не наиђе.

❋

Затворите неку парфимерију и отворите књижару.
Баш да видим шта ће нам се догодити!?

❋

Пиратско издање је круна сваке каријере.

❋

Код нас Херцеговаца, и лирске песме су – епске!

❋

На промоцијама ретко спавам.
Прво, зато што је непристојно и друго, зато што увек неко прича
па ме пробуди.

❋

Своје најбоље странице завичајни писци,
написали су на Теразијама.

❋

У мојој каријери никад се није десило да нисам открио,
шта је писац хтео да каже! – рече иследник.

❋

Политичари се неспретно мешају у књижевност,
а књижевници, несрећно у политику.
Истине ради, писци су први почели!

❋

Књигу коју тражите, нећете наћи у Књижари.
Погледајте у магацину.

❋

Ја сам више причало, а мање пискарало!
– рече усмени приповедач.

❋

Не читамо ми мало,
већ наши писци пишу много!

❋

Француска 7, некад је била институција,
а сада је само адреса.

Ненад Живковић

АФОРИЗМИ

❋

Паметан човек зна када треба да се прави блесав.

❋

Крај је започео...
Пресекли смо врпцу...

❋

Понекад ми је мало непријатно да кукумавчим за оним
што мислим да немам, кад видим колико тек немају ови
што мисле да имају.

❋

Постао сам људождер – ждерем се...

❋

Поштени људи су некада мање крали.

❋

Немојте никада да говорите ружно о себи –
не кварите задовољство пријатељима.

❋

Да ли и вегетеријанци ждеру сами себе?

❋

Фали ми још само милион евра
па да и ја будем паметан и леп.

❋

Да ли гола истина спада у еротске снове или само у снове?

❋

Зар поред толико лепих лажи да поверујем
у тако ружну истину?

❋

Извините, госпођице!
Били сте обучени па вас нисам препознао.

❋

Постао је функционално писмен.
Не користи само палац већ и средњи прст.

❋

Таман дођем до врха, кад оно – дно дна.

❋

Да сам се на време свлачила, сад не бих облачила бушан џемпер
и поцепане чарапе...

❋

Земља је стварно округла.
Кад год одем од тебе – ја ти се вратим.

❋

И ниске страсти су виша сила.

❋

Уписаћу Вишу емигрантску...
па докле стигнем...

❋

Једино нас страх од смрти лечи од страха од живота...

Момчило Михајловић

АФОРИЗМИ

❋

Срби су народ најстарији?
Шта је – ту је, само нека иде по реду.

❋

Село моје лепше од Париза.
У Паризу само једна Ајфелова кула,
а у мом селу четири.

❋

Колико могу да напипам, ово је још један светао тренутак
наше историје

❋

На слави нисмо шмркали кокаин.
Само смо пушили траву, зато што је то
посна слава

❋

Којим путем ће кренути Србија, знаће се после састанка
најутицајнијих вођа навијача.

❋

Судећи по томе колико је водоинсталатер наплатио руке,
славину у купатилу поправио ми је Шива лично.

❋

У случају да су кандидати купили дипломе на истом факултету,
предност ће имати кандидат са вишим просеком оцена

❋

Злобници причају да је дипломирала
на лепе очи.
Тиме се злонамерно ниподаштавају њене груди.

❋

Морам да подигнем Јуниор кеш кредит.
Обећао сам покојном деки да ћу отплатити његов
Сениор кеш кредит.

❋

У 12. веку јели смо златним виљушкама.
А онда је почела ова наша криза.

❋

Данас прослављамо велики национални празник.
Кажу да се на данашњи дан, тамо неке године, десило нешто врло
важно, на шта смо сви веома поносни.

❋

Моли се министар да у току преговора не користи
свој лични шарм,
јер ми још једне санкције не бисмо издржали.

❋

Шеф дипломатије не зна где ће пре.
Данас ће говорити у Уједињеним нацијама у Њујорку,
а већ сутра има контролни из енглеског у Београду.

❋

Иако смо вековима суседи, против њих никада нисмо ратовали.
Не постоји рационално објашњење тог феномена.

❋

„Шта смо ми богу згрешили?“
У два тома.

Нинус Несторовић

АФОРИЗМИ

❋

Убијали смо и у име Бога, и народа, и краља, и отаџбине...
Ред би био да по том питању урадимо нешто и за своју душу!

❋

Није тај лудак ни Наполеон, ни Хитлер, ни Атила Бич Божији.
Он још увек тражи себе!

❋

Приватизација у Србији свела се на само једно слово.
Све од А до Ш дали смо за Ц!

❋

Овде не смеш да запалиш само бакљу слободе.
Сва остала пиротехничка средства су дозвољена!

❋

Време је да власт престане са експериментима.
Код грађана се више не примећују никакве реакције.

❋

Веома добро познајем своје могућности.
Живим одмах изнад њих!

❋

До сада је свака власт у Србији на исти начин
улагала паре у културу.
Куповала је писце, а не књиге!

❋

Многи у глави већ имају рупе.
Фале им још само кликери!

❋

Биљкама је потребна светлост да би расле.
Диктаторима мрак.

❋

Потпуно сам сигуран да он са истим успехом може да управља државом и везаних очију.
Можда и боље!

❋

Довољно је да неке бацимо у бунар и све ће нам се жеље остварити!

❋

Нисмо се скроз вратили у 19. век.
Дахије су ту, али буне нема!

❋

За разлику од извештаја, догађај се прво монтира, па тек онда снима!

❋

И то ми је неки психијатар!
Нико нормалан не иде код њега!

❋

Не разумем зашто је код нас криминал боље организован него држава,
а воде их исти људи?!

❋

Чариници најбрже остварују своје жеље.
Довољно је да зажмуре и жеља ће им се испунити!

ПРЕВЕДЕНА КЊИЖЕВНОСТ

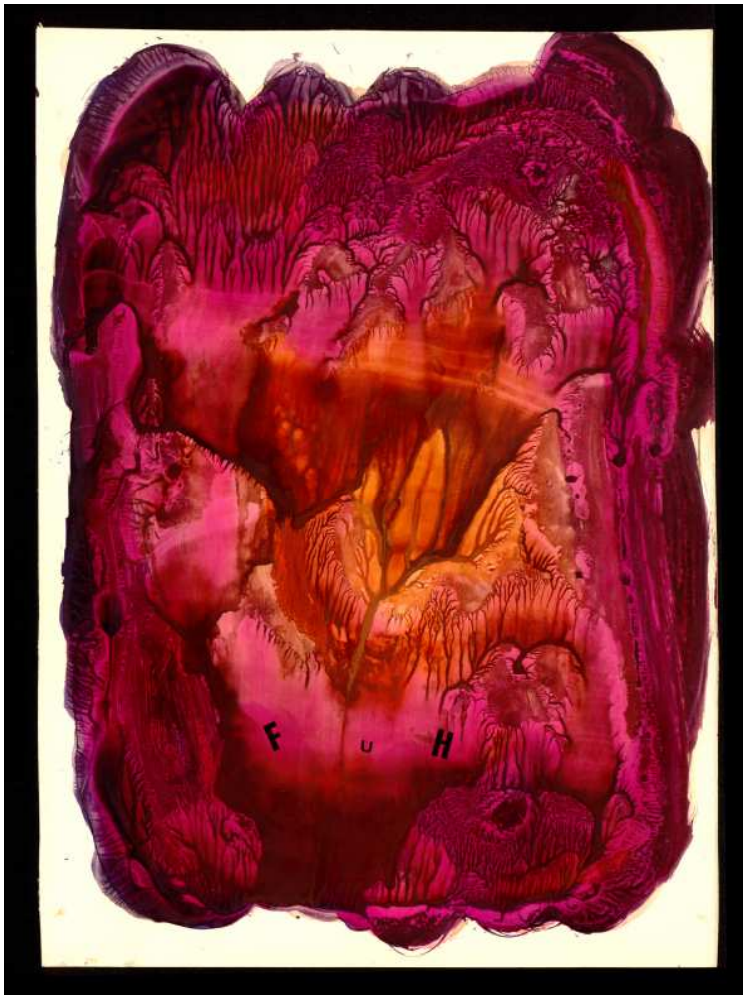

Мирољуб Тодоровић: „Ожилиште 7“ (темпера на картону, 1969)

Алекс Сантош
(Alex Santosh, *Индија*)

ДОБРО ВРЕМЕ

ДОБРО ВРЕМЕ
(Good time)

чим сам научио
разлику између људи
између људи и поезије
између људи и критичара
био сам нападнут од њих

чим сам уочио
између висине и недостатка
истог
боја и несташица тога
тишина и
поново сам нападнут

добро време за напад
јесте кад научиш разлике

ПОЧЕТАК
(Beginning)

питала је
о чему размишљаш
гледајући сенку залазећег сунца

мислио сам
о птици која је јуче била рањена
мецима док је летела

људи који су дошли
након похађања симпозијума
о птицама и људским бићима
били су збуњени

бела птица
спремала се
да рашири крила

Превела с енглеског: Милица Миљковић

Олех Коцарев

ВЕЛИКА ЈАЛТА

ВЕЛИКА ЈАЛТА

бро-
до-
ве
чекају тамне очи
али бродови иду у блато јер наше море нема друге обале

а човек дува кроз стиснуте усне
и понекад стиска грло

слично и семе
скаче с брда на брдо
непотребно али бор
одбацује лепу смеђу грану у пругасту удолину
како је лепо што сметлар
данас није дошао на посао!!!!
и није очистио зарђало степениште –
тако да се сви људи могу дивити лепоти смеђе гране
а он седи у башти муља смешу
и столицом за љуљање гњечи шљиве
и није његово да брише крв
са пода обрубљеног неким бамбусом дискотеке на
степеништу
изјутра дискотеку затварају
и међу ћошковима зграда свака прогресивна особа
види да не би било живота ни на грам

ни мамурнима

ни љубавницима

кад море не би нечујним ударом набацило на улице
прозирну блиставу сенку багдада
кад свака њена крпа флаша алга и ознака
не би биле жута или зелена или црвена
или мокра
и о-
ми –
ље-
на

У БАШТИ ГВОЖЂА

Далеко од омиљених залива
Однекуд иду Олександр и
Олексндра
Самоуверено улазе у башту
гвожђа
А очи им милује стара арматура

И док је језик – вечито млад
И док се ствара –
Они воде разговор
И радују се крцкању
Сломљених лампи
И рђи на увозним патикама

Схватају садржај чворова
гвожђа
И међу собом
Тајанствено се смеју...

ВИШЊЕ

Гасим се
У мору камења
И не баш бујног
Оноског дрвећа.
Хватам се за гране,
Кусам
Помешане са лишћем
трпке вишње-сунашца
Што се њишу тако соковито.
Сретан сам на свој начин,
Не осуђујем себе.

Превео с украјинског: Јарослав Комбиљ (2014)

Милко Христов

ЛЕТЊЕ ИЗМЕЂУЧАША

КАДА САМ ПРВИ ПУТ ПОСЕТИО НОВИ САД

Када сам први пут посетио Нови Сад
и шетао се обалом Дунава,
једна лепа жена ме срете и упита:
„Колико је сати?“
Погледах њу, а затим сунце
и одговорих:
„3 сата до заласка твога осмеха,
5 сати до испијања из твога тела умора,
зачињеног аромом моје жеље,
8 сати до улова твојих снова
у мрежу звезданих рибара.“
Замислила се и ускликнула: „Охо!!!“
3-5-8...магични бројеви Златног пресека...
Какав уметник!
Без оквира и платна добро сликаш речима,
и мреже чак њима крпиш
да запуштено време не одгризе од сна,
који је ветар још јуче испричао –
пре него што смо се срели.

Пре него што усне зауставе питања
као весла што су изгубила равнотежу.

Пре него што се у оку рибе бол покори
и таласи је скрцкају шапатом,

и у длановима ми усну старе успомене. Погледај,
уместо мртвих светлости, у реци плива располовљена
љуска самоће моје младости.

Сада си са мном,
али сутра ћеш у доњем току
тражити орах, поједен после нашег сусрета овде.
И тражићеш нове градове.. и нове часове...
и давићеш се од нових „сада“...

У парку Новога Сада правци ће се загрлити од позади,
обале ће нам се удаљити са опадањем лишћа,
у родиним гнездима ће се излећи тишина,
уплашиће се бројчаник
од њихове жудње да додирну своју децу,
расцепиће се хоризонт као једна баналне раван
између песка на ногама и соли у очима.
Рече ми лепа жена и тихо оде.
Листови јасмина кришом су јој намигнули:
„Следеће године опет ће доћи!“

ЛЕТЊЕ ИЗМЕЂУЧАША

Празан сам као отворено море –
покривено светлошћу пространства.
Као хоризонт испуњен пурпурном меланхолијом,
одраженом од огледала ноћи
и звезданим зрацима закованом у сну.
Као исушена туга и прогутане слане дине.
Као снег, уместо пене, у јунским таласима.
Као песак, којим поткупљујем Фортуну.
Као прећутане речи које шкрипе у мојим устима.
Празан сам као чаша недопијеног неба...

Превео с бугарског: Милан С. Димитријевић

Милко Христов

АФОРИЗМИ

❋

Глатке мисли се рађају у вијугама.

❋

Нису све голе чињенице порнографија,
али су сржс сваке порнографије голе чињенице.

❋

Кикотање је смех са еректилном дисфункцијом.

❋

Из руководства за диктаторе: Гомила је као запушач – треба да се притиска на доле да из боце не изађе зао дух.

❋

Чак ни ортопед не ради са поломљеним грошевима.

❋

Живот је пакет, за који нам се увек чини да поштар бира најкраћи пут да га достави.

❋

Да су моје грешке биле заиста поучне, признали би ми их за педагошки стаж када одем у пензију.

❋

Ако ми је у глави куплерај, не значи да ми се све мисли проституишу.

❋

Богат је онај који дарива својим жељама.

❋

Понеко треба да ставља грудњак и на мождане полулопте да се не виде силикони.

❋

Можда је смоквин лист први дамски уложак!?

❋

Код нас су и анђели-чувари половни и то без сертификата агенције за обезбеђење.

❋

Понижење је када жену самопоуздање доведе до самоовлажења уместо до самопоштовања.

❋

Од истине боли глава, зато је користим само уз вино, као мезе.

❋

Тешко је да се лижу ране у положају 69.

❋

И хаос се врти око моје осе.

❋

Толико сам тврдоглав да не могу да ми исперу мозак без омекшивача.

Са бугарског превео: Милан С. Димитријевић

АУТОРИ

Мирољуб Тодоровић: „Продор“ (1968)

Ајдачић Дејан – Рођен је 1959. Филолог, фолклориста, етнолингвиста, теоретичар књижевности, преводилац и уредник. Дипломирао је (1984), магистрирао (1986) и докторирао (2000) на Филолошком факултету у Београду. Радио је у Универзитетској библиотеци у Београду, а од 2003. предаје српски језик и књижевност на катедри славистике Института филологије Кијевског националног универзитета „Тарас Шевченко". Објављује радове на српском, бугарском, пољском, украјинском, руском, енглеском и италијанском језику и преводе са руског, украјинског, бугарског, пољског и италијанског. Оснивач је и главни уредник фолклористичко-етнолингвистичког часописа *Кодови словенских култура* (од 1996 – 10 свезака), и *Украјинско-српског зборника Украс* (од 2006 – 8 свезака). Управник је културне мреже *Пројекта Растко*. Члан је Комисије за етнолингвистику и Комисије за фолклористику Међународног комитета слависта. Аутор књига: *Изабрана дела* (приче, коауторски са Иваном Србановићем, Београд, 1988), *Новак Килибарда. Научник и књижевник* (Бар, 2000), *Прилози проучавању фолклора балканских Словена* (Београд, 2004), *Короткий українсько-сербський словник сполучуваності слів* (Кијев, 2005, са Јулијом Билоног), *Славистичка истраживања* (Београд, 2007), *Футурославија. Студије о словенској научној фантастици* (Београд, 2008, 2009), *Футурославія. Літературознавчі огляди про футуро-фантастику* (Кијев, 2010), *Славістичні дослідження. фольклористичні, літературознавчі, мовознавчі* (Кијев, 2010), *Демони і боги в слов'янських літературах* (Кијев, 2011), *Еротославија Преображења Ероса у словенским књижевностима* (Београд, 2013), *Еротославія: Перетворення Ероса у слов'янських літературах* (Кијев, 2014), *Поредбена српско-украјинска фразеологија* (коауторски са Лидијом Непоп-Ајдачић, Београд, 2015), *Порівняльна сербсько-українська фразеологія: Навчальний посібник* (коауторски са Лидијом Непоп-Ајдачић, Кијев, 2015). Приређивач је двадесетак тематских славистичких зборника (о еротици, антиутопијама, чудима, фантастици, телу, Тесли и др.) објављиваних у Београду, Кракову, Кијеву, састављач је антологије савремене српске драме на украјинском „Новітня сербська драматургія" (2006) и ауторских зборника радова Војислава М. Јовановића (1997, 2001), Новака Килибарде (три књиге 1998, 2011), Миколе Рјабчука (2003), Дарка Сувина (2009), Пера Јакобсена (2010) и Јежија Бартмињског (2011).

Арбутина В. Петар – Рођен у Титовом Ужицу 1968. Књижевник и књижевни критичар. Објавио књиге: *Папирус у театру сенки* (приче – награда Ћамил Сијарић) (1995) и *Приче са источне стране* (колумне – огледи)

(2000.), *Највиша тачка реке* (критике – записи) (2014). Више пута је награђиван за прозу наградама; *Милутин Ускоковић, Ћамил Сијарић, Српско перо, Лаза Лазаревић...* Био уредник за књижевну критику у часопису *Књижевна реч*, за књижевну критику и есејистику у *Књижевним новинама*. У протекле две деценије био члан редакција и уредник у часописима; *Улазница*, *Сент*, *Мостови, Зенит*... Радио као главни уредник у Графичком атељеу *Дерета* из Београда (2005–2009), у Службеном гласнику радио је на местима; Шеф редакције часописа (2009–2011), Извршни директор издаваштва (2010–2012), Уредник (2013–2015), директор Сектора за издавање књига (2015-). Као уредник и редактор до сада је потписао више од 300 књига. Објавио преко 200 библиографских јединица: есеја, прича и књижевних критика у домаћим и страним часописима. Приче и есеји превођени су му на енглески, немачки, мађарски, бугарски, француски и словеначки језик. Живи и ради у Београду.

Бањак Александар – Рођен је 1954. у Црвенки. Објавио је пет књига афоризама: *Убедили сте бога у мени* (1982), *У границама демократије* (1988), *Крвави провод* (1995), *Сумњиво окупљање речи* (2000), *Рат је први почео* (2007). Приредио је две антологије српског сатиричног афоризма: *Историја афокалипсе* (1987), *Век афоризма* (2000). Заступљен је у више домаћих и страних антологија. Добитник је бројних награда за сатиру. Превођен је на више језика. Живи и ради у Београду.

Башановић Марковић Жељка – Рођена је 1973. године у Београду. Пише кратке приче. Заступљена је у бројним зборницима прича. Живи у Београду.

Бештић Милан – Рођен 1952. године у Београду. Објавио је књиге афоризама: *Цврчак свира химну* (1990), *Цврчак је појео мрава* (1996), *Тако је говорио Пинокио* (2001), *Сабрани афоризми* (2006), *Нећу да трошим ћутање* (2006), *Афоризми : избор* (2007), *После ћутања* (2014). Објавио је књиге кратких прича *Граматика у трамвају* (2012) и *Дом је тамо где је рагастов* (2015). Афоризми су му превођени на бугарски, енглески, немачки, италијански, мађарски, шпански, руски, македонски и пољски језик. Добитник је неколико награда за афоризам. Заступљен је у више домаћих и страних антологија. Умро је када је овај број *Књижевног прегледа* био у штампи.

Богдановић Бојан – Рођен је 1951. године у Пожеги. Сатиру, прозу, поезију и књижевну критику објављивао је у бројним часописима и на радио таласима. Заступљен у енциклопедијама и антологијама. Награде: „Слово Горчина“, Мак Диздар, за поетски рукопис, награда за најбоље књижевно дело у Зе-До кантону, награда за најбољу причу листа „Наша

Ријеч", награда за афоризме, на фестивалу хумора и сатире „Шабачка чивијада" у Шапцу, награда часописа „Носорог" за сатиричара 2009. године и др. Објавио је књиге поезије: *Вајар у кући*, *Вечера са варварима* и *На пустом острву*, затим збирке афоризама: *Провјетравање срца*, *Колаж демократије* и *Богови и батине*. Живи у Зеници као слободан уметник.

Вељковић Бранислав – Рођен је 1948. године у Зајечару. Аутор је следећих песничких збирки: *Богато живим* (1982), *Телесни троугао* (1983), *Лицем према истоку* (заједно са Александром Секулићем и Иваном Растегорцем – 1989), *Врата* (1996), *Ја сам криви вир* (1999), *Два зноја* (2002), *Историја подочњака* (2005), *П.жабе* (2010), *Узводно од анђела*. Штампао је и књиге кратких прича: *Педесет и три сестре* (2004), *Радна површина* (2005), *Ограда без капије* (2006). Заступљен је у многобројним антологијама савремене српске поезије у земљи и иностранству. Монодрама *Радна површина* постављена је у Театру поезије (1985). Превођен на руски, румунски, италијански, немачки, чешки, пољски, енглески, шведски, азербејџански, русински, македонски и словеначки језик. Уредник је у *Књижевним новинама* и уредник едиције *Клокотризам на делу* у КД *Свети Сава.* Један је од уредника Библиотеке 12+1. У *Клокотризму* деловао као аутор, коаутор и учесник многобројних мултимедијалних пројеката. Копирографике излагао на бројним групним изложбама. Генерални је секретар Удружења књижевника Србије.

Видаковић Душан – Рођен је 1969. године у Ваљеву. Новинар и писац. Уређивао је листове „Ваљевска књижевна радионица" и „Књижевна реч". Публиковао је неколико хиљада новинских текстова и разговора са уметницима у српским дневним новинама („Блиц", „Демократија", „Борба", „Данас", „Балкан", „Дневник") и специјализованој периодици. Објављене су му песничке колекције: *Брзином воза* (1992), *Књига о Ходу* (1994), *Екстрасистола* (1994), *Исцрпљивање ничим* (2003) и *Балкан/Балтик* (2010). Један је од приређивача сепарата *Srbska literatura* који је, на словеначком језику, изашао у љубљанском часопису „Apokalipsa" (1999), као и тематског блока „The tanka of Southeastern Europe" штампаног, на енглеском језику, у америчком часопису „Atlas Poetica" (2013). На страним језицима су издата два избора из Видаковићеве поезије: на словеначком *Са прежаљене обале* (*S prebolene obale*, Љубљана, 2005) и на пољском *На раскршћима* (*Na rozdrożach*, Бијала Подласка, 2014). Песме и интервјуи су му превођени још и на енглески, руски, немачки, мађарски, шведски, словачки и македонски језик и заступљене у двадесетак антологија и зборника у Србији и свету. Живи у Ваљеву.

Гаћина Иван – Рођен је 1981. у Задру, Република Хрватска. Магистар рачунарства. Има искуства у раду као средњошколски наставник математике, физике и информатике. Пише песме, кратке приче, афоризме и рецензије књижевних дела. Вишеструко је награђиван. Превођен је на енглески, филипински (тагалог и цебуано), словеначки, арапски, румунски и вијетнамски језик те чакавско наречје хрватскога језика. Члан је неколико удружења и друштава: Матица хрватска (од 2010), Хрватско књижевно друштво (огранак Задар) (од 2014), Књижевни клуб „Гилгамеш" (од 2014) и Удружење српских књижевника у отаџбини и расејању – УСКОР (од 2015). Издао је једну песничку збирку *Тебе тражи моја рима* (Нашице, Хрватска, 2014). Своје радове је такође објављивао у часописима и зборницима (радови су му објављени у више од 60 зборника). Живи у Задру.

Громовић Милан – Рођен је 1988. године у Чачку. Ради као професор српског језика и књижевности у ОШ „Академик Миленко Шушић" у Гучи, где води Литерарну радионицу „Армирани слогови". Студент докторских студија српског језика и књижевности на Филозофском факултету у Новом Саду. Област интересовања: српсковизантијска филозофска промисао у српској књижевности 20. века. Пише поезију, прозу, есеје и критику. Објављује у периодици и на литерарним сајтовима и блоговима. Аутор је књиге научних есеја *Записи из студентског дома. Према есејима о књижевности* (2014). Добитник је неколико награда за поезију, прозу и есејистику: „Улазница", Зрењанин (2012), „Станислав Препрек", Нови Сад (2012), „Душко Трифуновић", Нови Сад (2012, 2013, 2014), „Реч у простору", Београд (2013), „Раде Томић", Нови Сад (2013), „Првенац", Крагујевац (2014). Циклус песама из необјављеног поетског рукописа *Прећут* ушао је у финале на „45. фестивалу поезије младих" у Врбасу и на „52. фестивалу културе младих" у Књажевцу.

Гузина Ранко – Рођен 1939. у Скопјанској Греди. По образовању правник, по вокацији нешто сасвим супротно – карикатуриста и сатиричар. Више од педесет година ради у новинама, увек истим – „Вечерњим Новостима". Објављене књиге: *То су они* – збирка портрета и епиграма, *Књига утисака* – алманах карикатура и афоризама, *Сличности* – портрети познатих личности и афоризми, *Балканска крчма* – хроника последње деценије XX века у карикатури и афоризму, *Афоризми* – избор, *Млађе Каменково доба* – портрети телевизијских личности (Заједно са Душаном Петричићем), *Сизифово племе* – афоризми. Илустровао рубрике или књиге Душка Радовића, Милована Витезовића, Љубе Ршумовића, Јована Хаџи Костића, Петра Пајића и многих других. Награде: Златна плакета „Пјер" (2

пута), Награда за животно дело „Слободан Глумац“, Награда за новинарство „Светозар Марковић“, Награда за ТВ критику „Душан Дуда Тимотијевић“, Награда за новинску сатиру „Јован Хаџи Костић“, Награда „Радоје Домановић“, Награда „Вук Глигоријевић“ за афоризам, Награда БАК (Београдског афористичарског круга) за животно дело и више међународних награда за карикатуру. Живи и ради у Београду.

Дебељачки Татјана – Рођена је 1967. године у Ужицу. Пише поезију, кратку прозу, приче и хаику. До сада је издала четири збирке поезије: *Кућа од стакла* (1996), *Твоја* (2003), *Вулкан* (2004, збирка хаику песама), *Ах-ех-их-ох-ух* (2008), *Hiša iz stekla* (2013)., *A House Made of Glass* (2013), *Kuća od stakla* – ガラスの家 – *A House Made of Glass* (2015) Поезија и хаику преведени су на више језика. Живи у Ужицу.

Димитријевић С. Милан – Рођен је 1947. у Лесковцу. Дипломирао астрономију 1972, а физику 1973, на ПМФ у Београду. Ту је магистрирао 1976, а докторирао 1978. Аутор књига *Српски астрономи у индексу научних цитата у XX веку* (2005), *Астрономска спектроскопија* (1998). Објавио је и серије *Истраживање облика спектралних линија у Југославији и Србији I-V* (1990–2001), Београдска астрономска опсерваторија" у годинама од 1995 до 2000, *Песме* (преведена на бугарски), антологију *Космички цвет* (Просвета 2003) и књигу *Пред звезданим вратима* (савремена бугарска поезија, 2015). Главни и одговорни уредник „Serbian Astronomical Journal" и серије „Publications of the Belgrade Astronomical Observatory" 1987–2002. Има велики број научних радова, а више од 200 у водећим међународним научним часописима. Објавио више од 250 научнопопуларних чланка из астрономије. Написао и снимио за ТВ Београд и Нови Сад десетак серија о астрономији (три издате као видео касете намењене настави). Члан Удружења књижевника. Национални савет за научни и технолошки развој му је 2009. доделио звање заслужни научник.

Ђоканović Раде – Рођен 1955. године у Бјеловцу, код Братунца. Од 1970. године живи у Београду. Објавио је следеће књиге песама: *Сува уста* (1980), *Звоно* (1994), *Орахова љуска* (1995), *Лака рука* (1997), *Шкрипац* (2005), *Службена бележница* (2011), *Веома мало живота* (2015). Заступљен у антологијама. Превођен.

Ђорђевић Душан – Рођен је 1955. године у Врању. Новинар, стални дописник дневника „Вести“. Објавио је следеће књиге: *Драме* (драме, 1999), *Кила до колена* (афоризми, 2003), *Школа за патриоте* (роман, 2004), *Поштена курва* (афоризми, 2006), *Сточни вагон* (роман, 2008), *Магарећи уједи* (афоризми, 2009), *Да пукнеш* (афоризми, 2011, Душан Ђорђевић, Милан

Илић Маја, Војкан Ристић, Драган Миљковић), *Невино уво* (афоризми, 2012), *Сиктер* (роман, 2013). Живи и ради у Врању.

Ђуричковић Милутин – Рођен је 1967. у Дечанима. Завршио је студије књижевности и магистрирао на Филолошком факултету у Приштини, а докторирао на Филозофском факултету у Источном Сарајеву. Песник и прозни писац за децу и одрасле, новинар и књижевни критичар. Живи у Београду и ради као професор на Високој школи за васпитаче струковних студија у Алексинцу. Члан Удружења књижевника Србије и Удружења новинара Србије. Уређивао часописе *Светионик* и *Наше стварање.* Заступљен у 35 антологија и избора. Радови су му превођени на неколико језика. Објавио је 48 књига – 15 белетристичких (песме, афоризми, романи) и 33 научно-стручна издања. Добитник је награда: *Сима Цуцић* (најбоља књига за децу, 2010), Награда за најбољу дечију књигу године (Подгорица, 2010). *Раде Обреновић* (најбољи роман године за децу, 2011), *Доситејево перо* (трећа награда дечијег жирија, 2011), *Доситејево перо* (трећа награда дечијег жирија, 2013). Живи у Београду.

Ђуришић Душан – Рођен је 1932. године у Градињу код Цариброда, данашњег Димитровграда, у Србији. Филозофски факултет завршио у Скопљу. Радио је као професор југословенских књижевности у Јоховцу код Добоја, Учитељској школи „Хасан Кикић" у Дервенти и Титограду. Био је директор библиотеке „Радосав Љумовић" и ИК "Траг" у Титограду, руководилац Одсјека за културу Републичког секретаријата за образовање, културу и науку Црне Горе, главни и одговорни уредник књижевног листа за децу „Осмијех". Председник је Удружења црногорских писаца за дјецу и младе и Удружења књижевних преводилаца Црне Горе, члан Црногорског ПЕН центра, Матице црногорске и Црногорског друштва независних књижевника. Главни и одговорни уредник је гласила Удружења књижевних преводилаца Црне Горе „Нови сусрети". Покретач је литерарних манифестација за децу: Сусрета „Под старом маслином" (1987), Фестивала „Крај зелене Зете" (1993), Књижевних сусрета „Подгорици с осмијехом" (1995) и Фестивала „Дани осмеха и радости" у Димитровграду (2000). Душан Ђуришић је песник, приповедач, драмски писац, књижевни критичар, књижевни преводилац, сатиричар, афористичар, антологичар, издавач. За своје књижевно и преводилачко стваралаштво добио је више награда: *Фестивала „Курирчек"* (Марибор, 1965, 1969, 1982), *„Артековац"* (Крим, СССР, 1969), *Ослобођења Титограда* (1970), *Девети децембар* (Даниловград, 1972), *награду Змајевих дечјих игара* (Нови Сад, 1974), *награду за најбољу књигу за дјецу* (Колашин, 1994), *Соколић за иновације и допринос развоју црногорске литературе за дјецу* (Подгорица, 1996), *повељу за укупно књижевно ствараla-*

штво за дјецу (Колашин, 1999), *„Витез осмеха"* (Димитровград, 2000), *повељу за укупно књижевно преводилаштво* (Даниловград, 2005) и друге. Књиге за децу: *Велики капетан* (1964, 1997, 2006, 2007), *Зелена Зета* (1970), *Врти се вртуљак* (1971), *Без пардона* (1972), *Пробуђене ствари* (1974), *Барони ди Макарони и кнез де Мајонез* (1974), *Радознала стаза* (1982), *Сунчана киша* (1987), *Морска огрлица* (1987), *Игре* (1988), *Вјетрова кућа* (1993), *Ћирибу-ћириба* (1996), *Свијете, здраво* (1997, 2000), *Појас шаролики* (1998), *Лаку ноћ, малени* (1998), *Сјена и сјај* (1999), *Моја цвјетна градина* (2000), *Златна Ања и патуљци* (2000), *Полако па брже* (2003), *Стари албум и друге пјесме* (2003), *Све ријека нека спаја* (2003), *Зелена мачка* (2004), *Од септембра до септембра* (2005), *Гдје живи море* (2007), *Ил је било ил ће бити* (2008) и друге. Књиге за одрасле: *Празник у пољу* (хаику, 1996), *У проџијепу* (сатира, 1998), *Јетке ријечи* (епиграми, 2004), *Искре из таме* (афоризми, 2005), *Освити* (поезија, 2006), *Редовни нереди* (афоризми, 2008), *Скривено небо* (хаику, 2008). С другим ауторима објавио седам књига, девет на страним језицима (по две на македонском и албанском и по једну на русинском, јерменском, словеначком, руском и енглеском), осам зборника и пет антологија. Превео с других језика двадесет, а с другим преводиоцима десет књига. О књижевном стваралаштву и преводилаштву Душана Ђуришића, од 1964. године, писало је преко осамдесет књижевних критичара из Црне Горе, Србије, Босне и Херцеговине и Хрватске. Његове песме, приче и хаику поезија преведени су на четрдесетак језика и налазе се у лектири и бројним читанкама за основне школе, уџбеницима, зборницима и антологијама. Живи и ради у Ђуриоцу код Даниловграда и у Подгорици.

Ердељанин Анђелко – Рођен је у Војки 1941. године. Школовао се у Војки, Старој Пазови и Новом Саду (дипломирао југословенску књижевност на Филозофском факултету). Радио је у Сремским новинама, Радио Новом Саду и у још неким медијским кућама. Пише песме, приче, афоризме, књиге за децу, радио-драме, књижевну критику. Живи у Новом Саду. Објавио је следеће књиге: *Памет против ума* (1970, сатира; под псеудомином А. Камен), *Полутешке белешке* (1976, афоризми), *Заврзламе* (1977, песме за децу), *Лаке песме* (1979, сатирична поезија), *За интимну негу* (1985, сатира), *Свет је мали* (1985, песме за децу), *Нешто слатко* (1994, песме за децу), *Кокоштркља* (1996, роман за децу), *Војка* (1997, хроника), *Српски афоризми* (1997), *Бездушна опасност* (1999, афоризми), *Смешне песме* (2002), *Ником ништа* (2004, афоризми), *Ситне зверке и барабе* (2004, сатирична поезија), *А мени непријатно* (2005, афоризми), *Размишљатор* (2005, афоризми за децу), *Највећи коњ у Србији* (2008, афоризми) итд. Написао је већи број радио драма које су извођене на Радио Новом Саду, Радио Загребу, Радио

Љубљани, Букурешту итд. Заступљен је у многим домаћим антологијама, панорамама и зборницима афоризма, сатире и хумора и у светској *Антологији мудрости* (Москва, 2005, 2007).

Живковић Ненад – Рођен је 1963. у Великом Градишту. Пише песме, приче, романе, драме… Објавио је два романа, један зборник песама као коаутор и једну књигу прича. Заступљен је у бројним зборницима и часописима. Власник је великог књижевног сајта www.tvorac-grada.com. Живи и ствара у Београду.

Зубић (Калишек/Kalischek) Александра Сана – Рођена је 1970. у Бугојну, у Босни и Херцеговини, у породици просветних радника. У Бугојну је завршила средњу електротехничку школу. Из Сарајева, игром сретних околности, успева да се почетком 90-их година домогне Београда. Бави се филмом и књижевношћу. Велику пажњу посвећује и политици. Објавила је два романа: *Ни корак назад* (2013) и *Лепота таме* (2014, 2015). Живи у Линцу, у горњој Аустрији, где ради као инжењер за тестирање компјутерских програма у једној међународној ИТ-фирми.

Игњатовић Срба – Рођен је 1946. Дипломирао је и магистрирао на Филолошком факултету у Београду. Објавио је једанаест књига поезије, деветнаест књига критика, есеја и монографија, као и седам књига прозе. Избори поезије: *Варвари на Понту* (Београд, 2000), *Велики вид* (Лозница, 2012) и *Слободан пад* (Београд 2012). Игњатовићеве књиге поезије и прозе преведене су на македонски, италијански, румунски, бугарски, чешки, немачки и енглески. Добитник је низа домаћих и неколико иностраних награда. Члан је академије ASLA у Румунији и Словенске академије књижевности и уметности у Бугарској.

Илић Микица – Рођен је 1972. године у Сремској Митровици. Дипломирао је на Правном факултету Београдског универзитета и апсолвирао на Богословском институту Српске православне цркве. Пише приповетке, новеле, романе, кратке приче, есеје, сатиру и радио драме. Члан је Удружења књижевника Србије. Сарађује или је објављивао у четрдесетак књижевних, богословских, научних и других часописа, у којима је објавио око сто педесет текстова. Заступљен је у више заједничких издања и зборника. Добитник је више књижевних признања, међу којима и награда: Улазница (2000), Лаза К. Лазаревић (2002), Миливоје Илић (2002), Кочићевим сатиричним пером (2002), Бунтовна проза (2002), Шумадијске метафоре (2003), Награда Удружења писаца 7 из Франкфурта (2004), Српско перо (2006), Жикишон (2006), Мирко Петковић (2009), Андра Гавриловић (2012), Мисаоник (2013), Награда ИК „Арте“ (2014)… Објавио је књиге прича: *За-*

падно – источни диван (2003) и *Лавиринт без излаза* (2014), романе: *Повест о апокрифу* (2014) и *Освит дана осмог* (2015), монографију *Село Босут у Срему* (2012), радио драме: *Подвижници пирга Светога Саве* (Радио Београд 2, 2014) и *Ђорђе Ћурчија* (Радио Нови Сад 1, 2015). Приче су му превођене на енглески, немачки и бугарски језик.

Јелић Добрашин – Рођен је 1946. године у Слатини, код Андријевице. Дипломирани правник. Пише прозу, поезију и књижевну и ликовну критику. Члан је Удружења књижевника Црне Горе и члан Удружења књижевника Србије. Објавио је 42 књиге, свих књижевних жанрова, осим драме. Приредио је књиге *Родослов братства Рачића из Слатине код Андријевице* и *Сјећања* Миливоја Јелића. На анонимним књижевним конкурсима добио је више награда за кратку причу. Добитник је Награде „17. јул" општине Андријевица, за књижевни опус, 1997. године, и Награде „Михаило Лалић", И. К. „Комови", из Андријевице, за роман *Бескрајна поља чичка*, за 2003. годину. Заступљен је у бројним антологијама и панорамама, с кратком причом, најкраћом причом, афоризмом, епиграмом, хаику песмом, боемском песмом. Превођен је на енглески, италијански, јерменски, бугарски, македонски, словеначки, и албански језик. Војислав Бубања објавио је, 2005. године, књигу *Разговори с Добрашином*, 2010, *Књигу о Добрашину*, у којима је и Јелићева библиографија, и исте године. *Критика о Добрашину* – изабране књижевне критике о Јелићевом делу.

Качаревић Жика – Рођен је 1950. године на Трешњи (село Рипањ испод Авале). Дипломирани инжењер електротехнике. Бави се пројектовањем. Прве песничке кораке направио је у младости. Објавио је збирку песама *Мирис дуња* (2016). Живи у Београду.

Кљајић Горан – Рођен је 1955. године у Чапљини. Пише афоризме и кратке приче. Оснивач је и уредник сатиричника „Носорог". Објавио је десетак књига. Приредио је више зборника сатире. Заступљен је у бројним зборницима. Живи у Бањалуци.

Комбиљ Јарослав – Рођен је 1944. Дипломирани технолог. Од 2001. преводи с украјинског језика на српски и са српског на украјински. До сада је превео: *Мисија у Африци* (2002), *Ивана Купала* (2005), *Ривне/Ровно – Зид* (2006), *Слатка Дарусја* (2007), *Преподобни Јов, игуман Почајивски* (2008), *Boa Constrictor* (2009), *Усі на сцену* (*Хајдемо на позорницу*) (2001–2009), *Коняк з дощем* (*Коњак уз кишу*) (2009), *Cornelia Street Cafe* (2009). Његови преводи су објављивани у бројним нашим и страним часописима.

Коцарев Олех – Рођен је 1981. Песник, прозаиста, књижевни критичар, есејиста, новинар, преводилац. Објавио је осам збирки песама:

Кратко и дуго (*Коротке і довге*) 2003, *Данонoћно* (*Цілодобово*) 2007, *Мој први нож* (*Мій перший ніж*) 2009, *Стицај околности код Јахотина*, двојезично: украјински и руски (*Збіг обставин під Яготином*) 2009, *Колико је сати* (*Котра година*) 2013, *Циркус* (*Цирк*) 2015, *Пловне реке* (*Плавні річки*) 2015, и једну збирку приповедака: *Невероватна историја владавине Хлорофитума Првог* („*Неймовірна Історія Правління Хлорофітума Першого*“) 2009. Поезију и прозу такође објављује у бројним књижевним часописима и алманасима, као и на интернету. Песме и публикације су му објављиване у: Пољској, Чешкој, Русији, Белорусији, Немачкој, Шведској, Бразилу, Израелу, Азербејцану, Словачкој, Литванији и САД. Са Јулијом Стахивском објавио је антологију *Украјинска авангардна поезија 1910-1930-тих година* (*Українська авангардна поезія (1910-1930-ті роки)*). Добитник је бројних значајних награда и признања. Члан је ПЕН-клуба.

Лалић-Кровицка Олга – Рођена је 1980. године у Шибенику. Књижевница и преводилац српско-пољског порекла. Пише песме, кратке приче, хаику и драме на пољском и српском језику. Дипломирала је србокроатистику на Катедри за славистику Универзитета Јагјелоњског у Кракову (Пољска). Била је стипендиста Министарства културе Пољске 2007. и 2011. године. Објавила је десет збирки песама на пољском, српском и словеначком језику, као и једну збирку драма. Уредник и преводилац Антологије савремене словенске уметности „Између Охрида и Буга“ (2011) и Словенске антологије љубави „Miłość według twórców słowiańskich” (2012). Превођена на енглески, бугарски, литвански, македонски, русински, белоруски, руски, словеначки, румунски, шпански, немачки и албански језик и заступљена у више десетина антологија и алманаха на Балкану, у Пољској и Немачкој. Лауреат петнаестак књижевних награда у Пољској и на Балкану, међу којима се издвајају: Главна награда Фондације „Спартак” на Мелничким вечерима поезије, Бугарска, 2006. и признање „Златни круг” за афирмацију српске сатире у свету на Сатира ФЕСТУ у Београду 2010. године. Такође, са пољског и на пољски језик Олга Лалић-Кровицка је превела око четрдесет збирки песама и прозе аутора из Пољске, Србије, Хрватске и Словеније… Оснивач је и уредник веб-странице *Поезија* за преводе на словенске језике. Њене фотографије излагане су на неколико изложби у Србији и Македонији. Живи и ствара у Дукли (Пољска).

Магда Ана – Рођена је 1988 године у Београду. Објавила је збирку песама *Пепео давних* (2012), збирку прича *Приче из безнађа* (2014) и роман *Утроба греха и једна мачка* (2015).

Малешевић Јасмина – Рођена је 1962. године у Београду. Доктор ветеринарске медицине. Члан Удружења књижевника Србије. Објављене књиге: *Рођени из исте смрти* (Јасмина Малешевић и Војислав Брковић, 1990, поетски дијалог о љубави), *Скарабег,* (1992, поезија у прози), *Адаме не љути се (*Александра Слађана Милошевић и Јасмина Малешевић, 2001, проза), *Јади младог анђела* (2010, поезија), *Дневник урбане сирене* (2013, поетски роман), *Чарна шума (*2014, поезија у прози), *Мачкасте приче* (2015, књига за децу).

Мандић М. Зоран – Рођен је 1950. године у Владичином Хану. Гимназију Никола Тесла завршио је у Апатину, а правничко образовање стекао на Правном факултету у Новом Саду. Објавио је следеће књиге песама: *Кораци сумње*, 1971, *Путник и његова невоља*, 1976, *Опекотина*, 1980, *Упуство за опстанак*, 1982, *Каринска тројства*, 1987, *Читаоница*, 1989, *Нишан*, 1990, *Крај сезоне*, 1991, *Бизарна математика*, 1991, *Цитати*, 1992, *Радови на путу*, 1993, *Наспрам чуда*, 1994, *Крај сезоне и друге песме*, 1995, *Цитати и друге песме* (изабране песме, приредио Саша Радојчић), 1996, *Нисам никада написао песму коју сам могао да напишем*, 1997, *Апатин и песме од пре*, 1998, *Усеклине, прозора*, 2000, *Нестварни штафелај*, 2005. и *Мали (п)огледи*, 2006 и 2008, *Бог у продавници огледала*, 2010. *Оквир* 2011, *Кафкина фонтана* (избор из поезије, приредио Душан Стојковић), 2012. и *Србија у дубоким водама*, 2015. Објавио је књигу микро-есеја *Мали наслови*, 2003, 2008. Објављени су му избори из поезије на италијанском, *Господово писмо*, у преводу Драгана Мравовића, 1994. и на македонском, *Не бринем за наду*, у преводу Ристе Василевског, 2004. Заступљен је у великом броју антологија и прегледа српске поезије у земљи и иностранству (на италијанском, македонском, немачком, пољском, мађарском и др.). Био је члан жирија књижених награда: „Госпођин вир", „Бранкова", „Печат вароши сремскокарловачке", „Павле Адамов", „Душан Васиљев", „Песничке стазе", „Ервин Шинко", „Круна деспота Стефана Лазаревића", „Књига године Друштва књижевника Војводине", „Ленкин прстен", „Меша Селимовић", „Повеља Карађорђе", „Милан Ракић", „Лаза Лазаревић", „Миодраг Борисављевић" и др. За књижевни рад награђен је наградама: „Ервин Шинком", 1975, „Печатом вароши сремскокарловачке", 1976, „Октобарском наградом Апатин", 1998, „Искром културе Војводине", 2000, „Стеван Пешић", 2004, „Књигом године Друштва књижевника Војводине", 2006, „Дрво живота Књижевног сазвежђа Заветине", 2010. „Књижевном Повељом Карађорђе" за 2011, „Повељом Академије Иво Андрић" за 2011 и „Повељом Капетан Миша Атанасијевић" за 2013. годину за стваралаштво и допринос српској култури.. Пише поезију, књижевну и ликовну критику, које је

објављивао у бројним часописима и листовима, као и на ТВ Нови Сад у емисијама серијала „У сазвежђу књига“ и на РТС Београд. Аутор је сценарија емисије о Апатину у новом серијалу Варошарије Радио-телевизије Војводине. О Мандићевој поезији и другим радовима писали су: Чедомир Мирковић, др Бошко Томашевић, мр Душан Стојковић, мр Васа Павковић, Стефан Грубач, Јовица Аћин, Фрања Петриновић, Владимир Копицл, Мирољуб Милановић, Саша Радојчић, Аца Видић, Мирослав Антић, др Томислав Цветковић, Тања Крагујевић, Драгиња Урошевић, Томислав Маријан Билоснић, Ристо Василевски, Мирољуб Милановић, Мирослав Лукић, Радивој Шајтинац, Александар Б. Лаковић, Драган Тодоровић, др Славко Гордић, Душан Радивојевић, др Драгољуб Стојадиновић, др Бојана Стојановић Пантовић, Зоран Богнар, Владимир Гвозден, Јован Зивлак, Радмила Поповић, Благоје Свркота, академик Миодраг Павловић, Богић Ракочевић, Жарко Димић, Владимир Павић, Зоран Ђерић, др Никола Страјнић, Милица Миленковић, Ненад Трајкови и др. Члан је AICIL-a – Европског удружења књижевних критичара са седиштем у Паризу, Удружења књижевника Србије, а више мандата био је члан Управног одбора и председник Комисије за пријем нових чланова Друштва књижевника Војводине. Члан је Удружења новинара Србије и Међународне организације новинара. Живи и ради у Сомбору и Апатину.

Маријевић Јелена – Рођена је 1988. године у Кладову. Филолог србиста, бави се српском књижевношћу, пише поезију, прозу, есеје и критику. Објављује у периодици.

Марко-Мусинов Снежана – Рођена је 1958. године у Падини. Оглашава се афоризмима, кратким причама, песничким записима за децу и одрасле, као и критичким освртима. Заступљена је у педесетак заједничких зборника и бројним часописима. Поезију повремено пише и на енглеском језику. Спорадично је награђивана. Живи у Земуну.

Миљковић Милица – Рођена је 1994. године у Нишу, где је завршила основну и средњу школу. Студент је Високе школе за васпитаче струковних студија у Алексинцу. Бави се преводилаштвом са енглеског језика.

Минић Драгутин Карло – Рођен је у Крушевцу 1942. године. Аутор је петнаестак књига афоризама и прича. Превођен је на више страних језика и заступљен у домаћим и страним антологијама. Дугогодишњи је уредник „Сатирикона“ у „Политици“, аутор је рубрике сатиричних коментара „Укратко“ у истом листу, као и колумне у часопису „Базар“. Био је главни и одговорни уредник „Радио ТВ ревије“ и уредник у

„Ошишаном јежу". Добитник је најзначајнијих награда за хумор и сатиру у Србији – „Радоје Домановић", „Јован Хаџи Костић", „Златни јеж" и „Драгиша Кашиковић", као и међународних књижевних признања „Алеко" у Бугарској и „Вуко Безаровић" у Црној Гори. Живи у Београду.

Мићковић Саша – Рођен је у граду Шпитал, у Аустрији, 1980. године, а детињство проводи у Рачи Крагујевачкој. Написао је више од 700 сонета. Зачетник је сонетне форме назване „Клепсидрични сонет у огледалу са акростихом", а име форми је дао Часлав Ђорђевић, Тај сонет је ретроградни и може се читати у оба смера. Збирку љубавних сонета *Распечаћена писма жени* написао је 2014. године у Паризу. Објавио је четири збирке поезије: *Јастреб у олуји* (2011), *Божанска Србија* (2012), *Рачански песнички свитак*, коаутор (2013), *Духовна зарења* (2014). Песме објављује у бројним штампаним и електронским часописима. Члан је књижевног клуба Бранко Ћопић из Београда.

Мићуновић Радомир – Рођен је 1940. у Лозовику. Збирке песама за одрасле: *Крилна окна* (1970), *Дан и бездан* (1974), *Одрон* (1980), *Узидана магла* (1981), *Кожни повез* (1989), *Јава и други снови* (1997), *Неке давне песме* (1997), *Лирика – изабране песме* (1997), *Магична поља* (1997), *Библиос* (2001), *Козмограф* (2001), *Излазак из перфекта* (2002), *Магична поља и коментари* (2004), *Из/повести* (2006), *Наслов* (2007) и др.. Књиге за децу: *Звездани медведи* (1976), *Сањалиште* (1982), *Занимљива занимања*, *Од немира до свемира* (1985), *Крилатице* (1986), *Цврчкова дискотека* (1986), *Лафоризми* (1996), *Водени свет* (1996), *Корални замак* (1996), *Мајмунска посла* (1996), *Жабљи троскок* (1996), *Лет лет бубамаро* (1996), *Фауна без пауна* (1996), *Енџи менџи поименџи* (1997), *Именик без телефона* (1997), *Цикота и ники* (1997), *Немања на потезу* (1997), *Повратак у детињство* (2001), *Малишани и великани* (2002), *Царица мрвица* (2003), *Из баште моје маште* (2005), *Велики мали свет* (2006) и др. Превођен на десетине језика, заступљен у бројним антологијама, сарађује са многим часописима, награђиван. Живи у Београду.

Михајловић Момчило – Рођен је 1961. у Београду. Објавио књиге: *Лапсуси са предумишљајем* (афоризми, 1996), *Зомбијев осмех* (сатиричне приче, 2001) и *Ван памети* (афоризми, 2003). Добитник је награде Удружења књижевника Србије „Радоје Домановић" за афоризам (1996) и за сатиричну прозу (1997). Заступљен је у више домаћих и страних антологија сатире. Живи и ради у Београду.

Несторовић Нинус – Рођен је 1965. године у Смедеревској Паланци. Новинар и сатиричар. Члан је Друштва књижевника Војводине, где је и председник секције хумориста и сатиричара. Објавио је шест књига

афоризама: *Изгужване мисли*, *Сизифе, Србине!*, *Нераскидива веза*, *Војна тајна*, *Афоризми : избор*, *Ћути и пливај*. Приредио је *Антологију новосадског афоризма Печат времена*. Добитник је више значајних награда. Заступљен је у више антологија и зборника афоризама. Живи у Новом Саду.

Нешић Станиша – Рођен је 1956. у Пањевцу код Деспотовца. Пише поезију, прозу, есеје и књижевну критику. Књиге песама: *Отварање прстена* (1982), *Митологије* (1988), *Бдење* (1990), *Таворска светлост* (1997), *Певања о хаосу* (2002), *Европа на роговима бика* (2004), *Лоши момци* (2005), *Триптих* (2006), *Orient express* (2007) и др. Роман: *Бела куга* (1992). Књига приповедака: *Патмос – псалтир откровења* (2010). Књиге есеја, студија и критика: *Источници – преглед византијског и старог српског песништва* (1995), *Читање традиције* (1996), *Милутин Бојић, песник Србије* (2008).

Николић Живко – Рођен је 1958. у Копривници код Зајечара. Студирао је на Филолошком факултету. Био је секретар књижевне омладине Србије у периоду од 1984–1988. Запослен је у библиотеци града Београда. Бави се фотографијом. Објављена дела: *Приближавање,* (Београд, 1982), *Бели вид* (Врање, 1986), *Необични дани* (Београд, 1987), *Буђење у предвечерје (*Београд, 1989), *Источне зоне* (Београд, 1992), *Вајање пене* (Београд 1994), *Почетак лета* (Неготин – Зајечар 1994), *Испод праха* (Београд 1997), *Прах и нада* (Београд 2000), *Покретне ватре* (Београд 2002), *Невидљива боја* (Београд 2004), *Северњача* (Београд 2005), *Глинено огледало* (Београд 2005), *Зар одиста само реч* (Београд 2006), *Извор на камену*, (Књажевац, 2007), *Сеоба у невреме* (2010). Добитник је награде „Ђура Јакшић“ за збирку *Испод праха* (1998) и награде „Раде Томић“ за рукопис збирке *Извор на камену* (2007).

Попи Лорина – Рођена је 1980. године у Вршцу. Студирала је шпански језик и књижевност и румунски језик и књижевност. Објављени романи: *Сама против дангуба* (2013) и *О будућим људима...* (2015). Оба романа су посвећена деци и младима. Живи у Вршцу.

Поповић Т. Зоран – Рођен је 1957. године у Сомбору. До сада је објавио осам збирки афоризама: *Организовано расуло* (1994), *Кад порастем бићу велики*, афоризми за децу (1997); *Периодични обрачун* (1999), *Афоризми и друге приче* (2002), *Спојени судови* (2004), *Кад порастем бићу велики*, афоризми за децу (2005) (друго допуњено и проширено издање), *Одабрани афоризми* (2009), *Главом без обзира* (2010), *Даће Бог, ако Бог да* (2015). Добитник је прве награде на Првом југословенском фестивалу афоризама, 1990. године у Приједору. За књигу афоризама *Периодични обрачун* 1999. године добио је награду „Драгиша Кашиковић”, награду „Радоје Домановић” и награду Градске библиотеке Панчево. Добитник је и награде „Ђорђе Фишер” 2001.

године коју додељује „Друштво књижевника Војводине". Добитник је и признања „Носорог првог реда" за врхунска остварења у сатири за 2002. годину (Република Српска). Освајач је првих награда за афоризме на међународним фестивалима у Даниловграду и Шапцу (Чивијада) 2010. године. Заступљен је у више домаћих и страних антологија и зборника сатире. Превођен је на многе стране језике: енглески, пољски, руски, шпански, бугарски, македонски, немачки, румунски... Члан је „Удружења књижевника Србије", „Београдског афористичарског круга" (БАК) и „Удружења књижевника и књижевних преводилаца Панчево". Живи и ради у Панчеву.

Пуслојић Адам – Рођен је 1943. у Кобишници код Неготина. Збирке песама: *Постоји земља* (1967), *Падам ка небу* (1970), *Идем смрти на подшишавање* (1972), *Негледуш* (1973), *Религија пса* (1974), *у дактилографски вез* (1977), *Плесме* (1977), *Прелом* (1979), *Дародавац* (1980), *Окована уста* (1982), *Капија на истоку* (1987), *Крвоток* (1987), *Оноземља* (1988), *Пандемонијум* (1989), *Музеј црне крајине* (1989), *Песме из сенке* (1992), *Сариндар* (1997), *Очевидац* (1998), *Зидање источног плача* (1998), *Распелник* (2002), *Нови господар ваздуха* (2003), *Песме из Херисауа* (2003), *Књига Адамова* (2004), *Негледуш* (2007), *Боравак и стид* (2007) и *Окајнице* (2007). На румунском језику је објавио шест збирки песама: *Плачем, не плачем* (1995), *Остатак* (1998), *Стихови у ходу* (2003), *Изасланик за снове* (2006), *Брушено ћутање* (2006), *Смртни, шта је вама* (2007), *Хајде да говоримо* (2008), *Асиметрија бола* (2008–2009). Објавио је око седамдесет књига превода са румунског и руског језика. Његове су песме у преводу објављене у Румунији, Италији, Македонији, Француској, Русији, Немачкој, Бугарској, Мађарској, Малезији, Белорусији, Молдавији. За књижевни и преводилачки рад добио је низ награда: Милан Ракић, Милош Н. Ђурић, Лазар Вучковић, Нолитову награду, Златну значку КПЗ Србије, Златни беочуг КПЗ Београда, Септембарску награду, Вукову награду, Свети Ђорђе, Златни Орфеј, Круну Кнеза Лазара, Велико Успеније Богородичино, Повељу Мораве и друге. Члан је међународног ПЕН-а и добитник бројних међународних признања и награда (у Румунији, Италији, Македонији и Немачкој), а на два румунска универзитета проглашен је почасним доктором. Од 1995. године је и почасни члан Академије Румуније, као први српски књижевник после Јована Дучића. Поезија Адама Пуслојића објављена је у више од двадесет антологија у земљи и свету.

Радић Владимир – Рођен је 1947. у Новом Саду. Студирао машинство и филозофију у Сарајеву. Аутор је романа *После свих ових година*

(2010) и *Прва авенија* (2011), као и збирке прича *Врата испред тебе и друге приче* (2015). Ради као инжењер. Живи у Хановеру.

Радочај Даниел – Рођен је 1979. године у Пули. Члан је Истарског огранка Хрватских књижевника. Дипломирани економиста. За портал Kvarnerski.com пише колумну *Приче уз црни чај.* Један је од финалиста књижевне награде *Прозак* за 2013. годину. Објављене књиге: *Четрдесет и четири плус шездесет девета* (Књажевац, 2006), *Велика смеђа флека* (Ријека, 2011), *Понекад бих одлазио к њој бициклом* (Загреб, 2013), *Водич кроз Крлежу или Прича о годинама опасног живљења* (у коауторству с Иваном Глишићем, Ријека, 2013), *Супротно од ногомета или Што за вријеме утакмице раде твоји пријатељи који не воле ногомет* (Ријека, 2014). Живи у Пули.

Радуловић Немања – Рођен је 1978. године. Доктор филолошких наука. Доцент Филолошког факултета у Београду. Живи у Београду.

Раонић Зоран – Рођен 1956. године у Ђурђевића Тари код Жабљака. Пише поезију, прозу, сатиру, а бави се и сакупљањем народних умотворина. Аутор је осам збирки поезије: *Вилино коло*, *Четири мијене* (хаику), *Диоба ватре*, *Други круг ватре*, *Мјесец у крилу* (хаику), *Иза бране*, *Око пјесме, Неко доба*. Објавио је књигу кратке прозе *Бехар у змијарнику*. Заступљен је у неколико заједничких књига, у педесетак различитих зборника, избора и панорама. Радови су му уврштени у преко двадесет антологија, па и у неколико веома значајних антологија светске хаику поезије на српском, енглеском, француском и грчком језику. Поезија му је превођена на енглески, немачки, грчки, македонски и бугарски језик, а хаику и на још десетак светских језика. На разним конкурсима за поезију, приповетку, сатиричну причу и афоризам припало му је низ признања. Добитник је бројних награда. Сарађивао је са више од педесет листова и часописа. Члан је Удружења књижевника Црне Горе. Живи у Пљевљима.

Рим-Живковић Љиљана – Објављене књиге: *Капи дрхтавице* (песме, 1988, 1991), *Оживљена светлост* (поема, 1989), *Велика ширина* (песме, 2008), *Омча микрокозма* (афоризми, 2009) и др. Живи у Београду.

Ристић Стојановић Санда – Рођена је 1974. године у Београду. Дипломирани филозоф. Пише кратке приче и поезију. Књиге поезије: *Ноћ је праштање своје* (2000), *Свитање је лет боје* (2007), *Ноћи наше, услуга* (2008), *Тишина разликује светлости* (2010), *Облачна птица* (2011), *Годишња доба речи* (2012), *Измишљотина ватре* (2013). Заступљена је у бројним зборницима. Сарађује са часописима. Члан је Удружења књижевника Србије и Српског књижевног друштва. Живи у Земуну.

Сантош Алекс (Santosh Alex) – Рођен је у индијском граду Керала 1971. У родном граду је завршио студије и докторирао из области компаративне књижевности на хинду језику на универзитету Катпади. Аутор је 17 књига поезије и превода. Превео је преко 90 индијских писаца. Учесник је многих поетских фестивала у земљи и широм света. Превођен је на непалски, бенгалски, енглески, јапански, немачки и друге језике. Добитник је више награда и признања за свој литерарни рад.

Сокач Иван – Рођен је у Београду 1975. године. Дипломирани економиста. У младости композитор и кантаутор, ученик и сарадник бројних реномираних музичара, касније престаје са активним бављењем музиком и фокусира се на писање и економију као професију. Члан је Удружења књижевника Србије. Добитник је регионалних књижевних признања за прозу и поезију. Објавио је пет књига.

Стојковић Душан – Рођен 1948. у Београду. Песник, приповедач, књижевни критичар, есејиста, антологичар. Уредник Шумадијских метафора (Младеновац). Објавио је књиге поезије *Мало сунце* (2004) и *СмртКовање / СмртКовење* (2008); прозе: *Сневомрак, кафкијаде* (2006), *Сновни словар* (2007) и *Речник дубровачког језика* (2000). Написао је критике *Баштиници и сапутници* (2007), *Хлеб камена и неба* (2010), *О сврљишким песницима* (2010), *Жубор метафизичког* (огледи о српским песницима, 2010), *Зрнасти снови* (критички текстови и студије о стваралаштву Дејана Богојевића, 2010), *Радомир Андрић или Поезија која траје* (2012). Антологије: *Речи у излогу града* (1999), *Небо језика* (2002), *Хук душе* (2003), *Тело у телу* (2003), *Лирски брујШумадије* (2004), *Снови бића* (2004), *Дах речи* (2005), *И снови и јава* (2005), *Рудници снова* (2006), *Граматика смрти: Именице* (2006), *Зрневље светлости* (2007), *Граматика смрти: Прироци* (2007), *Граматика смрти* (2008), *Граматика смрти: Проза-Ида* (2009). *Граматика смрти: Проза – Idem*. *Туђоземци* (2010), *Граматика смрти: Проза – Idem. Нашијенци* (2011), *Зрнца* (са Дејаном Богојевићем, 2011), *Граматика смрти: П(р)озорје* (са Милошем Јанковићем, 2012), *Венац венаца* (са Дејаном Богојевићем, 2012), *Госпођа смрт на дну тишине: од Ерине до Каролине* (2012), Антологија песништва песника умрлих пре њихове тридесете године (са Дејаном Богојевићем, 2012), *Гласници невиђеног* (2013), *Граматика смрти: П(р)окушаји* (са Дејаном Богојевићем, 2013), *Антологија Поетикон* (са Миљурком Вукадиновићем, 2014), *Нису све болести за мене* (са Миљурком Вукадиновићем, 2014), *Трезор српске поезије, Српски песници XX века* (са Дејаном Богојевићем, 2014), *Бубе у глави* (2015), *Нису све болести за мене* (са Миљурком Вукадиновићем, 2015). Потпред-

седник Удружења књижевника Србије. Изабрана дела: *Снивци* (*Unus mundus*, Ниш, 47 /2014, стр. 89 – 249). Живи и ради у Младеновцу.

Стојнић Данко – Рођен је 1955. у Београду. Педијатар. Бави се дечјом пулмологијом и фтизиологијом. Објављене књиге: *Априорна фантастика* (2010), *Синтетичка аутобиографија* (2011), *Две приче* (2011), *Градске приче* (2012), *Шест кратких прича* (2013), *Фасцикле* (2014), *Девет прозора* (2015), *Неколико чудних прича о екскурзорима* (2015). Живи и ради у Београду.

Тадић Верица – Рођена је 1949. године у Доњем Дупцу код Гуче. Пише савремену и хаику поезију, афоризме, есеје и приповетке. Објављене књиге: *Острва ноћи* (1990), *Пелудна тишина* (2001), *Мрежа од сунчевих нити* (2003), *Саг од дуката* (2004), *(Кр)истина и (Б)лаж* (2006, 2007), *Флуоресцентни прсти* (2008), *На хридима тренутка* (2009) и др. Добитник је бројних награда за поезију, кратке приче, афоризме и есеје. Песме су јој превођене на словачки, руски, немачки и шпански. Заступљена је у четрдесет заједничких књига и десет антологија. Члан је Удружења књижевника Србије. Живи у Чачку.

Тасић Биљана – Рођена је 1963. год. у Нишу, где је дипломирала на Правном факултету. Поезијом се јавља у књижевним часописима, листовима и зборницима. Објавила је књиге поезије: „*Пловидба*“ (Сремски Карловци, 2010) „*На змајевом ветру*“ (Рашка, 2011), која је преведена на македонски језик „*На змејовиот ветер*“ (Струга, 2011) и „*Осврт и врт*“ (Београд, 2015). Члан је Удружења књижевника Србије, Удружења „Ћирилица“ и „Менсе“. Живи у Београду.

Тодоровић Мирољуб – Рођен је 1940. године у Скопљу. Дипломирао је на Правном факултету у Београду. Оснивач је и теоретичар сигнализма, српског (југословенског) неоавангардног стваралачког покрета и уредник Интернационалне ревије *Сигнал*. Пише поезију, прозу, есеје и бави се мултимедијалном уметношћу. Објављене књиге поезије: *Планета* (1965), *Сигнал* (1970), *Kyberno* (1970), *Путовање у Звездалију* (1971), *Свиња је одличан пливач* (1971), *Степениште* (1971), *Поклон-пакет* (1972), *Наравно млеко пламен пчела* (1972), *Тридесет сигналистичких песама* (1973), *Гејак Гланца Гуљарке* (1974), *Телезур за тракање* (1977), *Инсект на слепоочници* (1978), *АЛГОЛ* (1980), *Textum* (1981), *Чорба од мозга* (1982), *Гејак Гланца Гуљарке* (друго проширено издање, 1983), *Chinese Erotism* (1983), *Нокаут* (1984), *Дан на девичњаку* (1985), *Заћутим језа језик језгро* (1986), *Поново узјахујем Росинанта* (избор из поезије, 1987), *Белоушка попије кишницу* (1988), *Soupe de cerveau dans l Europe de l Est* (1988), *Видов дан* (1989), *Радосно рже Рзав* (1990), *Трн му*

црвен и црн (1991), *Амбасадорска кибла* (1991), *Сремски ћевап* (1991), *Дишем. Говорим* (1992), *Румен Гуштер кишу претрчава* (1994), *Стриптиз* (1994), *Девичанска Византија* (1994), *Гласна Гаталинка* (1994), *Испљувак олује* (1995), *У цара Тројана козје уши* (1995), *Планета* (заједно са поемом *Путовање у Звездалију*, друго проширено издање, 1995), *Смрдибуба* (1997), *Звездана мистрија* (1998), *Електрична столица* (1998), *Рецепт за запаљење јетре* (1999), *Азурни сан* (2000), *Пуцањ у Говно* (2001), *Гори Говор* (2002), *Фонети и друге песме* (2005), *Плави ветар* (2006), *Паралелни светови* (2006), *Рана, реч и песма* (са Дејаном Богојевићем, 2007), *Златно руно* (2007), *Свиња је одличан пливач и друге песме* (2009), *Љубавник непогоде (*2009*), Глад за неизговорљивим (*2010*), Киборг* (2013), *Пандорина кутија* (2015), *Ловац магновења* (2015). Књиге прозе: *Тек што сам отворила пошту* (епистоларни роман, 2000), *Дошетало ми у уво* (шатро приче, 2005), *Прозор* (снови, 2006), *Шатро приче* (2007), *Лај ми на ђон* (Интернет издање, 2007), *Шокинг-блу* (шатро роман, 2007), *Киснем у кокошињцу* (шатро жваке, 2008), *Боли ме блајбингер (шатро роман у 150 жвака и 50 слика)* (2009), *Стално проваљује буве* (Интернет издање, 2009), *Торба од врбовог прућа* (кратке приче, 2010), *Дневник 1985* (2012), *Дневник сигнализма* (2012), *Апеирон* (2013). Књиге есеја и полемика: *Signalism* (1973), *Сигнализам* (1979), *Штеп за шуминдере – ко им штрика црева* (1984), *Певци са Бајлонсквера и моја фрка са њима* (1986), *Дневник авангарде* (1990), *Ослобођени језик* (1992), *Игра и имагинација* (1993), *Хаос и Космос* (1994), *Ка извору ствари* (1995), *Планетарна култура* (1995), *Жеђ Граматологије* (1996), *Signalism Yougoslav Creative Movement* (1998), *Miscellaneae* (2000), *Поетика сигнализма* (2003), *Токови неоавангарде* (2004), *Језик и неизрециво* (2011), *Време неоавангарде* (2012), *Стварност и утопија* (2013), *Простори сигнализма* (2015). Књиге за децу: *Миш у обданишту* (2001), *Блесомер* (2003). Антологије: *Сигналистичка поезија* (1971), *Конкретна, визуелна и сигналистичка поезија* (1975), *Mail Art – Mail Poetry* (1980). Bookworks: *Фортран* (1972), *Approaches* (1973), *Signal-Art* (1980), *Златибор* (1990), *Шумски мед* (1992). Поезија, есеји и интермедијални радови Мирољуба Тодоровића објављивани су на више језика у антологијама, зборницима, каталозима, листовима и часописима: Италије, Мађарске, Аустрије, Немачке, Француске, Шпаније, Португала, Швајцарске, Чешке, Пољске, Литваније, Шведске, Русије, Финске, Исланда, Велике Британије, Данске, Холандије, Белгије, САД, Канаде, Мексика, Уругваја, Бразила, Нове Каледоније, Јужне Кореје, Јапана и Аустралије. Имао је дванаест самосталних, а излагао је на преко шест стотина колективних међународних изложби цртежа, колажа, визуелне поезије, мејл-арта и концептуалне уметности. Награде: „Павле Марковић Адамов", „Оскар Давичо", „Тодор

Манојловић", „Вукова награда", награда Вукове задужбине, „Златно слово" итд. Живи у Београду.

Тумарић М. Мића – рођен је 1949. године у Новом Саду. По занимању је новинар. Сарађивао са многим листовима и часописима у бившој Југославији за које је писао репортаже и цртице. Књижевним радом се почео бавити 1973. године. Пише приче, афоризме, епиграме, песме, есеје... Радови и књиге превођени су му на енглески, руски, мађарски, русински, словачки, македонски, румунски, бугарски... Књиге: *Десно од памети, A jozan esztol jobbra* (1982), АШ (1983), *Вртешка, Korhinta* (1987), *Отворене карте* (1989, 1992, 2000), *Мозаик* (1995), *Ја, он, они* (1996), *Дан са осмехом* (1996, 1997, 1998, 2000.), *Црно на бело* (1997), *Пет грама епиграма* (1998), *Крив је угао* (1998), *Укрштене речи* (1999), *Pazitor de adevar, Чувар истине, Ђаво у малом богу* (2000), *Време затвора* (2001), *Књига утисака* (два издања), *Зевзезанција, чудесно, паранормално* (2003), *Виза* (2004), *Хроника Шакајаде* (2006), *Егзорцизам, Миниграми* (2007), *Мрак* (2008) итд. За књижевни рад добио је више награда и признања, међу којима су: награда за сатиру новосадског „Гласа омладине", награда за поезију „Омладинских новина", прва награда за сатиру часописа „Бродолом", Славонски Брод, награда за сатиричну причу на годишњем конкурсу Радио Београда, више награда Радио Београда за афоризме, награда за афоризме београдског листа „Јеж" итд. Добитник је више друштвених награда и признања. Заступљен у тридесетак антологија у земљи и иностранству. Уредник и коаутор антологије *Десет на десет*, у којој су представљени сатиричари из Војводине и Републике Српске. Писац бројних резензија о књигама хумора и сатире. Аутор серије чланака о југословенским хумористима и карикатуристима и серије есеја о ликовним уметницима. Аутор неколико изложби афоризама и више врста афористичких разгледница. Члан неколико домаћих и страних књижевних жирија. Члан књижевног круга *Cercul honoris causa* у оквиру часописа на румунском језику „Lumina". Уредник и члан редакције часописа за књижевност и културу „Шидина" у Шиду, члан редакције часописа за хумор и сатиру „Носорог" у Бања Луци. Био је уредник више десетине књига прозе, поезије и монографија. Објављивао у многим листовима и на радио станицама у земљи и иностранству. Члан је Друштва књижевника Војводине и Друштва новинара Војводине. Живи у Новом Саду, где ради као слободни уметник.

Ћировић Д. Миленко Љутички – Рођен 1950. године у Љутићима код Пљеваља. Пише поезију, књижевну критику и афоризме. Бави се истраживачким радом из области историје. Поезија (углавном хаику) превођена је на енглески, јапански, руски, француски, грчки, румунски,

словеначки, немачки, шведски, македонски и арапски. Објавио је књиге поезије *Пртљаг завичаја* и *Акорди трајања*; књиге хаику поезије *Вртача* и *У загрљају сјенки* (на српском и енглеском). Заступљен у више од 120 зборника у земљи и иностранству. Сарађивао с бројним домаћим и иностраним часописима. Добитник више признања за хаику поезију у земљи и иностранству. Уредник часописа за хаику поезију „Освит". Председник Хаику удружења Србије и Црне Горе (од 2003), члан Удружења књижевника Србије. Живи у Београду.

Фрања Аркадијуш (Frania Arkadiusz) – Рођен је 1973. године. Пољски песник, прозаиста и књижевни критичар. Стекао је звање доктора хуманистичких наука у области књижевности на Шлеском универзитету одбранивши тезу „Powojenne dyskusje nad pozytywizmem" („Послератне дискусије о позитивизму"). Аутор је пет збирки песама: *Na przykład mnie nie ma* (*На пример, нема ме* 1994, 1996), *Powiedz mi siebie* (*Изрeци ми себе* 1995, 1996), *Na zimnym uczynku* (*На хладном задатку*, 1999), *Ale się nie budzę* (*Ипак се не будим*, 2004), *Zacząć nic od początku* (*Почети ништа од почетка*, 2012), затим књигу прозе *Jestem pomysłem Pana Boga na człowieka* (*Ја сам помисао Господа Бога на човека*, 2010), као и четири тома књижевне критике: *Solidne niefarbowane retro* (*Солидно необојена прошлост*, 2004), *Strażnicy i najeźdźcy* (*Стражари и окупатори*, 2005), *Trzy szkice typu ziemia-ziemia-ziemia* (*Три скице типа земља-земља-земља* 2007), *Lipton story* (2009). 2014. године, у преводу Олге Лалић-Кровицке, у Књажевцу је објављена књига прозе *Асоцијације*, док је у Варшави изашла његова нова збирка прича *Rzeźby w maśle* (*Скулптуре у путеру*). Живи у Ченстохову на југу Пољске.

Христов Милко – Рођен је у Лому, бугарском граду на обали Дунава, 1961. године. Са поезијом експериментише још од ђачког доба. Писао је и кратке поетске форме, а 2016. треба да му буде објављена и књига афоризама. Највише публикује у електронским издањима. Године 2014. издао је поетски алманах *Made in Mil & co* са 18 песника и сликара из Бугарске и са простора бивше Југославије чије име почиње са *Мил*.

Чавић Јадранка – Дипломирала је на Универзитету у Београду. Издала: *Одбрана снова* (проза), *Млечни пут* (поезија) и *Лавирање уз кајгану* (проза). Објављује у више часописа у региону и ван њега. Уврштавана у више зборника поезије и прозе. Четири пута награђивана за кратке приче. Пише приче, есеје, сатиричне текстове и драме. Почасни је члан *Maison Naaman pour la Culture* из Либана.

Шкиљевић Зоран – Рођен је 1962 године у Београду. На књижевној сцени присутан је од средине деведесетих година. Пише кратке приче,

романе и новеле. Објављује у књижевној периодици. Заступљен је у бројним зборницима. Објављене књиге: *Happening* (кратке приче, 2014), *Врата подземних вода* (роман, 2015).

Шкоро Тодора – Рођена је 1964. године у Добром Долу код Смедерева. Објавила је седам књига: *Варке душе* (2009), књигу поезије *Неизмер* (2009), а 2010. у двојезичном српско-италијанском издању збирке песама *Под небом Србије* / *Sotto il cielo di Serbia* коаутор је са Радом Рајић-Ристић и Карлом Галван. Исте године објављује и књигу стихова *Суђаја ми дала*, 2011. збирку кратких прича *Умирање срама*, 2013. збирку кратких прича *Сенке и свици*, 2014. књигу поезије *Две слике*. Добитник је многих награда. Песме су јој превођене на енглески, италијански, немачки, бугарски и хинду језик и објављиване у бројним часописима, антологијама и заједничким књигама. Живи и ради у Београду као новинар.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

82

КЊИЖЕВНИ преглед / главни уредник Ђорђе Оташевић. – Год. VII, бр. 9 (2016) – Београд : „Алма“, 2010- (Београд : Скрипта интернационал). – 24 cm

Тромесечно

ISSN 2217-2017 = Књижевни преглед (Београд)